

INTERNETTVALG

HVA GJØR OG MENER VELGERNE?

Signe Bock Segard, Dag Arne Christensen, Bjarte Folkestad og Jo Saglie

Institutt for samfunnsforskning
Rapport 2014:07

Internettvalg

Hva gjør og mener velgerne?

Signe Bock Segaard, Dag Arne Christensen, Bjarte Folkestad og Jo Saglie

© Institutt for samfunnsforskning 2014
Rapport 2014:07

Institutt for samfunnsforskning
Munthes gate 31
PO Box 3233 Elisenberg
NO-0208 Oslo, Norway

ISBN (Trykk): 978-82-7763-436-4
ISBN (Online): 978-82-7763-437-1
ISSN: 0333-3671

www.samfunnsforskning.no

Innhold

Innhold	3
Figurliste	5
Tabelliste	8
Forord	11
1 Innledning – internettvalget 2013	13
Litt om forsøket med internettvalg ved stortingsvalget 2013	15
Evalueringens tema, fokus og problemstillinger	19
<i>Valgdeltakelse og bruk av internettstemmegivning</i>	20
<i>Valgets tilgjengelighet</i>	21
<i>Holdninger og tillit til internettstemmegivning</i>	22
<i>Hemmelig stemmegivning – praksis og oppfatning</i>	23
Design, metode og data	24
<i>Data om stemmeberettigede i forsøkskommunene</i>	26
<i>Data om hele den norske stemmeberettigede befolkningen</i>	29
<i>Bruk av data og forskningsetiske betrakninger – personvernombudet for forskning</i>	30
Rapportens struktur	31
2 Valgdeltakelse og bruk av internettstemmegivning	33
Forsøket med internettvalg og valgdeltakelse i stortingsvalget 2013	34
<i>Et sideblikk til Estland</i>	36
<i>Utvikling i forhåndsstemmegivning ved stortingsvalg</i>	38
<i>Utvikling i valgdeltakelsen ved stortingsvalg</i>	45
Hvem er internettvelgerne ved stortingsvalget i 2013?	46
Empirisk analyse – manntallsdata	47
<i>Endringer fra 2011 til 2013</i>	54

	<i>Multivariat analyse av manntallsdata</i>	56
	<i>De mobiliserte velgerne sammenliknet med permanente hjemmesitterne</i>	58
	Empirisk analyse – surveydata	61
	<i>Bivariat analyse av surveydata</i>	61
	<i>Multivariat analyse av surveydata</i>	64
	Oppsummering	65
	Appendiks. Valgdeltakelse ved stortingsvalg i de enkelte forsøkskommunene	67
3	Valgets tilgjengelighet	71
	Internettvelgernes vurderinger av tilgjengeligheten	71
	Papirvelgernes vurderinger av tilgjengeligheten	73
	Tilgjengelighet for personer med spesielle behov	75
	Personer bosatt i utlandet og internettstemmegivning	79
	Oppsummering	80
4	Holdninger og tillit til internettvalg	83
	Tillit til valggjennomføringen	84
	Opinionen om internettvalg	88
	Oppsummering	96
5	Hemmelig stemmegivning – praksis og oppfatning	99
	Er hemmelig valg og internettvalg forenlig?	99
	Usett stemmegivning – en norm?	101
	Den sosiale konteksten for stemmegivning – atferd og opplevelse	107
	Stemmer til salgs?	113
	Sikkerhetsmekanismene for hemmelig valg	114
	Oppsummering	122
6	Avslutning	125
	Fra 2011 til 2013 – er det skjedd noen endring?	126
	Veien videre og noen sentrale problemstillinger	127
7	Litteratur	131
	English summary	135

Figurliste

Figur 2-1.	Forhåndsstemmegivning ved stortingsvalg i gamle og nye forsøkskommuner, samt i hele landet i perioden 1981-2013. Prosent av alle stemmeberettigede	39
Figur 2-2.	Andelen tellende internettstemmer i de 12 forsøkskommunene, stortingsvalget 2013. Prosent av alle forhåndsstemmer.....	40
Figur 2-3.	Andel rettede stemmesedler av godkjente stemmesedler ved stortingsvalget 2009 og 2013. Prosent	42
Figur 2-4.	Deltakelse i stortingsvalget i gamle og nye forsøkskommuner i perioden 1981 til 2013, sammenliknet med landet som helhet. Prosent.....	46
Figur 2-5.	Valgdeltakelse og stemmegivningsmetode ved stortingsvalget 2013, etter alder	48
Figur 2-6.	Valgdeltakelse og stemmegivningsmetode ved kommunevalget i 2011 og stortingsvalget i 2013, etter alder.....	50
Figur 2-7.	Valgdeltakelse og stemmegivningsmetode ved stortingsvalget 2013, etter personlig bruttoårsinntekt (tall for kommunevalget 2011 i parentes).....	51
Figur 2-8.	Valgdeltakelse og stemmegivningsmetode ved stortingsvalget 2013, etter utdanning (tall for kommunevalget 2011 i parentes).....	52
Figur 2-9.	Valgdeltakelse og stemmegivningsmetode ved stortingsvalget 2013, etter landbakgrunn (tall for kommunevalget 2011 i parentes)	53
Figur 2-10.	Predikert sannsynlighet for å ha blitt mobilisert/ imobilisert etter alder	60
Figur 2-11.	Andelen hjemmesittere, papirvelgere og internettvelgere som opp gir at de er ganske eller svært interessert i politikk. Prosent.....	62
Figur 2-12.	Internettvelgerne, papirvelgerne og hjemmesitternes bruk av Internett og IKT-kompetanse	63
Figur 2-13.	Deltakelse i stortingsvalget i fem av de gamle forsøkskommunene i perioden 1981 til 2013, sammenliknet med landet som helhet	67

Figur 2-14.	Deltakelse i stortingsvalget i fem av de gamle forsøkskommunene i perioden 1981 til 2013, sammenliknet med landet som helhet	69
Figur 2-15.	Deltakelse i stortingsvalget i de to nye forsøkskommunene i perioden 1981 til 2013, sammenliknet med landet som helhet	70
Figur 3-1.	Grunner til å stemme over Internett. Prosentandeler som oppgir at grunnen er «svært» eller «nokså» viktig.....	72
Figur 3-2.	Grunner til ikke å stemme over Internett. Prosentandeler som oppgir at grunnen er «svært» eller «nokså» viktig.....	74
Figur 3-3.	Grunner til å stemme over Internett blant internettvelgere generelt og personer med spesielle behov. Prosentandeler som oppgir at grunnen er «svært» eller «nokså» viktig.....	77
Figur 3-4.	Grunner til ikke å stemme over Internett blant papirvelgere generelt og personer med spesielle behov. Prosentandeler som oppgir at grunnen er «svært» eller «nokså» viktig.....	78
Figur 4-1.	Prosentandeler som er «svært» eller «nokså» positive til «at det ble gjennomført et forsøk med internettvalg», i gamle og nye forsøkskommuner og landet som helhet*. 2011 og 2013.	89
Figur 4-2.	Holdninger til internettvalg. Prosentandeler som er «helt» eller «nokså» enig i påstanden blant internettvelgere, papirvelgere og hjemmesittere i forsøkskommunene. 2011 og 2013.	92
Figur 4-3.	Prosentandeler som er «helt» eller «nokså» enig i at det «bør være mulig å stemme via Internett i Norge», i gamle og nye forsøkskommuner og landet som helhet. 2011 og 2013.....	94
Figur 4-4.	Prosentandeler som er «helt» eller «nokså» enig i at det «bør være mulig å stemme via Internett i Norge» etter alder i forsøkskommunene. 2011 og 2013.	95
Figur 5-1.	Andel som er enig i at prinsippet om hemmelig valg er så viktig at internettvalg ikke bør innføres, etter utdanning, alder og kjønn. 2011 og 2013. Prosent.	100
Figur 5-2.	Holdninger til ansvar for hemmelig valg, blant internettvelgere, papirvelgere og hjemmesittere, 2013. Prosent.	103
Figur 5-3.	Andel som mener at stemmegivning via Internett bør gjøres usett av andre, etter utdanning, alder og kjønn, 2013. Prosent.	104
Figur 5-4.	Andel som ikke stemte usett av andre, etter utdanning og politisk interesse, 2013. Prosent av internettvelgerne	110
Figur 5-5.	Andel som ikke stemte usett av andre, etter alder og kjønn, 2013. Prosent av internettvelgerne.....	110

Figur 5-6.	Andel som oppgir riktig svar - forhåndsstemmen på papir - om hvilken stemme som hadde blitt tellende, hvis én forhåndsstemme på papir og én på Internett ble avgitt, etter politisk interesse og utdanningsnivå, 2013. Prosent.....	119
Figur 5-7.	Andel som oppgir riktig svar – forhåndsstemmen på papir – om hvilken stemme som hadde blitt tellende, hvis én forhåndsstemme på papir og én på Internett ble avgitt, etter forsøkskommune, informasjonstilfredshet og velgertype, 2013. Prosent	120

Tabelliste

Tabell 1-1.	Forsøkskommuner i internettvalgprosjektet 2011 og 2013.....	16
Tabell 2-1.	Andelen internettvelgere av stemmeberettigede og avgitte stemmer, gamle og nye forsøkskommuner. Prosent	35
Tabell 2-2.	Andelen internettstemmer av avgitte stemmer ved valg i Estland 2005-2013. Prosent	37
Tabell 2-3.	Oversikt over rettede lister ved kommunevalg og stortingsvalg 2007-2013 i forsøkskommunene og resten av landet. Prosent*	44
Tabell 2-4.	Valgdeltakelse og stemmegivning på Internett etter kjønn i gamle og nye kommuner som gjennomførte forsøk med internettvalg, sammenliknet med landet som helhet. Prosent	47
Tabell 2-5.	Valgdeltakelse og stemmegivningsmetode i 2013 etter valgdeltakelse og stemmegivningsmetode i 2011. Prosent	55
Tabell 2-6.	Valgdeltakelse og stemmegivningsmetode i 2013 etter valgdeltakelse og stemmegivningsmetode i 2011 for 18- og 19-åringar med stemmerett i 2011. Prosent.....	56
Tabell 2-7.	Stemmegivning på papir og stemmegivning på Internett (sammenliknet med hjemmesitting), som en funksjon av sosiale bakgrunnsvariabler ved stortingsvalget 2013. Standardiserte logistiske regresjonskoeffisienter, med tilhørende standardfeil og z-verdier.....	57
Tabell 2-8.	Mobiliserte stemmegivere fra hjemmesitting i 2011 til papir eller Internett i 2013 (sammenliknet med permanente hjemmesittere), som en funksjon av sosiale bakgrunnsvariabler. Standardiserte logistiske regresjonskoeffisienter med tilhørende z-verdier	59
Tabell 2-9.	Stemmegivning på papir og stemmegivning over Internett (sammenliknet med hjemmesitting), som en funksjon av tidligere stemmegivning, politisk interesse, holdninger, internettbruk og IKT-kompetanse. Standardiserte logistiske regresjonskoeffisienter, med tilhørende standardfeil.	64
Tabell 3-1.	Personer med spesielle behov etter velgertype. Prosent	76
Tabell 3-2.	Internettstommegivning blant personer bosatt i utlandet	79
Tabell 4-1.	Tillit til valggjennomføring* i gamle og nye forsøkskommuner og landet som helhet. 2011 og 2013. Prosent og gjennomsnitt.....	86

Tabell 4-2.	Tillit til valggjennomføring* blant internettvelgere, papirvelgere og hjemmesittere i forsøkskommunene 2011 og 2013. Prosent og gjennomsnitt.....	87
Tabell 4-3.	Holdninger til internettvalg i forsøkskommunene. Prosent.....	90
Tabell 5-1.	Holdninger til internettvalg. Prosent.....	102
Tabell 5-2.	Oppfatninger om hvor akseptable ulike situasjoner er, 2013. Prosent.....	105
Tabell 5-3.	Andel som ikke var alene i rommet da de stemte via Internett, og omstendighetene rundt stemmegivningen, 2011 og 2013. Prosent av internettvelgerne, og prosent av de internettvelgerne som ikke var alene i rommet.....	108
Tabell 5-4.	Andel som opplevde et press ved valg av parti, i forsøkskommunene og landet som helhet, 2013. Prosent av de som stemte ved valget.....	112
Tabell 5-5.	Andel som oppgir at noen forsøkte å kjøpe egen eller andres stemme, blant internettvelgere, papirvelgere og hjemmesittere i forsøkskommunene. 2011 og 2013. Prosent.....	113
Tabell 5-6.	Velgernes stemmeatferd og kjennetegn ved avgitte stemmer 2013	115
Tabell 5-7.	Oppfatning av hvilken stemme som ville bli tellende, hvis én forhåndsstemme på papir og en på Internett ble avgitt, 2013. Prosent.....	117

Forord

Våren 2013 fikk Institutt for samfunnsforskning (ISF) i oppdrag av det daværende Kommunal- og regionaldepartementet å lede evalueringen av det andre forsøk med stemmegivning via Internett i Norge. Denne gangen var det velgere i 12 utvalgte kommuner som skulle få mulighet til å stemme via Internett ved stortingsvalget i 2013. Oppdraget innebar i hovedsak en oppfølging av den survey-baserte delen av evalueringen i 2011, samt noen utdypende problemstillinger. Evalueringens og denne rapportens fokus er temaene: Valgdeltakelse og velgeratferd, Valgets tilgjengelighet, Velgernes holdninger og tillit samt Hemmelig valg.

Oppdraget er gjennomført i samarbeid med Uni Rokkansenteret. Fra ISF har Jo Saglie og Signe Bock Segaard deltatt, mens Bjarte Folkestad og Dag Arne Christensen har deltatt fra Uni Rokkansenteret. Segaard har vært prosjektleder.

Rapporten er skrevet i samarbeid mellom alle forfatterne, men samtidig har det vært en viss arbeidsfordeling: Segaard har hatt hovedansvar for Innledningen, Folkestad og Christensen har hatt hovedansvaret for kapittel to og tre, mens Saglie og Segaard har hatt hovedansvaret for kapittel fire og fem. Det avsluttende kapitlet er skrevet i fellesskap.

Rapporten er skrevet med sikte på å være et forskningsbasert grunnlag for så vel departementets som Stortingets videre arbeid med internettvalg i Norge. Samtidig er det vår intensjon at rapporten skal være til nytte og inspirasjon for andre aktører med interesse for det norske demokrati og dets fremtid.

Vi vil takke alle som har bidratt til den forskningsbaserte evalueringen av forsøket med internettvalg 2013. Særlig vil vi rette en takk til Johannes Bergh (ISF) og Rune Karlsen (ISF) for konstruktive innspill og kommentarer underveis i hele evaluatingsprosessen. Også en takk til Respons Analyse ved Idar Eidset og forskere på Stortingsvalgundersøkelsen for godt samarbeid.

Endelig vil vi takke Kommunal- og moderniseringsdepartementet og særlig prosjektgruppen for forsøket med internettvalg 2013 for et interessant og godt samarbeid.

Oslo/Bergen, juni 2014

Signe Bock Segaard
Dag Arne Christensen
Bjarte Folkestad
Jo Saglie

1 Innledning – internettvalget 2013

Stemmegivning via Internett er omdiskutert. Hovedinnvendingen i den norske debatten har vært at stemmegivning via Internett foregår i såkalt ukontrollerte omgivelser, der myndighetene ikke kan sikre at den enkelte velgeren avgir sin stemme usett. Derfor vil det alltid være en risiko for at stemmen ikke avgis fritt og hemmelig, hvilket er to sentrale premisser i det norske valgdemokrati. På den annen side er et hovedargument for internettvalg at tilgjengeligheten til valget forbedres, både generelt og for spesielle grupper, for eksempel personer med nedsatt funksjonsevne.

Kritikken er særlig reist på det rikspolitiske planet, blant annet i Stortinget. Folk flest er derimot positivt innstilt. De legger vekt på at internettvalg er en praktisk og enkel metode og at de har en tiltro til at systemet er tilstrekkelig sikkert. Videre er det en utbredt oppfatning, som særlig har kommet til uttrykk i mediene og lokalt i forsøkskommunene, at internettvalg bidrar til å øke valgdeltakelsen (Winsvold & Hanssen 2012, Connolley 2012). Verken internasjonal forskning (se nærmere omtale i kapittel 2) eller evalueringen av 2011-valget (Bergh & Christensen 2012) tyder imidlertid på at internettvalg fører til økt valgdeltakelse.

Tross de kritiske innvendingene ble det i 2013 bestemt – med tilslutning fra stortingsflertallet – at forsøket med stemmegivning via Internett ved lokalvalget i 2011 skulle gjentas og utvides ved stortingsvalget i 2013.

I tillegg til de ti kommunene som deltok i 2011-forsøket, fikk de stemmeberettigede i Larvik og Fredrikstad kommuner også mulighet for å avgå sin stemme til stortingsvalget via Internett. De kunne med andre ord velge å forhåndsstemme via Internett, på papir eller de kunne velge å stemme på valgtinget på valgdagen. I alt fikk mer enn 250.000 stemmeberettigede denne muligheten for å avgå internettstemme. Mer enn 70.000 gjorde bruk av muligheten. Dette tilsvarer 77,3 prosent av alle som forhåndsstemte og 36,4 prosent av alle som avgå en stemme ved valget (KMD 2014). Tallene er ganske overveldende sett i lys av internasjonale erfaringer, men kanskje ikke særlig overraskende ut fra

de erfaringene man gjorde i forbindelse med 2011-forsøket. Også her var det stor oppslutning om forsøket.

I denne rapporten følger vi opp evalueringen av 2011-forsøket der vi belyste internettvalg som et demokratiprosjekt (se Segard & Saglie (red.) 2012, Segard, Baldersheim & Saglie 2012). Dette gjør vi dels gjennom en mer avgrenset undersøkelse og dels ved å utforske nye sider ved en rekke sentrale problemstillinger. Det siste gjelder særlig i tilknytning til spørsmålet om prinsippet om hemmelig valg, som vi belyser i et velgerperspektiv fremfor et juridisk, normativt perspektiv.

Evalueringen av forsøket med internettvalg i 2011 gav ikke noe fasitsvar på hvilke demokratiske effekter som følger av internettvalg. Sluttrapporten understreket at en slik vurdering dels avhenger av hvilke kriterier som tillegges stor eller liten vekt, dels avhenger den av hvordan de enkelte kriteriene tolkes (Segard, Baldersheim & Saglie 2012). Mer konkret ble det i evalueringen drøftet hvordan praktiske hensyn og mer prinsipielle hensyn kan trekke vurderingen i hver sin retning. En streng tolkning av prinsippet om hemmelige valg som både en rett og plikt vil innebære en skeptisk holdning, ikke så mye pga. internettvalg som en teknologisk innovasjon, men fordi forsøket innebar stemmegivning via Internett i ukontrollerte omgivelser. At stemmegivning foregår i ukontrollerte omgivelser vil alltid innebære en form for usikkerhet knyttet til hvordan prinsippet om hemmelige valg i praksis håndteres og forstås av den enkelte velgeren. Samtidig viste evalueringen også at forsøket på mange områder kan betraktes som et positivt demokratisk tilskudd. Det gjelder særlig ut fra hensyn til tilgjengelighet. Vi fant likevel at forsøket ikke hadde noen betydning for valgdeltakelse eller mobilisering av nye velgergrupper. På den andre siden fant vi heller ikke at forsøket forsterkede eksisterende demokratiske skillelinjer, som ellers er «pessimistenes» hovedinnvending mot bruk av ny teknologi i demokratiets tjeneste (se for eksempel Norris 2001).

Videre i denne innledningen vil vi kort beskrive forsøket med internettvalg ved stortingsvalget høsten 2013, innen evalueringens fokus og sentrale problemstillinger presenteres. Deretter gis en redegjørelse for evalueringens design, metode og datagrunnlag. Til sist presenteres rapportens struktur.

Litt om forsøket med internettvalg ved stortingsvalget 2013

I en pressemelding 14. desember 2012 kunngjorde det daværende Kommunal- og regionaldepartementet at Regjeringen ønsket å gjennomføre flere forsøk med internettvalg allerede ved stortingsvalget i 2013 (KRD 2012). Og slik ble det, om enn etter en ganske heftig stortingsdebatt der også representanter fra regjeringspartiene ga sterkt uttrykk for skepsis til forsøket med internettvalg (Stortinget 2013a).

Da saken ble behandlet av Stortingets kontroll- og konstitusjonskomité våren 2013 foreslo flertallet i komiteen (H, FrP, V, og KrF) at forsøket skulle stoppes. De fleste av regjeringspartienes representanter (Sp, SV og to av medlemmene fra Ap) ville videreføre forsøket, mens Marit Nybakk (Ap) konkluderte med at elektronisk valg i ukontrollerte omgivelser stred mot prinsippet om frie og hemmelige valg (Stortinget 2013b). Mens opposisjonen hadde flertallet i komiteen, hadde regjeringspartiene flertall i Stortinget – selv om avstemningsresultatet ble jevnt. Voteringen ga 47 stemmer for forslaget om å stoppe forsøket, mens 50 ville videreføre forsøket ved det kommende stortingsvalget (Stortinget 2013c). Det var altså et splittet Storting som så vidt ga klarsignal for forsøket – og striden sto i første rekke om spørsmålet om hemmelig valg var ivaretatt.

Bakgrunnen for beslutningen var «Proposisjon til Stortinget 52 L (2012-2013)» med endringer i valgloven og kommuneloven. Dette dokumentet inneholdt blant annet en ganske omfattende redegjørelse for sentrale funn og resultater i 2011-evalueringen av forsøket med elektronisk stemmegivning (internettvalg). I forbindelse med forsøket ble det utformet en egen forskrift nr. 669 om forsøk med internettstemmautgivning under forhåndsstemmautgivningen og elektronisk avkryssing i manntallet på valgtinget ved stortingsvalget i 2013 i utvalgte kommuner [de tolv forsøkskommunene] (FOR-2013-06-19-669).

Opplegget for og gjennomføringen av forsøket med internettvalg ved stortingsvalget i 2013 er ganske likt det som ble gjort to år tidligere, ved lokalvalget i 2011. Den vesentlige forskjellen er at forsøket i 2013 ble utvidet til 12 kommuner, mot 10 kommuner i 2011. Det innebar at det var nesten 80.000 flere stemmeberettigede som kunne velge å stemme via Internett enn i 2011. Som det fremgår av Tabell 1-1 var det i alt 250.159 stemmeberettigede i de tolv forsøkskommunene.

Tabell 1-1. Forsøkskommuner i internettvalgprosjektet 2011 og 2013.

Kommunenavn	Stemmeberettigede ¹		Valgdeltakelse ²		Andel internettvelgere av alle som stemte ³		Andel internettvelgere av alle som forhåndsstemte ³	
	Antall		Prosent		Prosent		Prosent	
	2011	2013	2011 ⁴	2013	2011	2013	2011	2013
Sandnes	48 689	46 925	62,7	78,1	27,0	36,8	79,7	83,0
Bodø	36 635	36 310	65,9	78,7	29,1	42,7	70,2	76,9
Ålesund*	34 535	32 320	60,0	76,7	26,4	40,1	70,3	76,7
Mandal*	11 764	10 978	63,0	77,3	19,8	29,1	65,0	69,9
Vefsn	10 456	10 210	59,2	73,6	21,5	33,8	64,2	66,5
Hammerfest*	7 752	7 031	56,4	70,9	25,9	34,8	62,5	67,9
Re*	6 870	6 495	64,0	79,8	22,5	32,1	75,9	79,1
Tynset	4 163	4 031	68,9	79,8	31,6	45,2	79,3	84,3
Radøy	3 687	3 553	67,1	81,6	31,2	40,9	80,8	81,5
Bremanger	2 955	2 767	65,9	76,9	21,0	37,2	67,9	75,0
Larvik	-	32 405	-	78,0	-	29,8	-	73,0
Fredrikstad	-	57 134	-	75,7	-	34,9	-	79,1
Totalt	167 506	250 159	62,7	77,1	26,4	36,4	72,5	77,3

¹Inkluderer 16- og 17 åringer i Re, Hammerfest, Mandal og Ålesund, men disse var bare stemmeberettiget ved kommunestyrevalget.

²Regnet på antall kryss i manntallet delt på antall stemmeberettigede. Alle 2011- og 2013-tall er hentet fra det avkryssete elektroniske manntallet.

³Dette er tall etter cleansingprosessen (dvs. prosessen med å kontrollere at velgerne kun får én gjeldende internettstemme og evt. om det er avgitt papirstemme som skal annullere internettstemme). Dersom en velger stemte på papir, enten i tidligstemmepериодen, forhåndstemmegivningsperioden eller på valgdagen, ble internettstemmegivningen annullert. Disse velgerne er ikke inkludert.

⁴Felles for kommunestyre- og fylkestingsvalg.

*Deltok i forsøket med 16 års stemmerettsalder.

Kilde: KMD 2014.

De to nye forsøkskommunene er bykommunene Larvik og Fredrikstad, mens det vi i denne rapporten omtaler som «gamle forsøkskommuner» er Sandnes, Bodø, Ålesund, Mandal, Vefsn, Hammerfest, Re, Tynset, Radøy og Bremanger. Som det ses av tabellen varierer antall stemmeberettigede i kommunene. Det er flest i Fredrikstad – 57.134 – og færrest i Bremanger – 2.767 stemmeberettigede. Som forventet er valgdeltakelsen totalt sett og i alle kommunene noe høyere ved stortingsvalget i 2013 enn ved lokalvalget i 2011. Samtidig ser vi også at så vel den absolutte som den relative andelen som valgte å avgia sin stemme via Internett i forhåndsstemmepериодen er høyere i 2013 sammenlignet med 2011. Av alle de som stemte ved stortingsvalget i forsøkskommunen, var det totalt 36,4 prosent som avgja sin tellende

stemme via Internett. Dette tilsvarer mer enn 77 prosent av alle som forhåndsstemte i disse kommunene. Dette er henholdsvis 10,0 og 4,8 prosentpoeng høyere enn i 2011.

Et sentralt hensyn i det norske forsøket med internettvalg er å ivareta prinsippet om hemmelig valg og motvirke risikoen for utilbørlig påvirkning og stemmesalg og -kjøp. Dette er dels gjort ved at den enkelte velgerne bare kan avggi stemme via Internett i perioden for forhåndsstemmegivning. I 2013 var denne perioden definert som fra 12. august kl. 0900 til og med utgangen av fredag 6. september (FOR-2013-06-19-669: § 13). Dels er det gjort ved at den enkelte velgeren kan avggi flere stemmer – flere internettstemmer eller både på Internett og én papirstemme – men at det kun er én tellende stemme. Med mindre velgeren hadde stemt på papir, ville den sist avgitte internettstemmen være den tellende stemme. Dersom velgeren i tillegg til internettstemme, også hadde stemt på papir i tidligstemmeperioden, forhåndspersonen eller i valglokalet på valgdagen, ville papirstemmen være tellende og dermed «annulleres» internettstemme. Papirstemmen ville dermed være den tellende stemme uavhengig av om velgeren stemte elektronisk før eller etter at papirstemmen var avgitt. I forskriftens § 17 er dette beskrevet på følgende måte:

1. En velger som har avgitt elektronisk stemme tidligere kan stemme på nytt, enten elektronisk over Internett eller med stemmeseddel av papir i et valglokale.
2. Dersom velgeren har avgitt flere elektroniske stemmegivninger, er det den sist avgitte stemmegivning som skal godkjennes. En stemmegivning avgitt på papir er endelig og annullerer tidligere og fremtidige elektroniske stemmegivninger, dersom den godkjennes.

Når det gjelder punkt 1, kan det presiseres at «stemmeseddel av papir i et valglokale» her viser til enten en papirstemme i forhåndsstemmeperioden eller en papirstemme avgitt på valgtinget på valgdagen. I forbindelse med forsøkene i 2013 ble verifikasjonsmulighetene for velgeren dessuten utvidet. Velgeren kunne i tillegg til å verifisere at stemmen kom riktig frem også verifisere at stemmen lå riktig lagret i e-valgsystemets database helt frem til telling.¹ Til sammen er disse mekanismene ment å sikre prinsippet om

¹. Takk til Christian Bull i KMD for informasjon om tekniske systemendringer.

hemmelig valg og redusere risikoen for både utilbørlig påvirkning og stemmesalg og -kjøp ved at uvedkommende aldri kan være helt sikker på hva velgeren faktisk har stemt. Internettvelgeren kan alltid avgjøre en ny internett- og/eller papirstemme, eller gå til valgtinget på valgdagen og avgjøre en papirstemme i såkalt kontrollerte omgivelser.

I forskriften er det i § 5 videre definert en rekke prinsipper for forsøket. Disse er ment som sikkerhetsmekanismer for å sikre at valget går riktig for seg. Det omfatter også ulike mekanismer som gjør det mulig for den enkelte velgeren å kontrollere at stemmegivningen er registrert på riktig måte (FOR-2013-06-19-669: § 5):

1. Internettstemmegivning er et supplement til stemmegivning med stemmesedler av papir.
2. Velger som har avgitt elektronisk stemme skal kunne stemme flere ganger, likevel slik at det kun er én stemme som godkjennes, jf. § 17.
3. Det skal brukes en identifiserings- og autentiseringsløsning for pålogging til i-valgsystemet på minimum sikkerhetsnivå 3.
4. Velger skal etter endt stemmegivning motta en tekstmelding på mobiltelefon som inneholder returkode og opplysning om antall endringer på stemmeseddelen. Returkoden kan brukes til å kontrollere mot valgkortet at den elektroniske stemmegivningen har kommet frem til den elektroniske valgurnen korrekt og uendret. Meldingen skal genereres automatisk av systemet uten at systemet har kjennskap til kodens betydning.
5. Utenforstående, systemet og valgmyndighetene skal ikke ha mulighet til å få kunnskap om hva den enkelte velger har stemt.
6. Det skal ikke være mulig for utenforstående, systemet og valgmyndighetene å endre en velgers stemmegivning uten at dette kan oppdages.
7. I i-valgsystemet skal valglistene presenteres for velgerne i tilfeldig rekkefølge.
8. Informasjon om hvordan i-valgsystemet virker skal gjøres offentlig kjent.

Et vesentlig poeng når det gjelder forsøkene i 2011 og 2013 er at de (i all hovedsak) er fundert på de samme prinsippene og sikkerhetsmekanismene.²

Evalueringens tema, fokus og problemstillinger

Evalueringen av forsøk med stemmegivning via Internett ved stortingsvalget 2013 vil som nevnt flere ganger følge opp og utdype noen av de temaene som var gjenstand for evalueringen av forsøket i 2011. Mer presist ser vi nærmere på følgende fire temaer: *Valgdeltakelse, valgets tilgjengelighet, holdninger og tillit til internettvalg samt hemmelig valg*. Evalueringen vil i hovedsak tilnærme seg temaene ut ifra et praktisk perspektiv der velgernes atferd og holdninger er i fokus. Et sentralt skille vil blant annet være mellom de som har avgitt sin tellende stemme via Internett (internettvelgere), på papir (papirvelgere) og de som ikke har deltatt i valget (hjemmesittere). Videre vil flere analyser skille mellom stemmeberettigede i nye forsøkskommuner (Larvik og Fredrikstad) og gamle forsøkskommuner (Bodø, Bremanger, Hammerfest, Mandal, Radøy, Re, Sandnes, Tynset, Vefsn, og Ålesund).

Hovedtemaene for denne så vel som forrige evaluering, kan ses i sammenheng med forsøkenes overordnede målsetninger. Et par av begrunnelsene som er formulert i prosjektdirektivet er særlig knyttet til internettvalgprosjektet som et demokratiprosjekt, og det er naturlig å ha disse in mente når forsøkene skal vurderes. Det handler blant annet om tilgjengelighet og å imøtekomme folks forventninger (KRD 2011:5):

- Øke tilgjengeligheten for velgerne generelt og spesielt velgergrupper som i dag ikke har full tilgjengelighet
- Nye generasjoner velgere forventer elektroniske løsninger

I en tidligere versjon av prosjektdirektivet var økt valgdeltakelse også tatt inn og definert som et hovedmål: «Øke valgdeltakelsen for velgergrupper som i dag ikke har full tilgjengelighet» (KRD 2009: punkt 3.1). Men selv om økt valgdeltakelse ikke lenger er et eksplisitt

². For mer detaljert beskrivelse av systemet og forsøkets overordnede målsetninger vises det til sluttrapporten for 2011-evalueringen (Segaard, Baldersheim & Saglie 2012).

mål for forsøket, er det likevel interesse for spørsmålet om Internett kan mobilisere nye velgergrupper.

Av prosjektdirektivet fremgår det videre at prinsippet om hemmelig valg så vel som høy tillit til valggjennomføringen er helt avgjørende premisser – og forutsetninger – for forsøket: «Dagens høye troverdighet til valggjennomføring basert på prinsippet om hemmelig valg skal opprettholdes» også når det gjennomføres forsøk med stemmegivning via Internett (KRD 2011).

Videre følger en mer detaljert beskrivelse av de fire temaene og tilhørende fokus og problemstillinger.

Valgdeltakelse og bruk av internettstemmegivning

I analysen av deltagelse og bruk av stemmegivningsmetode i 2013 følger vi opp grunntrekkene i designet fra 2011-evalueringen (se Bergh & Christensen 2012). Dette for å kunne se mulige konsekvenser av forsøket med internettvalg over tid.

Gitt det faktum at valgdeltakelsen generelt sett er høyere ved stortingsvalg enn lokalvalg, vil analysen se nærmere på fordelingen mellom ordinær stemmegivning på papir og internettstemmegivning gitt de ulike valgkontekstene. Et spørsmål er her om muligheten for internettstemmegivning betyr mer for deltagelsen i høymobiliseringsvalg (stortingsvalg) sammenliknet med lavmobiliseringsvalg (lokalvalg)?

Basert på manntallsdata for 2011 og 2013 med kobling til relevante registerdata (se nærmere om datagrunnlaget i avsnittet om Design, metode og data) setter vi fokus på velgernes endring av atferd fra kommunestyrevalget 2011 til stortingsvalget 2013. Stikkordet for denne delen av analysen er altså endring. I tillegg til tradisjonell tverrsnittsanalyse, vil vi i analysen av manntallsdataene følge de samme velgere fra 2011 til 2013. Dermed kan vi analysere overganger mellom ulike måter å delta på i valgene, og hvilke trekk ved velgerne som kan forklare forflytninger for eksempel inn og ut av hjemmesittergruppen.

Sentrale spørsmål er: I hvor stor grad bytter velgerne stemmegivningsmetode fra ett valg til det neste? Fortsetter overgangen fra tradisjonell papirstemmegivning til Internett i forsøkskommunene, eller velger mange å gå tilbake til papirstemmegivning etter å ha stemt på nettet i 2011? Den kanskje mest interessante gruppen er de som ikke stemte i 2011. Er det noe som peker i retning av at disse blir rekruttert

til internettstemmegivning i 2013? Videre, hva betyr sosial bakgrunn for skifte av stemmegivningsmetode?

Designet åpner også opp for å følge spesielle velgergrupper fra 2011 til 2013. En gruppe som i så måte peker seg ut, er de som var førstegangsvelgere i 2011. Her vil manntallsdataene blant annet gjøre det mulig å følge velgere som deltok i forsøket med nedsatt stemmeretsalder i 2011. Er deltagelsen større blant disse enn blant ordinære førstegangsvelgerne i 2013? Benytter de seg i større eller mindre grad av internett som stemmegivningsmetode sammenliknet med ordinære førstegangsvelgere?

Foruten valgdeltakelsen i seg selv ser vi denne gangen om det er trekk ved selve velgeratferden som skiller de ulike velgertypene – internettvelgere og papirvelgere – fra hverandre. På grunn av data gjort tilgjengelig for oss fra KMD har vi denne gangen en unik mulighet til å studere endring på stemmeseddelen. Er det for eksempel slik at internettvelgerne i større grad enn papirvelgerne valgte å endre på stemmeseddelen ved stortingsvalget i 2013?

Når det gjelder betydning av holdninger for deltagelse vil vi blant annet se nærmere på betydningen av IKT-kompetanse, internettbruk og politiske holdninger for valg av stemmegivningsmetode. Funnene fra analysene vil bli sammenliknet med analysene av forsøket i 2011.

Valgets tilgjengelighet

Forsøket med internettvalg i 2011 hadde som delmål å «øke tilgjengeligheten for velgerne». I vår første evalueringssrapport konstateres det at internettstemmegivning introduseres i en valgkontekst der tilgjengeligheten allerede er god (se Bergh 2012b). Spørsmålet vi reiste var om tilgjengeligheten hadde økt slik at det påvirket velgernes vurderinger om de skulle delta i valget eller ikke. Analysen viste at selv om mange velgere i forsøkskommunene brukte muligheten for å stemme via Internett i perioden før forhåndsstemmegivning, hadde forsøket ikke effekt på valgdeltakelsen. De som ikke deltok i valget oppga de samme grunnene for det uavhengig av om de hadde mulighet til å stemme via Internett eller ikke. Hovedkonklusjonen var derfor at internettstemmegivning ikke endret tilgjengeligheten på en måte som hadde betydning for velgernes tilbøyelig til å delta i valget. Samtidig viste analysene at velgere som benyttet seg av muligheten til å avgjøre stemme via Internett var svært

positive til denne formen for stemmegivning. Slik sett økte tilgjengeligheten for velgere som faktisk deltok i valget.

Hovedtemaet i analysen av valgets tilgjengelighet vil også denne gangen være velgernes begrunnelser for å benytte/ikke benytte internettstemma og deres begrunnelser for å ikke delta i valget, slik det kommer frem av spørreundersøkelsen i de tolv forsøkskommunene. At vi nå får to valg – lokalvalget i 2011 og stortingsvalget i 2013 – å analysere gjør oss bedre i stand til å fange opp betydningen av tilgjengeligheten for deltagelsen i valget. I den forbindelse ser analysene av valgets tilgjengelighet også nærmere på hvor lett/vanskelig internettvelgerne syntes det var å stemme over Internett. Men det er ikke bare den tekniske tilgjengeligheten som kan tenkes å ha betydning, også den fysiske tilgjengeligheten til valglokalet og i stemmøyeblikket. Vi vil derfor også undersøke hvilke grupper av velgere som kan ha problemer med å komme seg til et valglokale, og som kan ha behov for praktisk tilrettelegging og/eller hjelp i selve valglokalet. Spørsmålet som stilles er om akkurat disse velgerne opplever at internettstemma gjør det enklere å stemme alene og uten hjelp av andre.

Holdninger og tillit til internettstemma

Når vi skal følge opp 2011-evalueringens undersøkelse av velgernes holdninger og tillit til stemmegivning via Internett, er vår innfallsvinkel at tillit er en svært viktig forutsetning for velfungerende demokratiske prosesser. Denne tilliten kan ikke bare tas for gitt – særlig ikke når det handler om nye systemer som internettvalg i Norge er et eksempel på. Konteksten som forsøket foregikk innenfor, er imidlertid at Norge er og har vært kjennetegnet ved både høy systemtillit og høy sosial tillit.

I 2013-evalueringen gjennomfører vi en undersøkelse som følger opp 2011-analysene av surveydata fra forsøkskommunene og landet som helhet (se Bergh 2012a). Vi undersøker om velgernes tillit og holdninger til teknologien spesielt, stemmegivning via Internett generelt og til valggjennomføringen har endret seg siden 2011.

Et grunnleggende spørsmål for analysene av velgernes tillit og holdninger til stemmegivning via Internett er selvfølgelig: «Hva kan man forvente av endring fra 2011 til 2013?» Som nevnt har systemtillit generelt og tillit til valggjennomføring mer spesifikt vært stabilt høy over lang tid i Norge. 2011-evalueringen viste at dette også var tilfelle i forsøkskommunene og at særlig velgerne i forsøkskommunene var

positive til internettvalg. Tilliten ligger faktisk på et så høyt nivå at det er vanskelig å forestille seg at holdningene kan bli mye mer positive og at tilliten kan bli særlig høyere enn i 2011. Derimot er det ikke utenkelig at stemningen kunne bli mindre positiv (høyt å fly, dypt å falle) dersom noe uforutsett skulle inntrefte, som for eksempel en skandale ved valggjennomføringen eller nettsystemet for internettstemmautgivning i forkant av valgdagen. Det skjedde ikke.

Hemmelig stemmehandling – praksis og oppfatning

En sentral innvending mot internettvalg i ukontrollerte omgivelser er at det åpner opp for utilbørlig påvirkning, stemmesalg og -kjøp fordi det ikke er mulig for myndighetene å kontrollere at dagens juridiske forståelse av «hemmelig valg» faktisk respekteres; at velgeren har en rett og en plikt til å stemme usett av andre. Spørsmålet man selvfølgelig kan stille seg, og som vi stiller i våre analyser, er om velgerne har samme oppfatning som loven og mer konkret om de oppfatter fenomener som i loven kan defineres som stemmekjøp, stemmesalg og utilbørlig påvirkning som uakseptabel atferd. Vi vil i den forbindelse også belyse det som i 2011-evalueringen omtales som «gråsonen». Det gjelder for eksempel det tilfellet der en familie eller noen venner er samlet og helt frivillig avgir hver sin internettstemme i full åpenhet. Vi undersøker dette ved å stille velgerne overfor noen hverdagsscenarioer som konkretiserer disse situasjonene. På den måten får vi et inntrykk av hva velgerne oppfatter som akseptabelt. I tillegg kartlegger vi den sosiale konteksten for stemmehandlingen via Internett. Særlig vil vi undersøke i hvilken grad internettvelgerne faktisk avgir sin stemme usett av andre, slik loven foreskriver.

Når det gjelder utilbørlig påvirkning og stemmesalg og -kjøp ble begrepet «sårbar velgere» introdusert i 2011-evalueringen, som en samlet betegnelse for de velgere som er mer utsatt for utilbørlig påvirkning, eller som bevisst velger å selge sin stemme (Segaard, Baldersheim & Saglie 2012). Men noen nærmere analyse av hvem dette er, ble ikke gjort. I denne evalueringen av internettvalg 2013 forsøker vi imidlertid å gjøre dette.

Vi tilnærmer oss «sårbare velgere» dels ved å undersøke den sosiale konteksten for stemmehandlingen og dels ut fra en hypotese om at ett fellestrekke for denne gruppen, som nok ellers kan være forholdsvis heterogen, er at de er mindre politisk interesserte. Hypotesen er basert på en kontrafaktisk tilnærming, idet det kan antas

at de som er særlig politisk interesserte vil ta seg bryet med å stemme igjen eller ignorere ethvert forsøk på utilbørlig påvirkning, nettopp fordi deres politiske (selv-)bevissthet er så sterk.

Videre vil vi i vårt fokus på hemmelig valg også undersøke om informasjonen om sikkerhetsmekanismene i internettvalgløsningen er nådd ut til de stemmeberettigede i forsøkskommunene. Er det slik at velgerne faktisk har denne kunnskapen, eller ligger det her en mulig brist i formidlingen?

Design, metode og data

I evalueringen av forsøket med internettvalg 2013, legger vi altså opp til en oppfølging og til dels en utdypning av enkelte deler av evalueringen fra 2011: de som belyser valgdeltakelse, valgets tilgjengelighet, tillit og holdninger til internettstemmegivning, samt hemmelig valg ut fra et velgerperspektiv (i motsetning til et juridisk perspektiv) (se Segard & Saglie (red.) 2012, Segard, Baldersheim & Saglie 2012). Det er vår vurdering at utformingen av forsøket med internettvalg 2013 ligger godt til rette for en slik oppfølgingsstudie med vekt på sammenlignende analyser av de to forsøkene. At forsøkene gjennomføres ved to ulike valg – lokalvalg og stortingsvalg – er noe vi i all hovedsak kan ta hensyn til i de konkrete analysene når det er relevant, selv om det alltid vil være et lite forbehold knyttet til ulik kontekst. To relevante forskjeller er for eksempel at utenlandske statsborgere har stemmerett ved lokalvalg, men ikke ved stortingsvalg, samt at valgdeltakelsen generelt er høyere ved stortingsvalg enn ved lokalvalg. Mer sentralt for evalueringen er allikevel at «de juridiske forutsetningene som lå til grunn ved forsøket i 2011 vil også bli lagt til grunn for forsøk i 2013» (jf. punkt 1.2 i bilag 1 i utlysningens standardavtale), samt at de praktiske sikkerhetsmekanismene som var lagt inn i systemet 2011 videreføres i forsøket 2013. At forsøket videre omfatter de samme ti kommunene som i 2011 samt at to nye kommuner (Larvik og Fredrikstad) kommer til, muliggjør i seg selv sammenligninger mellom «gamle» og «nye» forsøkskommuner. Nettopp et slikt sammenlignende perspektiv vil være bærende i mange av analysene.

For å følge opp evalueringen av forsøket med internettvalg i 2011 på den måten som er skissert og som skal danne grunnlag for sammenligning over tid, har to typer data har vært helt nødvendige å samle inn. For det første data om de stemmeberettigede i

forsøkskommunene og for det andre data om de stemmeberettigede i landet som helhet. Data om de stemmeberettigede i forsøkskommunene består dels av en representativ spørreundersøkelse som følger opp undersøkelsen fra 2011, og dels av elektroniske manntallsdata. Data om de stemmeberettigede i landet som helhet er blitt samlet inn gjennom en landsrepresentativ spørreundersøkelse som gjennomføres i regi av stortingsvalgundersøkelsen samt landsrepresentative manntallsdata. Bruken av disse dataene muliggjør sammenlignende analyser på kommunenivå og individnivå: kommuner som deltar i forsøket versus kommuner som ikke gjør det, og stemmeberettigede som har anledning til å stemme via Internett versus stemmeberettigede som ikke har det. I tillegg er det mulig å sammenligne «nye» og «gamle» forsøkskommuner så vel som «nye» og «gamle» internettvelgere.

Prosjektgruppen har i tillegg hatt tilgang til rådata fra 2011-evalueringen.

Når det gjelder sammenligning over tid og muligheten for å avdekke eventuelle endringer eller status quo fra 2011 til 2013, synes vi det er viktig å få frem at det i den sammenhengen er en liten, men allikevel viktig metodisk usikkerhet knyttet til det å påvise faktiske endringer. Det skyldes at vi i evalueringen ikke har tilgang til paneldata om for eksempel de stemmeberettigedes holdninger (i forsøkskommunene).

En panelundersøkelse ville ha betydd at spørreundersøkelsen i forsøkskommunene ville ha basert seg på de samme respondenter som i 2011, og ville som metode ha vært den beste for å studere endringsprosesser over tid. Fordi det ikke var klart i 2011 at en tilsvarende evaluering skulle gjennomføres i 2013, var det heller ikke mulig å legge forholdene til rette for en panelundersøkelse. Vi måtte derfor velge en annen metode – men etter vår vurdering en tilstrekkelig god metode – for å kartlegge faktiske endringer i tillit og holdninger. Ved å følge et tilnærmedesvis likt opplegg med tilfeldig trukket utvalg, har vi i høy grad sikret et representativt utvalg som er et viktig generaliseringskriterium. I både 2011- og 2013-undersøkelsen er dette kriterium helt sentralt.

Videre, når det gjelder sammenligning over tid, kompliseres dette også av den kjensgjerning at forsøket omfatter to nye kommuner, Larvik og Fredrikstad. Her skal det bare nevnes at data fra Lokaldemokratiundersøkelsen 2011 ikke inneholder et tilstrekkelig antall respondenter fra Larvik og Fredrikstad til at vi i evalueringen kan si noe om endring fra 2011 til 2013 i disse kommunene.

Vi har derimot informasjon om valgdeltakelse og stemmegivingsmetode fra 2011 og 2013 i manntallsdata. Dette gjør at vi kan fange opp bevegelsesmønstre mellom ulike velgergrupper fra 2011 til 2013. Disse er ikke koplet på med tilsvarende informasjon om endring i bakgrunnsvariabler (eksempelvis fra ugift til gift, eller fra lav til høy inntekt), slik at det ikke er mulig å analysere data med bruk av metoder for panelmodeller. Det vi kan bruke disse dataene til er å si hva som kjennetegner de ulike gruppene, for eksempel de som går fra å la være å stemme i 2011 til å stemme over Internett i 2013.

Videre følger en nærmere beskrivelse av de ulike oppleggene for datainnsamling samt noen forskningsetiske betraktninger.

Data om stemmeberettigede i forsøkskommunene

Spørreundersøkelse. I 2011-evalueringen ble det gjennomført en omfattende spørreundersøkelse blant et utvalg av stemmeberettigede i alle ti forsøkskommuner. Bruttoutvalget for undersøkelsen var 7.603. Det ble gjort til sammen 3.197 intervju, som gir en svarprosent på 42,1.

Undersøkelsen ble gjennomført med kvoterte tilfeldighetsutvalg slik at det i hver av de ti forsøkskommunene ble trukket ut rundt 300 respondenter. Uttrekket var altså kvotert, men tilfeldig trukket innenfor hver kommune. Fire av kommunene (Re, Mandal, Ålesund, og Hammerfest) deltok også i forsøket med nedsatt stemmerettsalder til 16 år, og surveyen omfattet også 16-17-åringer i disse fire kommunene. For nærmere beskrivelse av opplegget for 2011-spørreundersøkelsen vises det til evaluatingsrapporten *Evaluering av forsøket med e-valg 2011. Tilgjengelighet for velgere, tillit, hemmelig valg og valgdeltagelse* (Segaard & Saglie (red.) 2012).

Opplegget for spørreundersøkelsen i evalueringen av internettvalg 2013 er i stor grad blitt utformet på samme måte som i 2011-evalueringen, men med noen mindre justeringer og endringer som skyldes at evalueringen av internettvalg 2013 på noen måter adskiller seg fra evalueringen i 2011. Dette er justeringer som etter vår vurdering ikke har hatt noen vesentlige konsekvenser for hvordan respondentene svarer og undersøkelsen som helhet. Vi vurderer med andre ord de to datasettene som sammenlignbare.

Den viktigste endringen er at evalueringen av internettvalg 2013 er noe mer avgrenset og fokusert. Det betyr for det første at ikke alle spørsmål fra 2011-undersøkelsen er tatt med i 2013-undersøkelsen. Samtidig har spørreundersøkelsen i 2013 inkludert nye spørsmål. At

spørreundersøkelsen i stor utstrekning allikevel er en gjentakelse og oppfølging av 2011-undersøkelsen har hatt den fordelen at mange av spørsmålene er velutprøvd. For det andre innebærer fokuset og avgrensningen i 2013-evalueringen at det ikke har vært nødvendig med en undersøkelse som er representativ på kommunenivå. Det sentrale er at den er representativ for forsøkskommunene sett under ett samtid for «nye» versus «gamle» forsøkskommuner. Dette er blitt sikret ved at det er trukket et tilfeldig utvalg på tvers av forsøkskommunene (5006 stemmeberettigede). Den relative store størrelsen på de to nye forsøkskommunene (Larvik og Fredrikstad) sikrer samtidig at det er mulig å gjennomføre sammenlignende analyser: «gamle» versus «nye» forsøkskommuner. Videre betyr dette at utvalg og antall respondenter totalt er noe mindre i 2013-undersøkelsen sammenlignet med 2011-undersøkelsen. I 2013-undersøkelsen er det 2.003 respondenter, mot 3.197 i 2011.

Når det gjelder den praktiske gjennomføringen av spørreundersøkelsen i forsøkskommunene er den ellers gjort på samme måte som i 2011. For det første er undersøkelsen meldt inn til Personvernombudet for forskning hos NSD, som ga klarsignal til å igangsette undersøkelsen. For det andre har vi har brukt samme meningsmålingsbyrå, Respons Analyse AS, til den praktiske gjennomføringen av undersøkelsen. Dette for å sikre at interne rutiner knyttet til den praktiske gjennomføringen i størst mulig grad holdes konstant samt å kunne dra nytte av den erfaringen som Respons Analyse fikk gjennom vårt samarbeid om undersøkelsen i 2011.

Respons Analyse har blant annet hatt ansvar for bestilling av uttrekket fra folkeregisteret, samt tilrettelegging av undersøkelsen for intervjuing inkludert programmering av skjema og utsendelse av informasjonsskriv i forkant av intervjuperioden. I tillegg deltok Respons Analyse ved Idar Eidset også i planlegging og utarbeidelse av spørreskjema sammen med forskerteamet. Det endelige spørreskjemaet ble avklart på valgdagen 9. september. Datainnsamlingen i form av telefonintervju, 12. september til 2. desember 2013, ble gjennomført av Respons Analyses intervjuavdeling i Bergen.

Bruttoutvalget på 5006 for undersøkelsen ble trukket fra Det sentrale Folkeregister, etter tillatelse fra Skattedirektoratet. Selve uttrekket ble gjort av Evry og ble levert 3. september 2013.

Det ble som i 2011 utarbeidet et informasjonsbrev, som ble sendt ut på valgdagen den 9. september. Dette for å være sikker på at ikke brevet skulle innvirke på valgatferden. Den 12. september ble selve

intervjuarbeidet igangsatt. Alle intervjuerne som intervjuet på undersøkelsen ble grundig brifet i forkant av ansvarlig konsulent, Idar Eidset, hos Respons Analyse.

Selve skjemaet og intervjuet forløp slik det skulle, både når det gjaldt respondentenes forståelse av spørsmålene og gjennomføringstiden på 11 minutter. Et mulig unntak er spørsmålet om en kjente til forsøket med Internettvalg i sin kommune. Resultatene fra undersøkelsen viser at så mange som 88 personer sier at de ikke kjente til forsøket, men har likevel stemt via Internett. Dette indikerer at spørsmålet kan ha blitt misforstått av noen.

På samme måte som i 2011 viste intervjuarbeidet seg å være litt utfordrende på enkelte punkter. Dette gjaldt dels å få folk til å delta, («nekts»-andelen var på samme nivå som i 2011) og dels viste det seg at det var en relativt høy andel feil telefonnumre, eller numre Respons Analyse ikke fikk svar fra etter gjentatte oppringinger. Av erfaring var Respons Analyse oppmerksom på disse to utfordringene og for å møte disse ble det laget et løpende opplegg der man tok ut de telefonnumrene som var feil, og det ble besluttet å ta opp igjen de som hadde nektet å delta i undersøkelsen, og ringe dem igjen.

Som nevnt var bruttoutvalget på totalt 5.006 og det ble gjort til sammen 2.003 intervju, som gir en svarprosent på 40. Noen av frafallsgrunnene er av en slik karakter at man kan vurdere om de egentlig bør inngå når svarprosenter beregnes. Dette gjelder kategoriene «feil telefonnummer» og «utenfor målgruppen/sykdom o.l.». Dersom vi utelater disse fra bruttoutvalget sitter vi igjen med et bruttoutvalg på 4.417 og en svarprosent på 45,3 for hele utvalget. For nærmere beskrivelse av spørreundersøkelsen i de tolv forsøkskommunene vises det til dokumentasjonsrapporten for undersøkelsen (Respons Analyse 2014).

Elektroniske manntalldata. På samme måte som i 2011-evalueringen har vi i 2013-evalueringen fått tilgang til elektroniske manntalldata for forsøkskommunene. Tilgangen har vi fått etter samtykke fra folkeregistermyndigheten (Skattedirektoratet).³ Relevante registerdata er blant annet kjønn, alder, bostedskommune, utdanning, inntekt, yrke, landbakgrunn og sivilstatus. Koblingen av manntallsdata med slike registerdata er gjort av Statistisk Sentralbyrå.

³. § 15-3 (1) b i valgloven fastslår at forskere kan få tilgang til manntallet etter samtykke fra Skattedirektoratet.

Siden manntallet er en totaltelling av alle velgere i de 12 kommunene, vil det ikke være noen problemer knyttet til trekking av et representativt utvalg. I den forbindelse kan det også nevnes at bruk av manntallsdata med kobling til andre relevante registerdata, kan være en av flere muligheter for å møte utfordringen knyttet til å nå velgere med ikke-norsk landbakgrunn. Dette nettopp fordi manntallsdata med kobling til ulike registerdata inneholder informasjon om hele populasjonen (alle stemmeberettigede), og ikke bare et utvalg I tillegg, og som allerede nevnt, har vi paneldata for valgdeltakelse og stemmegivingsmetode, noe som gir en unik mulighet til å analysere utviklingstrekk i bestemte velgergruppers valgdeltakelse. De sosiale bakgrunnsvariablene er derimot kun målt på ett tidspunkt.

Data om hele den norske stemmeberettigede befolkningen

Stortingsvalgundersøkelsen - spørreundersøkelse. I 2011-evalueringen hadde vi et tett samarbeid med Lokaldemokratiundersøkelsen, noe som betød at evalueringen fikk tilgang til surveydata og manntalldata som beskriver hele elektoratet i Norge og som muliggjorde sammenlignende analyser. Vi viser til evalueringssrapporten *Evaluering av forsøket med e-valg 2011. Tilgjengelighet for velgere, tillit, hemmelig valg og valgdeltagelse* (Segaard & Saglie (red.) 2012) for en nærmere redegjørelse for samarbeidet og surveydataene.

I evalueringen av internettvalg 2013 har vi samarbeidet tett med stortingsvalgundersøkelsen som i etterkant av stortingsvalget 2013 gjennomførte en omfattende representativ spørreundersøkelse rettet mot hele den norske stemmeberettigede befolkningen. Evalueringen av internettvalg har i denne undersøkelsen fått med enkelte spørsmål som er knyttet til evalueringens fokus og problemstillinger. I tillegg har sentrale bakgrunnsvariabler samme format i de to undersøkelsene, slik at sammenlignende analyser er mulig. Bruttoutvalget for undersøkelsen er 3.140 og svarprosenten er 55. For nærmere informasjon om spørreundersøkelsen i regi av stortingsvalgundersøkelsen vises det til dokumentasjonsrapporten som vil forelegge august 2015.

Stortingsvalgundersøkelsen – landsrepresentative manntallsdata. Evalueringen av internettvalg 2013 har gjennom samarbeidet med stortingsvalgundersøkelsen også fått tilgang til analyseresultater fra et datasett bestående av representative manntallsdata som dekker hele det norske elektoratet. Statistisk sentralbyrå har trukket et utvalg på 9.608

stemmeberettigede fra manntallet som inkluderer informasjon om den enkelte har stemt eller ikke. Denne datafilen er blitt koblet til registerdata om kjønn, alder, utdanning, inntekt, yrke, bostedskommune, landbakgrunn og sivil status. Dermed er dette et datasett som er representativt for hele det norske elektoratet og som kan sammenlignes med manntallsdataene fra forsøkskommunene.

Bruk av vekter i analysene

Når det gjelder analysene av data fra spørreundersøkelsene i forsøkskommunene varierer bruken av vekter mellom de ulike analysene så vel som mellom de to datasettene (2011 og 2013). De anvendte vektene er utviklet med tanke på å ta høyde for relevante skjeheter i datamaterialet, samt å sikre at de sammenlignende analysene er valide. På grunn av ulike måter å trekke de to utvalgene på – kvotert tilfeldighetsutvalg i 2011 og ikke-kvotert tilfeldighetsutvalg i 2013 – har vi valgt å vekte 2011-dataene for kommunestørrelse når kommunene betraktes under ett. Denne vekten benevnes «vekt_kommune».

I de fleste tilfellene vil bruken og fraværet av vektene i 2011-analysene i denne rapporten være konsistent med den måten det ble gjort i evalueringssrapporten for 2011-forsøket (se Segard & Saglie (red.) 2012). Men det er noen enkelte unntak, hvilket medfører at det kan forekomme noen mindre avvik i de enkelte resultatene. Det dreier seg ofte bare om promiller og har ikke noen konsekvenser for hovedtendensene og hvilke konklusjoner som kan dras.

Bruk av data og forskningsetiske betraktninger – personvernombudet for forskning

Datamaterialet fra spørreundersøkelsen i forsøkskommunene vil i utgangspunktet bli stilt til rådighet for forskere som ønsker å etterprøve forskernes konklusjoner. En viktig begrensning gjør seg likevel gjeldende, nemlig personvernhesyn, og de kravene Datatilsynet ved Personvernombudet for forskning (NSD) stiller. Det kan i den forbindelse bli nødvendig å slette og/eller kategorisere noen variabler i datasettet.

Når skjermingsperioden utløper, overføres datamaterialet til Norsk samfunnsvitenskapelig datajeneste. Slik blir materialet tilgjengelig for alle interesserte forskere, innenfor de rammene som personvernhesyn setter.

Evalueringen av internettvalg 2013 er som helhet blitt meldt til Personvernombudet for forskning (NSD). I meldeskjemaet ble det blant annet spesifisert hvordan spørreundersøkelsen i forsøkskommunene skulle gjennomføres og hvordan data skulle brukes i prosjektet og etter prosjektslutt. Det ble også spesifisert hvem har tilgang til data. I tillegg ble tilgangen og bruken av manntalldata meldt inn til Personvernombudet for forskning (NSD). Personvernombudet for forskning (NSD) har gitt sin godkjenning av oppstart av prosjektet.

Når det gjelder stortingsvalgundersøkelsen, vil ansvaret for å melde denne til Personvernombudet for forskning legge hos denne undersøkelsens prosjektleder. Rådataene fra stortingsvalgundersøkelsen kunne av avtalejuridiske grunner ikke overleveres til et annet forskningsprosjekt og analysene av disse dataene er derfor blitt gjennomført av forskere som er knyttet til både stortingsvalgundersøkelsen og evalueringen av forsøk med internettvalg 2013.

Rapportens struktur

I de følgende fire kapitler presenteres de empiriske resultatene av analysene knyttet til hvert av evalueringens hovedtemaer. Vi begynner med å se nærmere på valgdeltakelse og stemmegivning via Internett, for deretter i kapittel 3 undersøke valgets tilgjengelighet og velgernes oppfatning av denne. I rapportens fjerde kapittel er det velgernes holdning og tillit til internettvalg som er i fokus, mens vi i det femte kapittel og siste analysekapittel tar opp sentrale problemstillinger knyttet til hemmelig valg.

I det avsluttende kapittel seks oppsummerer vi evalueringens mest sentrale funn og drøfter hva som er skjedd fra 2011 til 2013.

2 Valgdeltakelse og bruk av internettstemmegivning

Som nevnt innledningsvis er en utbredt oppfatning, som særlig kommer til uttrykk i mediene og lokalt i kommunene, at internettvalg bidrar til å øke valgdeltakelsen (Winsvold & Hanssen 2012, Connolley 2012). Dette til tross for at det i forskningslitteraturen er lite som tyder på at teknologien i seg selv bidrar til å øke valgdeltakelsen (Gronke, Galanes-Rosenbaum, Miller & Toffey 2008, Franklin 1996, Franklin 2004, Christensen & Midtbø 2001). Som Bergh og Christensen skriver er budskapet i litteraturen «...at teknologien har liten selvstendig mobiliseringskraft på velgerne» (Bergh & Christensen 2012:32). Mye av dette henger sammen med at de som stemmer over Internett sannsynligvis er en gruppe mennesker som uansett ville ha stemt. Som Nicole J Goodman (2014) skriver i sin analyse av internettstommegivning ved kanadiske lokalvalg: «Overall, however, data indicates that those who report voting “frequently” are most likely to be receptive to casting a ballot online» (Goodman 2014:20).

Gitt den forskningsmessige enigheten om at internettstommegiving ikke i seg selv bidrar til å øke valgdeltakelsen er det interessant å studere dette på nytt i en norsk kontekst. Dette er interessant av to grunner: for det første kan vi sammenligne forskjellene mellom kommunevalg og stortingsvalg. Vi vet fra tidligere valg at valgdeltakelsen generelt sett er høyere ved stortingsvalg enn lokalvalg. Det er derfor interessant å studere nærmere fordelingen mellom ordinær stommegivning på papir og internettstommegivning gitt de ulike valgkontekstene. Et spørsmål er her om muligheten for internettstommegivning betyr mer for deltagelsen i høymobiliseringsvalg (stortingsvalg) enn i lavmobiliseringsvalg (lokalvalg).

Et annet forhold som er interessant er å undersøke hvorvidt det er forskjeller i valgdeltakelsen og stemmemønsteret i de gamle forsøkskommunene holdt opp mot de nye forsøkskommunene. Sentrale spørsmål er: I hvor stor grad bytter velgerne stommegivningsmetode fra ett valg til det neste? Fortsetter overgangen fra tradisjonell stommegivning (papirstommegivning) til Internett i

forsøkskommunene, eller velger mange å gå tilbake til papirstemmegivning etter å ha stemt på nettet i 2011? Den kanskje mest interessante gruppen er de som ikke stemte i 2011. Er det noe som peker i retning av at disse blir rekruttert til internettstommegivning i 2013? Videre, hva betyr sosial bakgrunn for skifte av stommegivningsmetode? Dette er noen av spørsmålene vi besvarer i dette kapitlet der vi fokuserer på valgdeltakelse, velgeratferd og holdninger til internettvalg.

Til å besvare disse spørsmålene vil vi benyttes oss av to typer analyser. For det første bruker vi kommunedata som delvis er basert på manntallsdata (KMD 2014) til å studere valgdeltakelsen over tid i de ulike forsøkskommunene, og sammenlikner disse tallene med landet som helhet. For det andre bruker vi individdata fra en spørreundersøkelse gjennomført i etterkant av valget og registerdata fra manntallet. Her undersøker vi spesielt om det er sosiale og demografiske trekk ved internettvelgerne som skiller dem fra papirvelgerne og hjemmesitterne, slik at muligheten til å stemme over Internett kan antas å ha mobilisert dem til å delta. Fra spørreundersøkelsen henter vi også inn informasjon om holdninger til internettvalg og politisk interesse, og hvordan dette eventuelt påvirker deltakelsen.

For at resultatene i dette rapportkapitlet lett skal kunne sammenlignes med tilsvarende rapportkapittel for evalueringen av forsøket med internettstommegivning i 2011 (Segaard & Saglie 2012), vil vi følge en så lik oppbygning som mulig. Først ser vi selve på forsøket og analyserer aggregert valgdeltakelse og stommegivningsmetode i gamle og nye forsøkskommuner og landet som helhet. Så går vi over til å analysere manntalls- og surveydata. Vi begynner med førstnevnte og går så over til å se på surveydata, herunder holdninger til internettvalget som sådan. Vi avslutter med en kort oppsummering.

Forsøket med internettvalg og valgdeltakelse i stortingsvalget 2013

Av de 12 norske kommunene der velgerne i 2013 hadde muligheten til å stemme over Internett ved stortingsvalget, deltok 10 også i det tilsvarende forsøket ved kommunevalget i 2011. Dette gjelder kommunene Bodø, Bremanger, Hammerfest, Mandal, Radøy, Re, Sandnes, Tynset, Vefsn og Ålesund. I tillegg omfatter forsøket i 2013

to nye kommuner, Larvik og Fredrikstad. Inkluderingen av disse to nye storkommunene, muliggjør i seg selv analyser mellom «gamle» og «nye» forsøkskommuner.⁴

Av de over 250 000 stemmeberettigede i de 12 forsøkskommunene, var det 70 090 velgere som avgå sin tellende stemme via Internett.⁵ Dette utgjør 28 prosent av de stemmeberettigede, eller 37 prosent av alle som avgå stemme ved stortingsvalget i disse kommunene (KMD 2014). Dersom vi sammenlikner andelen internettvelgere med resultatene fra 2011 finner vi en betydelig økning. I 2011 var andelen på henholdsvis 17 prosent av de stemmeberettigede og 26 prosent av de avgitte stemmene. Altså en framgang på 11 prosentpoeng både for internettvelgere som andel av stemmeberettigede og som andel av avgitte stemmer. Vi ser også at internettvelgerne utgjør en større andel i de gamle forsøkskommunene sammenliknet med de nye forsøkskommunene. Tabell 2-1 oppsummerer de ulike forskjellene.

Tabell 2-1. Andelen internettvelgere av stemmeberettigede og avgitte stemmer, gamle og nye forsøkskommuner. Prosent

Årstall	Gamle forsøkskommuner		Nye forsøkskommuner
	2011	2013	2013
Andel internettvelgere av stemmeberettigede	17	29	25
Andel tellende internettstemmer av avgitte stemmer	26	37	33

Kilde: KMD (2014)

Når vi sammenlikner andelene i 2013 og 2011 er det altså flere som benytter seg av muligheten til å stemme over Internett. Økningen målt i *andel av stemmeberettigede* er i seg selv ikke så interessant. Siden valgdeltakelsen er høyere ved stortingsvalg enn ved kommunevalg (en gjennomsnittlig forskjell på 11 prosentpoeng) er det rimelig at det også

⁴. I rapporten bruker vi betegnelsene «Gamle forsøkskommuner» og «Nye forsøkskommuner» for å skille mellom de 10 kommunene som var med i forsøket i 2011 og i 2013 og de to kommunene som kun var med i 2013.

⁵. Dette er tallet for de som avgav sin tellende stemme ved hjelp av internettlosningen. Totalt ble det avgitt 72 969 stemmer via internettlosningen (før cleansing) og disse ble avgitt av 70 622 unike personer (KMD 2014).

avgis flere internettstemmer ved stortingsvalg enn ved kommunevalg. Men at det også har skjedd en økning når vi ser på *andel av de avgitte stemmene*, bekrefter at internettvalg i større grad er blitt tatt i bruk av velgerne.

For videre å vurdere nivået på deltagelsen ved forsøket med internettvalg kan vi sammenlikne tallene for forhåndsstemmegivning med tidligere stortingsvalg og landet sett under ett.

Men før vi går over til å sammenlikne forhåndsstemmegivning i 2013 med tidligere valg, kan vi først ta et sideblikk til Estland som har betydelige erfaringer med internettvalg.

Et sideblikk til Estland

For å vurdere hvorvidt bruken av internettstemmegivning er høy i Norge, kan vi sammenlikne tallene med tilsvarende tall fra Estland. Estland er det landet som var først ute i Europa med å tilby innbyggerne sine muligheten til å stemme over Internett. Siden lokalvalget i 2005 har alle stemmeberettigede estere hatt denne muligheten. Etter introduksjonen av internettstemmegivning i 2005 har ordningen blitt utvidet til også å gjelde nasjonale parlamentsvalg og valg til Europaparlamentet (Trechsel & Vassil 2011).

Bakgrunnen for introdusering av internettvalg i Estland blir gjerne sett i sammenheng med to forhold: For det første kan dette sees i lys av Estlands moderne historie med introduksjon av frie valg i 1990. Den første debatten om internettvalg kom som en del av en større og mer generell debatt knyttet til valgsystemet i 2000. Som Pammet og Goodman (2013) skriver, sammenfalt dette med 10-års-markeringen for Sovjetunionens fall, og det var i denne sammenhengen at valgdeltakelse og unges deltagelse spesielt framstod som viktig. Madise og Vinkel (2011) skriver at:

One of the declared aims of launching online voting in Estonia was to increase voter turnout, which perhaps could be described more realistically as broadening access possibilities and stopping the decrease in participation (Madise & Vinkel 2011:6).

Det andre forholdet som gjerne trekkes frem er at Estland siden tidlig på 1990-tallet har vært langt fremme i utviklingen av teknologisk infrastruktur. Estland regnes som et av de fremste og mest avanserte

land i verden når det gjelder forhold knyttet til informasjonsteknologi (Kelly, Truong, Earp, Reed, Shahbaz & Greco-Stoner 2013).

Internettstemmegivning i Estland er, i likhet med Norge, en ordning som gjelder forhåndsstemmer. På selve valgdagen er det ikke mulig å stemme over Internett. Den estiske ordningen skiller seg fra den norske ved at perioden en har muligheten til å forhåndsstemme via Internett er vesentlig kortere enn i Norge. Mens en i Norge har muligheten til å forhåndsstemme i ca. tre uker (for 2013 var det 25 dager), er det i Estland en betraktelig mindre tidsperiode på 7 dager.⁶ I Tabell 2-2 rapporterer vi tallene for seks ulike valg til ulike nivåer fra 2005 til 2013.

Tabell 2-2. Andelen internettstemmer av avgitte stemmer ved valg i Estland 2005-2013. Prosent

	Lokal-valg 2005	Parlaments-valg 2007	Europa-parlaments-valg 2009	Lokal-valg 2009	Parlaments-valg 2011	Lokal-valg 2013
Andel internett-stemmer av avgitte stemmer	1,9	5,5	14,7	15,8	24,3	21,2

Kilde: Estonian National Electoral Committee (2014)

Som det går frem av tabellen er det en markant økning i andelen internettstemmer over tid. Ordningen blir av flere karakterisert som en suksess, i den forstand at mange velger å benytte seg av den (Tsahkna 2013, Vinkel 2012).

Videre er det interessant å se at det i Estland ser ut til å være en noe høyere andel av stembene som avgis via Internett ved nasjonale valg enn ved lokalvalg. I Norge så vi en tilsvarende forskjell. Her har vi imidlertid ikke grunnlag for å si om forskjellen mellom 2011 og 2013 bare uttrykker en utvikling over tid, eller om det også er en generell forskjell mellom lokale og nasjonale valg. Tallene fra Estland tyder altså på at det sistnevnte kan være tilfelle.

Når vi ser utviklingen og ikke minst andelen internettstemmer av avgitte stemmer kan den norske andelen av internettstemmer synes høy

⁶. Ved lokalvalget i 2005 og parlamentsvalget i 2007 var perioden på tre dager.

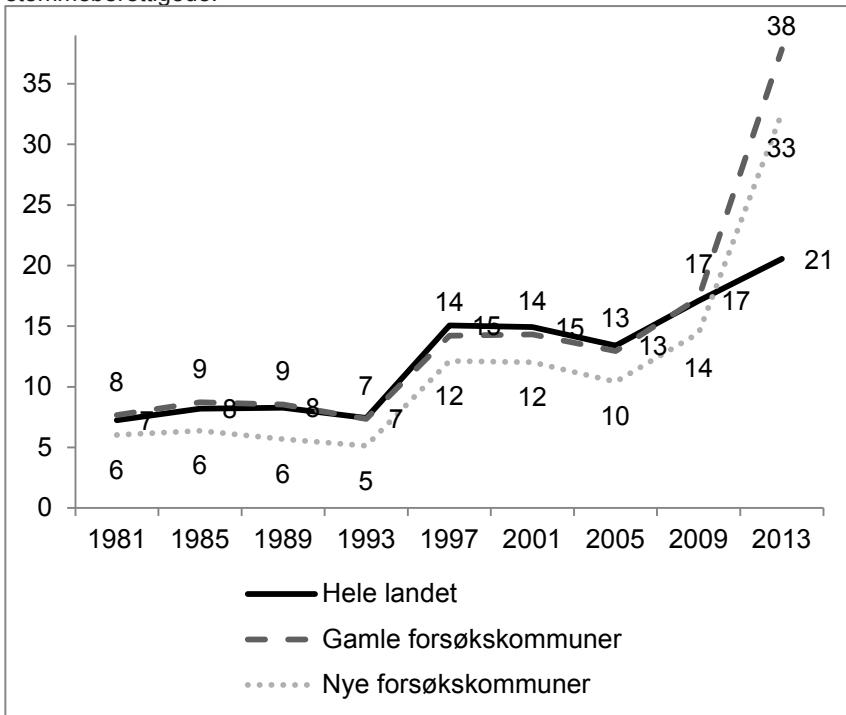
sammenliknet med Estland. At Norge ligger høyere enn Estland i bruken av Internett som stemmegivningsmetode kan kanskje delvis skyldes den lengre perioden en har mulighet til å stemme over Internett (25 dager i Norge mot 7 dager i Estland). Det kan også tenkes at dette skyldes at bruken av Internett som sådan er noe mer utbredt i Norge enn i Estland. Tall fra Eurostat viser at godt over 90 prosent av den norske befolkningen bruker Internett daglig i 2013, mens det tilsvarende tallet for Estland er 79 prosent (Eurostat 2013).

Utvikling i forhåndsstemmegivning ved stortingsvalg

Som i evalueringen av 2011-forsøket, vil vi sammenlikne forhåndsstemmegivningen ved 2013-valget med tidligere valg. Dette gjør vi siden stemmegiving på Internett er en form for forhåndsstemmegivning. For å undersøke hvor omfattende forhåndsstemmegivningen var i forsøkskommunene i 2013, sammenlikner vi dette med tidligere valg i de samme kommunene, samt tidligere valg i landet som helhet. I tillegg sammenlikner vi de gamle forsøkskommunene opp i mot de nye.

Figur 2-1 viser forhåndsstemmegivning ved stortingsvalg i de gamle og nye forsøkskommunene, samt i hele landet i perioden 1981–2013. Graden av forhåndsstemmegivning er angitt som prosentandel av alle stemmeberettigede. Tallene for 2013 inkluderer både forhåndsstemmegivning på papir og på Internett.

Figur 2-1. Forhåndsstemmegivning ved stortingsvalg i gamle og nye forsøkskommuner, samt i hele landet i perioden 1981-2013. Prosent av alle stemmeberettigede.

Kilde: Norsk samfunnsvitenskapelig datatjenestes kommunedatabase.

Figuren illustrerer den samme tendensen som for forhåndsstemmegivning ved lokalvalgene i perioden 1979–2011 (se Bergh & Christensen 2012:34-37). 1980-tallet og begynnelsen av 90-tallet er preget av en forholdsvis lav grad av forhåndsstemmegivning. Det var i liten grad lagt til rette for forhåndsstemmegivning i denne perioden. Først fra 1997 ble det mulig å forhåndsstemme på postkontorer, og tilgjengeligheten til stemmelokaler økte dermed betydelig. I figuren ser vi en betydelig økning på 7-8 prosentpoeng i 1997 sammenliknet med valget i 1993. Av figuren ser vi at de gamle forsøkskommunene følger ganske likt utviklingen i landet som helhet fram til 2009. De nye forsøkskommunene ligger i snitt 2 prosentpoeng under landet som helhet og de gamle forsøkskommunene.

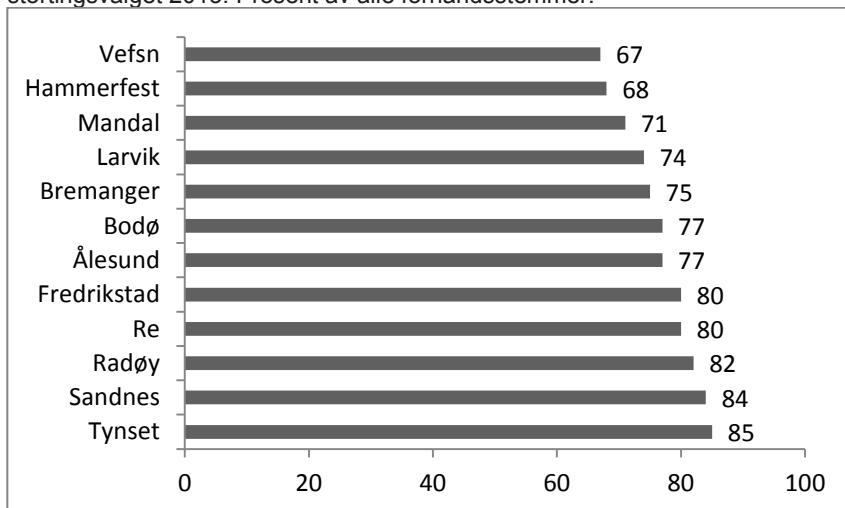
Akkurat som for lokalvalget i 2011 ser vi et sterkt utslag av forsøket med internettvalg i 2013. I både de gamle og nye forsøkskommunene er det nå en vesentlig høyere andel forhåndsstemmer sammenliknet med landet som helhet. 38 prosent av de stemmeberettigede stemte på forhånd i de gamle

forsøkskommunene, mens 33 prosent gjorde det i de nye forsøkskommunene. Dette er vesentlig høyere enn for landet som helhet hvor det i 2013 er en andel på 21 prosent.

Når vi ser tallene for forhåndsstemmegivning under ett ser vi altså at det er en generell trend både nasjonalt og i forsøkskommunene at andelen forhåndsstemmer har økt. Videre ser vi at det skjer en sterk økning i andelen forhåndsstemmer i forsøkskommunene som tydelig skyldes muligheten til å stemme over Internett. Dette kan vi slå fast blant annet fordi vi vet at andel internettstemmer utgjør majoriteten av alle avgitte forhåndsstemmer.

Totalt for alle forsøkskommunene under ett utgjorde tellende internettstemmene 77,3 prosent av alle forhåndsstommene. Det er en økning på 5 prosentpoeng fra 2011. Andelen tellende internettstammer varierte fra 67 prosent i Vefsn kommune til 85 prosent i Tynset. Figur 2-2 viser hvordan andelen av forhåndsstemmer som var tellende internettstammer varierte mellom de 12 forsøkskommunene.

Figur 2-2. Andelen tellende internettstammer i de 12 forsøkskommunene, stortingsvalget 2013. Prosent av alle forhåndsstammer.

Kilde: Norsk samfunnsvitenskapelig datajenestes kommunedatabase, KMD (2014).

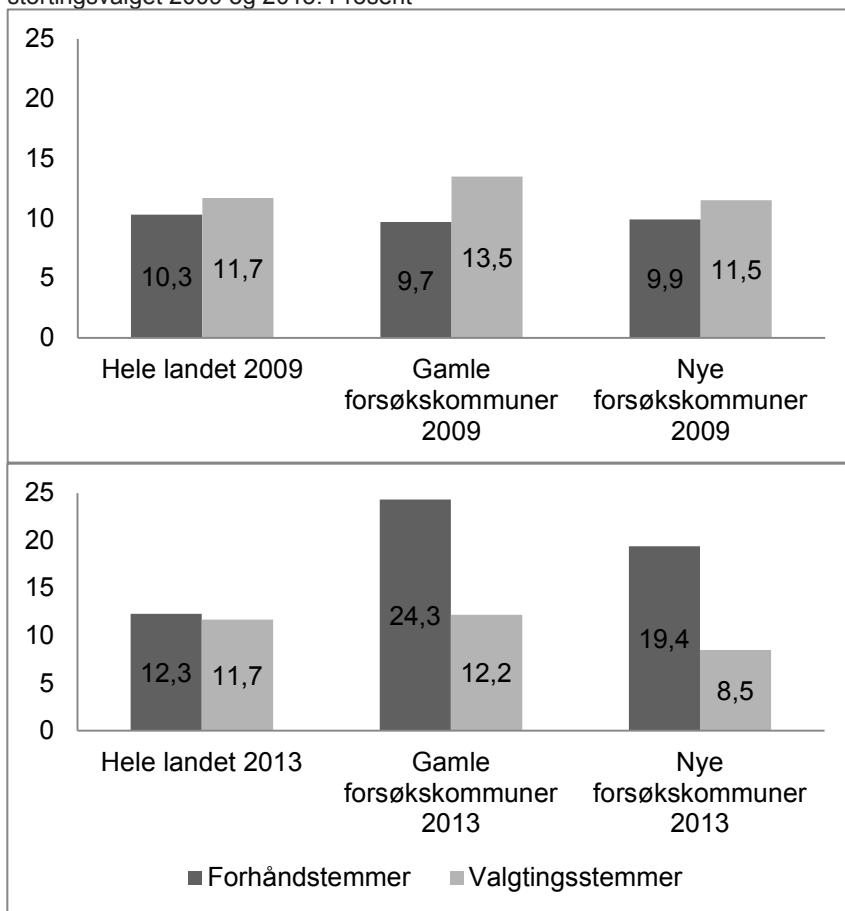
Muligheten til å stemme over Internett ser altså ut til å påvirke mange velgere til å stemme på forhånd via Internett istedenfor å stemme på papir i et valglokale på valgdagen. Et annet moment ved velgeratferd er om internettvelgerne i større grad enn papirvelgerne endrer på sin stemmeseddel. Velgerne har anledning til å endre på listene ved å

uttrykke preferanser om hvilke kandidater de ønsker skal bli valgt og hvilke de ønsker ikke skal bli valgt. Velgerne kan enten endre rangeringen av kandidatene på listen eller stryke kandidater fra listen. Slike endringer vil bare ha en effekt hvis over halvparten av et partis velgere gjør den samme endringen. Det har aldri skjedd.

Det er likevel interessant å undersøke om de som stemmer over Internett i større grad enn papirvelgere endrer på listene sine. En mulig antakelse kan være at internettvalg på grunn av den tekniske løsningen gjør det enklere å forstå hvordan man retter sin stemmeseddel. Alternativt kan det tenktes at det kan ha noe med selve stemmegivningssituasjonen å gjøre. Det at man sitter foran PC-en i egen stue kan bidra til at velgerne bruker mer tid på selve valghandlingen når de gir sin stemme over Internett. Dette i motsetning til situasjonen i valglokalet hvor det kan være kø for å få stemt eller for å legge stemmeseddelen i urnen.

Så kan det også tenktes at den spesielle konteksten ved stortingsvalg – altså muligheten til å avgive en personstemme som i praksis ikke har betydning – gir spesielle utslag. Vi kommer tilbake til dette spørsmålet nedenfor, men ser først på hvilken betydning internettvalg har for personstemmaivning ved stortingsvalg. For å undersøke dette kan vi sammenlikne graden av rettede lister i 2009 og 2013 i de gamle og nye forsøkskommunene og landet som helhet. I Figur 2-3 ser vi prosentandelen av rettede lister ved stortingsvalget i 2009.

Figur 2-3. Andel rettede stemmesedler av godkjente stemmesedler ved stortingsvalget 2009 og 2013. Prosent

Kilde: KMD.

Som figuren viser var det liten forskjell mellom henholdsvis gamle og nye forsøkskommuner og landet som helhet i 2009. Felles for både forsøkskommunene og landet som helhet er at flere retter på listene i valglokalene enn når man avgir forhåndsstemme.

Tallene for 2013 viser at det har skjedd store forandringer fra 2009 til 2013 i forsøkskommunene. For det første ser vi at det foregår langt større grad av listeretting ved forhåndsstemmegivningen sammenliknet med valgtingsstommegivningen i de alle de 12 forsøkskommunene. For det andre er det også en markant økning i andelen rettede lister. I de gamle forsøkskommunene ser vi en økning på henholdsvis 14,6 og 9,5 prosentpoeng. Dette tilsvarer en prosentvis økning på 151 prosent i de gamle forsøkskommunene og en økning på 96 prosent i de nye

forsøkskommunene. For landet som helhet ser vi derimot ingen endring i listeretting for valgtingsstemmer fra 2009 til 2013, mens det er en liten oppgang på to prosentpoeng for forhåndsstemmer.

Nå vet vi ikke nøyaktig hvor mange av forhåndsstemmene over Internett som ble rettet sammenliknet med hvor mange av papirforhåndsstemmene som ble rettet. Men det er grunn til å tro at graden av retting har sammenheng med muligheten til å stemme over Internett. Dette kan vi slå fast både på grunnlag av sammenlikningen mellom de to valgårene og det faktum at et stort flertall (77 prosent) av forhåndsstemmene ble gitt over Internett.

Spørsmålet om hvorfor internettvelgere i større grad enn papirvelgere retter på listene til stortingsvalget er ikke enkelt å besvare. Som nevnt kan det tenkes at dette har å gjøre med selve stemmegivningssituasjonen å gjøre. Det å sitte hjemme og kunne ta seg god tid gir bedre anledning til å rette på listene, og kan kanskje også gi rom for å tenke gjennom kandidatene, slik at ønsket om å rette på listene styrkes. Dette henger muligens også sammen med internettlösningens brukergrensesnitt og den informasjonen velgeren får i direkte forbindelse med stemmegivningen: Internettvelgeren blir på samme skjermbilde som kandidatlisten gjort eksplisitt oppmerksom på at «Du kan gjøre endringer på stemmeseddelen, eller velge å gå videre uten å gjøre endringer». Dessuten får velgeren umiddelbart på samme skjermbilde forklart hvordan det er mulig å endre rekkefølgen på og stryke kandidater.⁷ Tilsvarende informasjon i stemmeøyeblikket ved papirvalg er ikke så eksplisitt og gis dessuten på baksiden av stemmeseddelen i form av en veiledning.

For å se om internettvalg er med på å øke graden av personstemmautgivning, kan vi også studere det samlede nivået på listeretting i de foregående kommune- og stortingsvalg.⁸ Tabell 2-3 viser hvordan nivået på retting av lister fordelt seg i henholdsvis

-
- ^{7.} Dette oppsettet skiller seg litt fra måten det ble lagt opp til i 2011. Da var løsningen at man etter å ha valgt parti får en beskjed om å velge enten «Gjør endringer på stemmeseddelen» eller «Gå videre uten å endre stemmeseddelen».
 - ^{8.} Ideelt sett burde vi også undersøke nivået på listeretting for henholdsvis forhånds- og valgtingsstemmer ved kommunevalgene i 2007 og 2011 slik at vi fikk sammenliknet direkte med tallene for 2009 og 2013. Dessverre har vi ikke kunne skaffe til veie disse data, og vi må derfor nøye oss med å se på det generelle nivået (forhåndsstemmer og valgtingsstemmer sett under ett).

forsøkskommunene og landet for øvrig ved de to siste kommune- og stortingsvalgene.

Tabell 2-3. Oversikt over rettede lister ved kommunevalg og stortingsvalg 2007-2013 i forsøkskommunene og resten av landet. Prosent*

	Prosent rettede lister ved siste valg (2007/ 2009)	Prosent rettede lister ved forsøksvalget (2011/ 2013)	Endring
Kommunevalg: forsøkskommuner	40	37	-3
Kommunevalg: resten av landet	40	42	2
Stortingsvalg: forsøkskommuner	12	16	4
Stortingsvalg: resten av landet	11	12	1

Kilde: Norsk samfunnsvitenskapelig datatjenestes kommunedatabase

*Forsøkskommuner ved kommunevalg omfatter kun de 10 gamle forsøkskommunene, mens forsøkskommuner ved stortingsvalg omfatter samtlige forsøkskommuner (12 i alt).

Som det går frem av Tabell 2-3 var det faktisk en nedgang i listeretting i forsøkskommunene ved kommunevalget. Graden av listeretting gikk ned 3 prosentpoeng fra 40 til 37 prosent, mens det for landet for øvrig gikk opp 2 prosentpoeng. Dette i motsetning til ved stortingsvalget hvor vi ser at listerettingen øker fra 12 til 16 prosent i forsøkskommuner, mens det for landet for øvrig øker med 1 prosentpoeng fra 11 til 12. Det er imidlertid usikkert hva dette kan skyldes.

Vi tenker oss at det er to typer forklaringer på denne forskjellen, eller rettere sagt en kombinasjon av to forklaringer. For det første er det mulig at teknikken, eller rettere sagt brukergrensesnittet, spiller en rolle. Som nevnt ovenfor var veiledningen til velgerne utformet ulikt i 2011 og 2013. Det er mulig at oppsettet fra 2013 i sterkere grad ledet velgerne i retning av å gi personstemmer.

For det andre kan dette være knyttet til kontekstuelle forhold. Det foregår langt mer listeretting ved kommunevalg enn ved stortingsvalg, der listeretting i praksis ikke har betydning. Ved kommunevalg har velgerne trolig et mer bevisst forhold til listeretting. Ved stortingsvalg kan «utenforliggende hensyn» (som den veiledningen som gis på stemmeseddelen og ved internettvalg) derfor tenkes å ha større betydning for omfanget av personstemmegivning, sammenlignet med valg der personstemmene faktisk har reell betydning. Dermed er det ikke nødvendigvis slik at effekten på personstemmegivning som vi fant

ved stortingsvalget i 2013 kan generaliseres til å gjelde for andre typer valg, med ulike valgordninger og brukergrensesnitt.

Det vi derimot trygt kan slå fast basert på de gjennomgåtte tallene så langt er at muligheten til å stemme over Internett klart påvirker folks velgeratferd ved at flere velger å stemme på forhånd, og at flere valgte å rette på sin stemmeseddelen på Internett enn i valglokalet ved stortingsvalget i 2013. Spørsmålet som gjenstår er hvorvidt valgdeltakelsen øker som følge av muligheten for å stemme over Internett? For å undersøke dette vil vi igjen sammenlikne med tidligere valg i de samme kommunene.

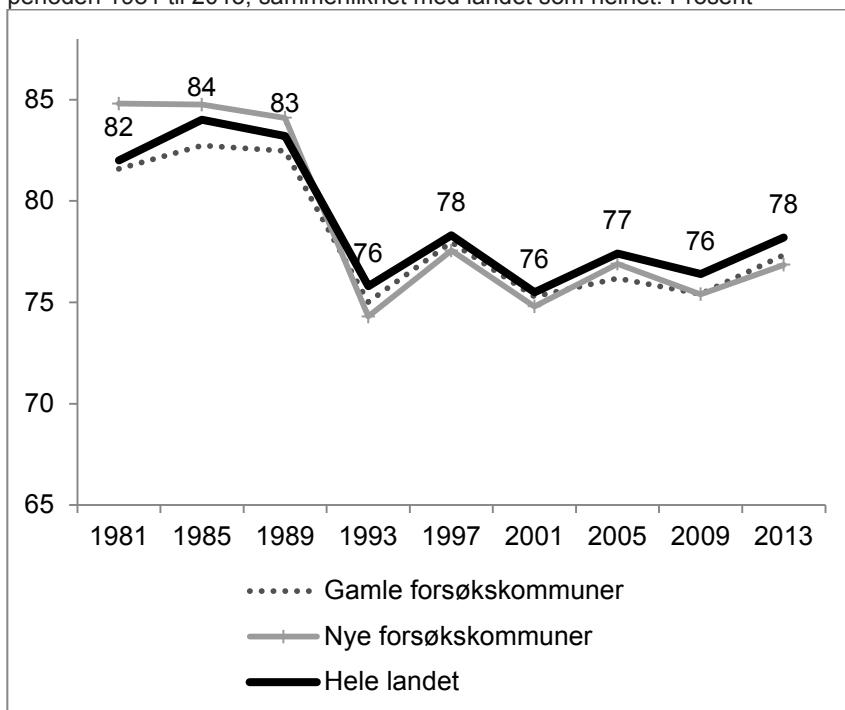
Utvikling i valgdeltakelsen ved stortingsvalg

I denne delen ser vi på valgdeltakelsen i de gamle og nye forsøkskommunene holdt opp mot valgdeltakelsen i landet sett under ett. For de som er opptatt av valgdeltakelsen i de enkelte kommunene har vi lagt ved figurer med kommentarer for enkeltkommuner i appendiks.

Som Figur 2-4 viser er det lite som skiller forsøkskommunene fra landet som helhet når det gjelder nivået på valgdeltakelsen. De nye forsøkskommunene, Fredrikstad og Larvik, ender i 2013 opp med en valgdeltakelse på 76,9 prosent.⁹ Dette er 1,3 prosentpoeng lavere enn landsgjennomsnittet. De gamle forsøkskommunene ender opp med et gjennomsnitt på 77,3 prosent, 0,9 prosentpoeng lavere enn gjennomsnittet for landet som helhet.

⁹. Noen kommuner har i tidsrommet som er målt, gjennomgått kommunesammenslåinger. Dette gjelder Larvik (1988), Fredrikstad (1994), Hammerfest (1992) og Bodø (2005). Når vi mäter valgdeltakelsen i disse kommunen i tidsperioden før sammenslåing bruker vi valgdeltakelsen for den kommuneenheten som forut for sammenslåingen hadde samme navn.

Figur 2-4. Deltakelse i stortingsvalget i gamle og nye forsøkskommuner i perioden 1981 til 2013, sammenliknet med landet som helhet. Prosent

Kilde: Norsk samfunnsvitenskapelig datatjenestes kommunedatabase.

Disse funnene knyttet til valgdeltakelsen sammenfaller med funnene fra evalueringen av forsøket med internettstemmautgivning i forbindelse med kommunevalget 2011. Da som nå kan vi slå fast at den økte tilgjengeligheten som internettstemmautgivning medførte, ikke førte til en økning i valgdeltakelsen utover det man kunne forvente i lys av nasjonale trender i 2013. Dette til tross for at stadig flere velger å benytte seg av denne stemmegivningsmetoden.

Det neste steget i analysen blir derfor å undersøke hva som kjennetegner internettvelgerne sammenliknet med velgere som stemte på papir, eller som valgte å ikke stemme. Spørsmålet er om internettstemmautgiverne skiller seg vesentlig fra papirstemmautgiverne?

Hvem er internettvelgerne ved stortingsvalget i 2013?

I denne delen av rapporten undersøker vi i hvilken grad internettvelgerne skiller seg fra papirvelgerne og hjemmesitterne. Dette

er interessant fordi vi på den måten kan vurdere hvorvidt ordningen med internettvalg bidrar til å mobilisere grupper av befolkningen som ellers ikke ville stemt. For å gjøre dette benytter vi oss av to ulike datasett. Det første datasettet inneholder informasjon fra manntallet fra de 12 forsøkskommunene. Det andre datasettet er en surveyundersøkelse som ble gjennomført i forsøkskommunene etter valget. Mens det førstnevnte datasettet brukes til å se på sentrale sosiale og demografiske bakgrunnsvariabler, vil den sistnevnte surveyundersøkelsen brukes til å se sammenhenger mellom ulike holdninger, valgdeltakelse og stemmegivningsmønster.

Vi starter de empiriske analysene for hvert av datasettene med en bivariat analyse, før vi runder av med noen multivariate analyser der vi undersøker ulike variablene effekter i sammenheng med hverandre.

Empirisk analyse – manntallsdata

Sentralt i analysen av manntallsdata er å se på hvilke demografiske og sosiale kjennetegn de ulike velgertypene har. Vi starter analysen med å se på kjønnsfordelingen, Tabell 2-4.

Tabell 2-4. Valgdeltakelse og stemmegivning på Internett etter kjønn i gamle og nye kommuner som gjennomførte forsøk med internettvalg, sammenliknet med landet som helhet. Prosent

	Gamle forsøkskommuner			Nye forsøkskommuner			Hele landet
	Internett- velgere (andel av stemme- berettige de)	Internett- stemme- givning (andel av velgere)	Valg- deltak- else	Internett- velgere (andel av stemme- berettige de)	Internett- stemme- givning (andel av velgere)	Valg- deltak- else	Valg- deltak- else
Menn	31	40	77	27	35	76	77
Kvinner	28	36	78	24	31	77	80
Alle	30	38	77	25	33	76	78

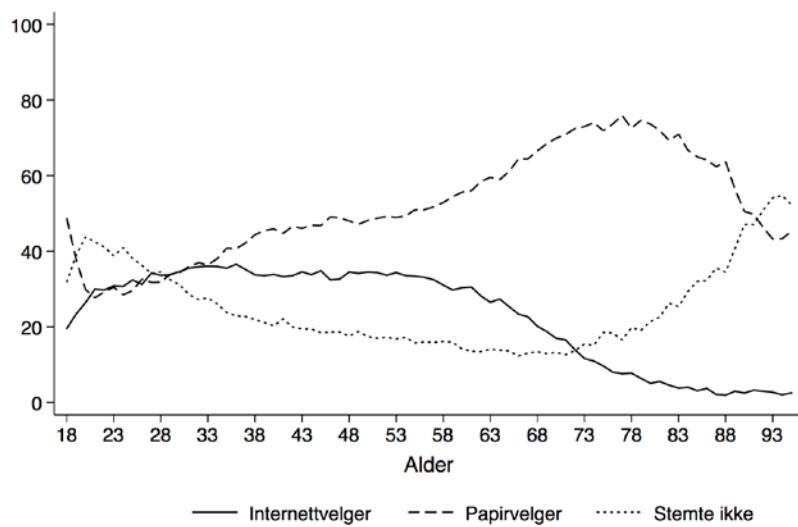
Kilde KMD (2014), Aardal, Bergh & Haugsgjerd (2014)

Tabellen viser fordelingen av internettvelgere etter kjønn i henholdsvis gamle og nye forsøkskommuner og landet som helhet. Som det går fram av fordelingene er menn i større grad enn kvinner mer tilbøyelige til å stemme over Internett. Nivået på deltagelsen varierer videre mellom gamle og nye forsøkskommuner. Det er flere som foretrekker

internettstemmautgivning i de gamle forsøkskommunene, både blant kvinner og menn, sammenliknet med de nye forsøkskommunene. Et påfallende trekk er at avstanden i prosentpoeng mellom kjønnene er lik mellom de gamle og nye forsøkskommunene.

Sammenhengen mellom alder og internettstemmautgivning er også interessant å studere ettersom det ligger en forventning om at internettvalg skal særlig appellere til de yngre velgerne. I Figur 2-5 er prosentandelen internettvelgere, papirvelgere (på valgdagen og i forhåndsstemmingsperioden) og de som ikke stemte ved valget i 2013 beregnet med utgangspunkt i velgerens alder. Beregningene er gjort for samtlige forsøkskommuner, det vil si at både nye og gamle forsøkskommuner er med i samme figur (mer om forskjellene senere). De aller eldste (fra 93 og oppover) er utelatt siden de utgjør en veldig liten andel (0,34 prosent av den totale befolkningen i forsøkskommunene).

Figur 2-5. Valgdeltakelse og stemmingsmetode ved stortingsvalget 2013, etter alder

Internettvelger N= 70 042, Papirvelger N=122 034, Stemte ikke N=56 988 N totalt=249 064. Kilde: Manntalldata 2013

Den stiplete linjen viser aldersfordelingen til papirvelgerne, internettvelgerne har den heltrukne linjen, mens de som ikke stemte er

vist med den prikkete linjen. Figuren viser at for de aller yngste (opp til 25 år) er det hjemmesitterne som utgjør den største gruppen. Unntaket er 18-åringene hvor papirstemmerne er i flertall. At 18-åringene foretrekker papirstemmegiving er interessant. På den ene side kan det tenkes at dette skyldes livsfasen 18-åringer flest befinner seg i. De fleste bor fortsatt hjemme, og det kan derfor tenkes at stemmegiving i valglokalet på valgdagen oppleves enklere. På den andre side kan det også tenkes at selve stemmegivningen i et valglokale oppleves som en symboltung handling som førstegangsvelgerne ønsker å markere på en tradisjonell måte (Ødegård 2012). Det skal i den sammenheng legges til at ikke alle 18-åringene i 2013 var førstegangsvelgere, da noen hadde erfaring fra de fire kommuner som deltok i forsøket med nedsatt stemmerettsalder. Vi skal se nærmere på denne gruppen senere i kapitlet når vi studerer overgangene fra 2011 til 2013 i detalj.

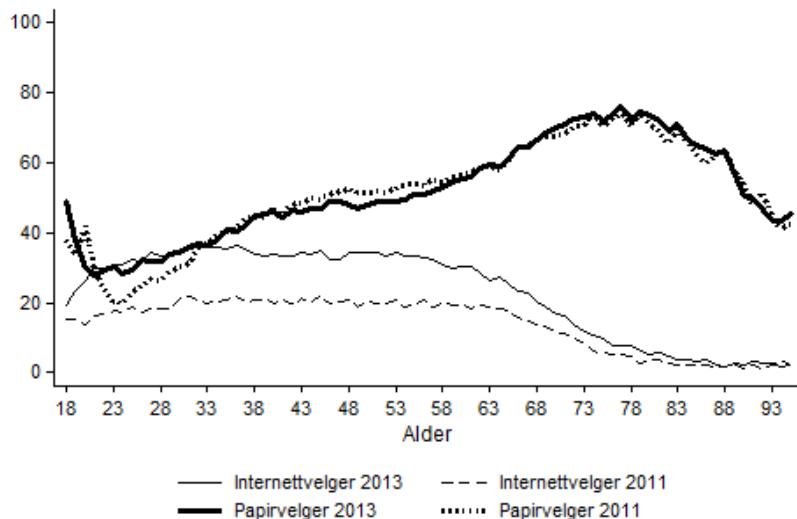
Fra 26 år stiger andelen papirvelgere jevnt og når sitt toppunkt blant dem som er 77 år (hvor nærmere 76 prosent stemte på papir) for deretter å synke nokså markant. For internettvelgerne ser vi at andelen stiger og holder seg på et stabilt nivå mellom 30–35 prosent av de stemmeberettigede fram mot omrent 60 år, der det synker nokså jevnt nedover. I aldersspennet mellom 30 og 71 ser vi at internettvelgerne utgjør en større gruppe enn hjemmesitterne. Disse to gruppene passerer hverandre ved 73 år og fra denne aldersgruppen og utover stiger hjemmesitterne markant for deretter å passere papirvelgerne ved 92 år.

For å få et inntrykk av hvilke velgere som tar i bruk internettstemmegivning, er det imidlertid mer interessant å se på forholdet mellom internett- og papirvelgere. Når vi skal se dette i Figur 2-5, må vi sammenligne kurvene for papirstemmegivning og internettstemmegivning. Da går det fram at det avgis flere papirstemmer enn internettstemmer blant de aller yngste velgerne. I aldersgruppen fra rundt 21 til 34 år er de to gruppene omrent jevnstore. Forklaringen kan være at dette er en gruppe som gjerne er under utdannelse og bor i en annen kommune enn der de er folkeregistrert. Internett kan dermed være en praktisk løsning når de skal stemme. Papirvelgerne er igjen i klart flertall blant dem som er eldre enn dette. I pensjonistgenerasjonen er papirvelgernes overtak – ikke uventet – betydelig.

Hvordan er denne fordelingen sammenliknet med resultatet for 2011? I Figur 2-6 ser vi på fordelingene i 2013 sammenliknet med 2011. Grunnlaget for beregningene er stemmeberettigede i de ti forsøkskommunene som deltok i forsøk med internettvalg både i 2011

og i 2013.¹⁰ For å forenkle figuren tar vi her bare med papir- og internettvelgere.

Figur 2-6. Valgdeltakelse og stemmegivningsmetode ved kommunevalget i 2011 og stortingsvalget i 2013, etter alder

N: Internettvelger 2013= 70042, Papirvelger 2013=122 034Internettvelger 2011 =25 080, Papirvelger 2011 = 72 172. Kilde: Manntaldata 2011 og 2013

I denne figuren skiller vi mellom velgertypene ved å variere tykkelse og mønsteret på linjene. Papirvelgerne i 2013 har en tykk og heltrukket linje, mens papirvelgerne i 2011 har en tykk prikkete linje. Internettvelgerne i 2013 har en tynn heltrukket linje, mens internettvelgerne i 2011 har en tynn stiplet linje. Figuren viser at de ulike aldersgruppene stort sett sammenfaller i velgeratferd både i 2011 og i 2013. Det vil si at vi ser en kurvelineær sammenheng særlig for papirvelgerne.

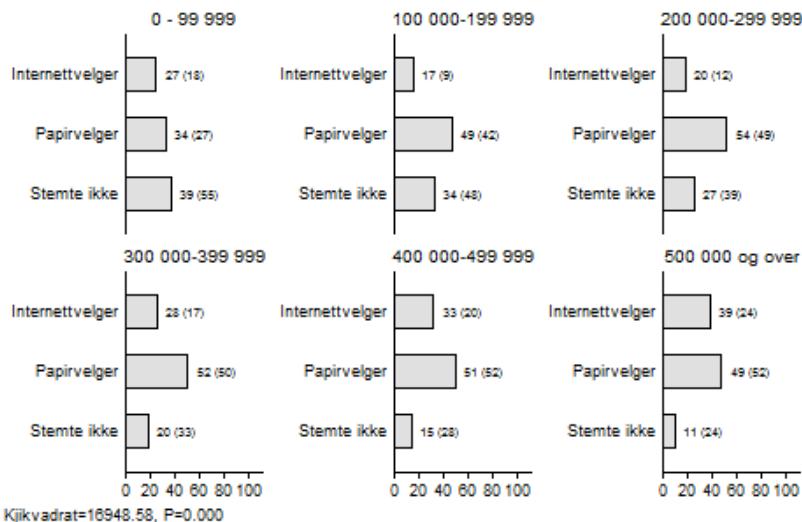
Fordelingen av velgergruppene etter alder i 2013 var altså nokså lik den fordelingen vi fant i 2011. To forskjeller er imidlertid markerte. For det første var deltakelsen ved stortingsvalget som vanlig høyere enn ved kommunevalget. For det andre var det, som vi har sett, flere som

^{10.} Dette inkluderer også 88 personer som har flyttet fra en av de gamle forsøkskommunene til en av de nye forsøkskommunene og som på den måten hadde muligheten til å stemme over Internett både i 2011 og i 2013 men fra ulike kommuner

valgte å stemme på Internett i 2013. Disse to forholdene forklarer at kurvene for internettvelgere ligger høyere i 2013 enn i 2011, mens de to kurvene for papirvelgere er omrent overlappende.

En annen bakgrunnsvariabel som er verd å se nærmere på er sammenhengen mellom inntekt og de ulike velgergruppene. Figur 2-7 lister opp valgdeltakelsen og stemmegivningsmetode etter personlig bruttoårsinntekt.

Figur 2-7. Valgdeltakelse og stemmegivningsmetode ved stortingsvalget 2013, etter personlig bruttoårsinntekt (tall for kommunevalget 2011 i parentes)

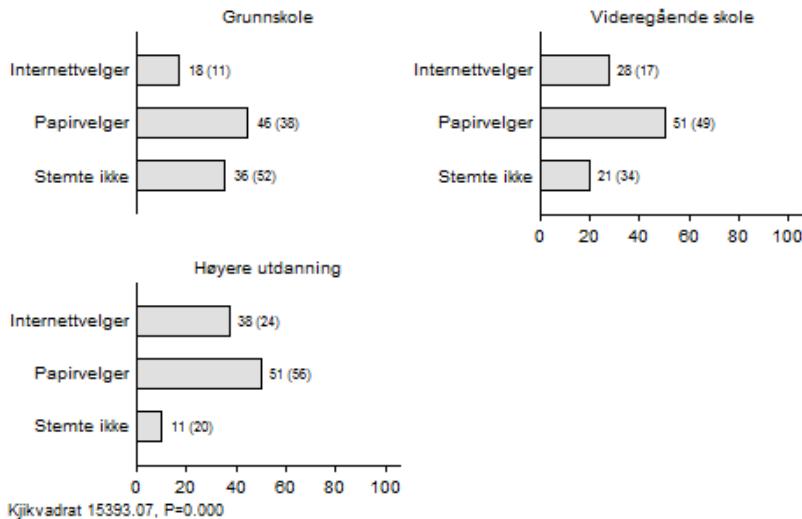

N: 0 - 99 999=31 042, 100 000-199 999=35 230, 200 000-299 999=45 307, 300 000-399 999=47 596, 400 000-499 999 =38 566, 500 000 og over=52 586. Kilde: Manntallsdata 2011 og 2013

I tråd med funnene fra forrige rapport som evaluerte forsøket med internettstemmegivning i 2011 (Bergh og Christensen 2012) ser vi av figuren at andelen hjemmesittere reduseres i takt med at inntekten øker. Mønsteret for internettvelgerne er også sammenfallende som for 2011-valget. Vi ser at andelen er høyere i laveste inntektsgruppe sammenliknet med nest laveste inntektsgruppe (100.000-199.999). Deretter øker andelen internettvelgere jevnt og når sitt toppunkt for inntektsgruppen 500.000 og over, hvor andelen internettvelgere utgjør 39 prosent.

Måten velgergruppene fordeler seg etter inntekt sammenfaller også med utdanning. Figur 2-8 viser hvordan valgdeltakelse og stemmegivningsmetode fordeler seg etter grad av utdannelse.

Figur 2-8. Valgdeltakelse og stemmegivningsmetode ved stortingsvalget 2013, etter utdanning (tall for kommunevalget 2011 i parentes)

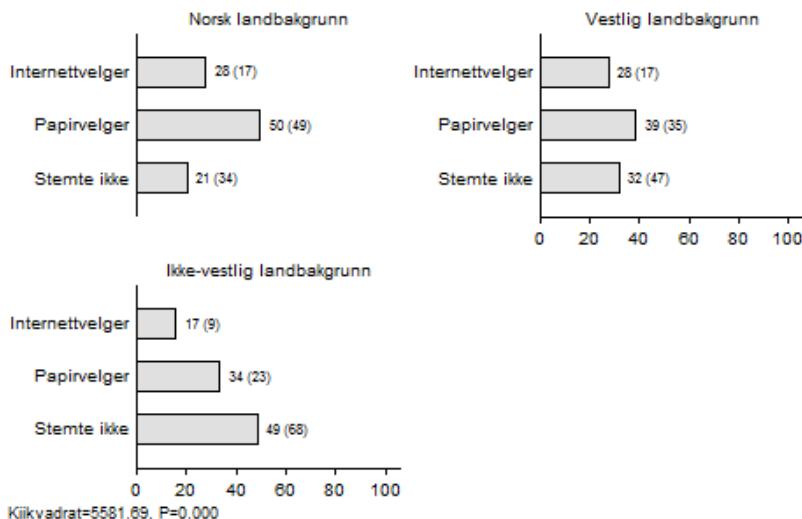
N: Grunnskole = 68 828, Videregående skole = 110 030, Høyere utdanning = 67 228,
Kilde: Manntallsdata 2011 og 2013

Bildet som blir tegnet i Figur 2-8 er tilsvarende som for inntekt: mens andelen internettvelgere øker med utdanning, så synker andelen hjemmesittere. Papirvelgerne utgjør på sin side den største gruppen i alle utdanningskategoriene.

Før vi går over til å se mer detaljert på endringene fra 2011 til 2013 så ser vi på hvordan valgdeltakelse og stemmegivningsmetode fordeler seg i 2013 etter landbakgrunn.¹¹

^{11.} Vi kategoriserer landbakgrunn etter følgende kriterier: Norsk landbakgrunn = personer født i Norge, Vestlig landbakgrunn = personer født i Europa, Nord-Amerika eller Oseania, Ikke-vestlig landbakgrunn = personer født i Afrika, Asia eller Latin-Amerika

Figur 2-9. Valgdeltakelse og stemmegivningsmetode ved stortingsvalget 2013, etter landbakgrunn (tall for kommunevalget 2011 i parentes)

N: Norsk landbakgrunn – 222 086, Vestlig landbakgrunn – 17 779, Ikke-vestlig landbakgrunn – 10 448,
Kilde: Manntallsdata 2011 og 2013

Vi ser av Figur 2-9 at andelen internettvelgere er identisk blant de med norsk og vestlig landbakgrunn. Dette var også tilfelle i 2011. Også i 2013 er folk med ikke-vestlig landbakgrunn mindre deltakende enn for personer med norsk og vestlig landbakgrunn. Likevel er det så vidt flere som deltar enn som ikke deltar ved stortingsvalget i denne gruppen (51 prosent deltagelse i 2013 mot 32 prosent i 2011). Avstanden i prosentpoeng mellom internettvelgere med forskjellig landbakgrunn har økt i 2013. For valget i 2011 var avstanden mellom de med norsk og vestlig landbakgrunn på den ene siden og de med ikke-vestlig landbakgrunn på den andre på 8 prosentpoeng. I 2013 har dette økt til 11 prosentpoeng. En viktig forskjell når det gjelder sammenlikning mellom de ulike landbakgrunnene og tallene for 2013 og 2011 er at stemmeberettigede i 2013 kun omfatter personer med norsk statsborgerskap. Tallene for 2011 inkluderer også personer med minimum 3 års botid, men ikke nødvendigvis med norsk statsborgerskap (for nordiske statsborgere gjelder ikke kravet om botid).

Samlet sett trekker alle gruppene i samme retning: færre lar være å stemme ved stortingsvalg i 2013, holdt opp mot kommunevalget i 2011 mens flere velger å stemme på papir eller over Internett.

Endringer fra 2011 til 2013

Som nevnt har vi i denne evalueringstrunden en unik mulighet til å studere overganger mellom ulike velgergrupper fra 2011 til 2013. I det følgende ser vi på de bevegelsene som de stemmeberettigede gjorde fra 2011 til 2013. Vi starter med å se på de konkrete overgangene. Tabell 2-5 viser fordelingene av de ulike velgergruppene i 2013 etter om og hvordan de stemte i 2011.

For innbyggerne i 10 av de 12 forsøkskommunene var det i 2013 andre gangen at de hadde muligheten til å stemme over Internett i et valg. Selv om deltakelsen ved stortingsvalg er generelt høyere enn ved kommunevalg er det interessant å sammenlikne resultatene fra 2011 med 2013. Ved å kople sammen registerdata fra 2011 og 2013 vil vi kunne følge de samme velgere fra 2011 til 2013 og vi kan analysere overganger mellom ulike måter å delta på i valgene, og hvilke trekk ved velgerne som kan forklare forflytninger for eksempel inn og ut av hjemmesittergruppen. Stikkordet for denne delen av analysen er altså *endring*. Ser vi bort fra velgere som ikke hadde stemmerett i 2011 (førstegangsvelgere i 2013), og velgere i 2011 som ikke har stemmerett ved stortingsvalget 2013 (velgere uten norsk statsborgerskap) samt de to nye forsøkskommunene,¹² kan det skilles mellom ni (3X3) mulige kombinasjoner av deltakelse ved de to valgene. De som stemte 1) på Internett, 2) på papir, eller som 3) ikke stemte i 2011 har de samme tre valgmulighetene i 2013. I Tabell 2-5 kartlegger vi disse kombinasjonene av valg som de stemmeberettigede i forsøkskommunene gjorde.

¹²: I fire av de gamle forsøkskommunene (Re, Hammerfest, Mandal og Ålesund) var det i 2011 også forsøk med stemmerett for 16-åringar. I disse kommunene vil tallmaterialet også inkludere personer som var 18 og 19 år i 2013. For de andre kommunene vil tallmaterialet avgrenses til personer som er 20 år og eldre i 2013 (dette fordi de som var 18 og 19 i 2013 var henholdsvis 16 og 17 år i 2011 og dermed ikke hadde stemmerett på daværende tidspunkt).

Tabell 2-5. Valgdeltakelse og stemmegivningsmetode i 2013 etter valgdeltakelse og stemmegivningsmetode i 2011. Prosent

	Deltakelse/stemmegivningsmetode 2011				Totalt
	Internett	Papir	Stemte ikke		
Deltakelse/ Stemme- givnings- metode 2013					
Internett	71	22	19	43 321	
Papir	23	70	30	71 634	
Stemte ikke	6	8	50	32 240	
Totalt	25 094	72 491	49 610	147 195	

Som Tabell 2-5 viser, valgte 71 prosent av dem som stemte over Internett i 2011 å gjøre det samme i 2013. Dette er ett prosentpoeng høyere enn for papirvelgerne hvor tilsvarende mønster var 70 prosent. 23 prosent av internettstemmegiverne i 2011 valgte å gå tilbake til tradisjonell stemmemetode mens 6 prosent lot være å ikke stemme i 2013. For dem som stemte på papir i 2011 ser vi at 22 prosent gikk over til å stemme over Internett, mens 8 prosent valgte å ikke stemme. Hjemmesitterne i 2011 er mindre stabile enn papir- og internettvelgerne. Blant dem som ikke stemte i 2011 valgte halvparten å la være å stemme også i 2013. Denne gruppen er altså mindre stabil enn internettvelgerne og papirvelgerne. Blant 2011-hjemmesitterne valgte 30 prosent å stemme på papir, mens 19 prosent gjorde det over Internett.

Tallene for internett- og papirvelgere er speilbilder av hverandre. Like mange går hver vei. Dessuten går flere hjemmesittere til papir enn til nett. Hvor kommer så økningen i internettstemmegivning fra? For å svare på det, må vi studere totaltallene nøyere. Her ser vi blant annen at internettvelgerne utgjorde 25 094 personer i 2011 mens de i 2013 utgjorde 43 321 personer. Det er med andre ord flere som kommer til enn som faller fra. For papirvelgerne ser vi derimot en liten nedgang fra 72 491 i 2011 til 71 634 i 2013. Likevel er dette den største gruppen. Det betyr at de 22 prosent av papirvelgerne i 2011 som stemmer over Internett i 2013, er flere mennesker enn de 23 prosent av internettvelgerne i 2011 som går til papir i 2013.

I tillegg må vi også ta høyde for at det vil være endringer i elektoratet som kan forklare noe endringene. Tabell 2-5 fanger bare opp dem som var manntallsførte i både 2011 og 2013. Den samlede økningen i internettstemmegivning kan også delvis skyldes den delen av elektoratet som ikke var manntallsført ved begge valg. Altså at de nye velgerne som er kommet til (førstegangsvelgerne), i større grad

stemmer på nettet enn de som er falt fra (avdøde personer og ikke-norske statsborgere som har stemmerett ved lokalvalg).

En gruppe som er av spesiell interesse er de 16- og 17-åringene som hadde stemmerett ved kommunevalget i 2011 som del av forsøket med nedsatt stemmerettsalder. Hvilke mønstre følger denne gruppen? Tabell 2-6 tar utgangspunkt i de ulike velgertypene fra 2011, og viser hva disse gjorde i 2013.

Tabell 2-6. Valgdeltakelse og stemmegivningsmetode i 2013 etter valgdeltakelse og stemmegivningsmetode i 2011 for 18- og 19-åringene med stemmerett i 2011. Prosent

	Deltakelse/stemmegivningsmetode 2011				Totalt
		Internett	Papir	Stemte ikke	
Deltakelse/ Stemme- givnings- metode 2013	Internett	52	23	15	442
	Papir	31	55	30	729
	Stemte ikke	17	22	55	685
	Totalt	287	664	905	1856

Av de 16- og 17-åringene som stemte over Internett i 2011 valgte 52 prosent å gjøre det samme i 2013. 31 prosent gikk over til å stemme på papir, mens 17 prosent valgte å la være å stemme. Det er enda flere blant papirvelgerne i 2011 som valgte å la være å stemme i 2013. Her er tallet 22 prosent, altså 5 prosentpoeng høyere enn for internettvelgerne. Av dem som ikke stemte i 2011, valgte 55 prosent å la være i 2013 også, mens 30 gikk over til å stemme på papir.

Samlet sett virker det som om ungdommen som fikk være med på en dobbel prøveordning (forsøk med internettstemmaffering og nedsatt stemmerettsalder) følger det samme mønsteret som elektoratet for øvrig. Unntaket er at det er en større andel som velger å ikke stemme i 2013 sammenliknet med befolkningen i de gamle forsøkskommunene for øvrig i 2013 (se nest siste rad i Tabell 2-5). Dette gjelder for alle velgertypene.

Multivariat analyse av manntallsdata

Vi avslutter denne gjennomgangen av manntallsdata med noen multivariate analyser der vi tar hensyn til de ulike forklaringsvariablene i en og samme analyse. Dette gjør vi for å få et mer helhetlig bilde av kjennetegnene ved henholdsvis internettvelgere, papirvelgere og

hjemmesittere. At analysen er multivariat vil si at vi undersøker effekten av hver enkelt bakgrunnsvariabel kontrollert for effekten av de andre bakgrunnsvariablene. Dermed vil «[f]orklaringene isoleres fra andre forklaringer og effektene tolkes uavhengig av andre effekter» (Midtbø 2007:97).¹³ I Tabell 2-7 viser vi resultatene for to separate multivariate logistiske regresjonsanalyser. I den første ser vi på kjennetegn ved papirvelgerne holdt opp mot hjemmesitterne, mens vi i den andre ser på internettvelgere sammenliknet med hjemmesittere.¹⁴ Bakgrunnsvariablene er de samme som er gjennomgått til nå. Med unntak av inntekt og alder er alle de uavhengige variablene dikotome (har verdien 0 eller 1).

Tabell 2-7. Stemmegivning på papir og stemmegivning på Internett (sammenliknet med hjemmesitting), som en funksjon av sosiale bakgrunnsvariabler ved stortingsvalget 2013. Standardiserte logistiske regresjonskoeffisienter, med tilhørende standardfeil og z-verdier.

	Papir			Internett		
	B	(s.e.)	z	B	(s.e.)	z
Kjønn (mann=1)	-0,04	0,01	-14,90	-0,03	0,01	-9,91
Alder	0,13	0,00	43,24	-0,15	0,00	-44,33
Gift (=1)	0,20	0,01	64,25	0,21	0,01	61,05
Inntekt (skala fra 1 til 6)	0,10	0,00	32,31	0,20	0,00	55,98
Videregående utdanning	0,09	0,01	29,71	0,16	0,02	46,04
Høyere utdanning	0,21	0,02	56,84	0,31	0,02	78,92
Vestlig innvandrerbakgrunn	-0,06	0,02	-21,82	-0,06	0,02	-19,78
Ikke-vestlig innvandrerbakgrunn	-0,10	0,03	-37,86	-0,14	0,03	-42,17
Konstant	-0,04	0,02	-41,45	-0,03	0,02	-31,95
Pseudo-R²			0,11			0,15

N: Papir – 176647, Internett – 124461, Kilde: Manntallsdata 2013

¹³. Metoden som benyttes er logistisk regresjon. Den passer godt til å analysere avhengige variabler som er dikotome (har verdien 0 eller 1). Dette fordi dens logaritmiske funksjon beregner verdier på den avhengige variablen som ikke går under null eller over en, og dermed stemmer overens med sannsynlighetsberegninger (Menard 1995).

¹⁴. For den første avhengige variabelen «Papir» gir vi altså verdien 1 for papirvelgere og 0 for hjemmesittere, mens vi i den andre avhengige variabelen «Internett» gir vi verdien 1 for internettvelgere og 0 for hjemmesittere.

Alle sammenhengene i tabellen er statistisk signifikante.¹⁵ Dette er ikke overraskende gitt størrelsen på utvalget i de to modellene (henholdsvis 176 647 og 124 461). Vi skal derfor i større grad koncentrere oss om retningen og styrken på de ulike sammenhengene i tabellen. Resultatene fra Tabell 2-7 viser at det er stor grad av overlapp mellom variablene for de to ulike modellene. Det vil si at variablene trekker i samme retning. Mer konkret viser analysene at kvinner, gifte, personer med høyere inntekt og utdanning og norsk landbakgrunn (født i Norge) stemmer i større grad enn menn, ugifte, personer med lavere inntekt og utdanning og annen landbakgrunn enn norsk. Dette er uavhengig av valgmetode (gjelder både for papir- og internettvelgere). Den eneste variabelen hvor retningen på sammenhengen er ulik er alder. Her er sammenhengen positiv for papirvelgerne, hvilket vil si at dess eldre en blir dess mer sannsynlig er det at en stemmer på papir framfor å la være å stemme. Motsatt er det for internettvelgerne der sammenhengen peker på at dess yngre en blir dess mer sannsynlig er det at en stemmer over Internett framfor å ikke stemme. Koeffisientene i Tabell 2-7 er standardiserte. Det vil si at vi kan identifisere hvilke variabler som har størst forklaringskraft på variasjonen i den avhengige variabelen. Den viktigste forklaringsvariabelen i begge modellene er høyere utdanning. Deretter følger sivil status (gift eller ikke) som den andre viktigste forklaringsvariabelen.

De mobiliserte velgerne sammenliknet med permanente hjemmesitterne

Manntallsdataene med informasjon om valgdeltakelse og stemmemetode fra 2011 og 2013 gjør det også mulig å se spesielt på dem som blir mobilisert. Altså de som ikke stemte i 2011, men som gjorde det i 2013. Som vi har nevnt over er det en del flere som stemmer ved stortingsvalg enn ved kommunevalg, noen blir altså «nivå-mobiliserte». Spørsmålet er om noen blir «teknologimobiliserte» altså at de gikk fra å la være å stemme i 2011 til å stemme i 2013 over Internett. For å besvare dette, ser vi på om de 2011-hjemmesitterne som

¹⁵. Dette går fram av størrelsen på z-verdiene. En tommelfinger-regel er at z-verdier som er større enn ± 2 er statistisk signifikant på 5 prosents nivå. Hvilket betyr at vi med 95 prosent sannsynlighet kan forkaste nullhypotesen om at det ikke er noen sammenheng mellom den avhengige og uavhengige variabelen.

stemte i 2013, gjorde det via Internett eller på papir og videre om disse to gruppene skiller seg fra hverandre på sentrale bakgrunnsvariabler.

I alt 15 024 personer gikk fra å ikke stemme til å stemme på papir i 2013. Det tilsvarende tallet for internettvelgerne var 9574. 25 012 valgte å la være å stemme både i 2011 og 2013. I Tabell 2-8 viser vi resultatene av en tilsvarende regresjonsanalyse som gjort ovenfor, der vi ser på disse ulike gruppene. Vi benytter fortsatt dikotome avhengige variabler der den første modellen skiller mellom de som ble mobilisert fra hjemmesitting i 2011 til papirstemmegiving i 2013 (verdi 1) holdt opp mot de som forble hjemme (verdi 0). I den andre analysemodellen skiller vi mellom de som ble mobilisert fra hjemmesitting i 2011 til internettstommegivning i 2013 (verdi 1) holdt opp mot de som forble hjemme (verdi 0).

Tabell 2-8. Mobiliserte stemmegivere fra hjemmesitting i 2011 til papir eller Internett i 2013 (sammenliknet med permanente hjemmesittende), som en funksjon av sosiale bakgrunnsvariabler. Standardiserte logistiske regresjonskoeffisienter med tilhørende z-verdier.

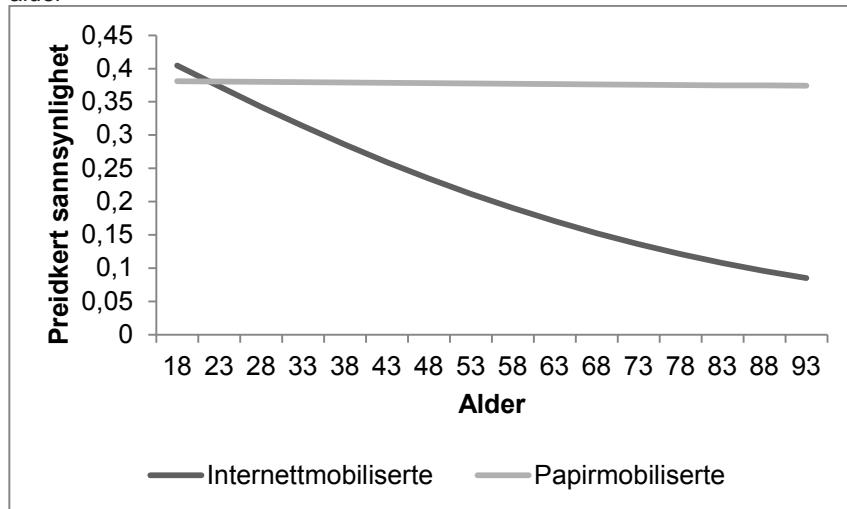
	Mobiliserte papirvelgere		Mobiliserte internettvelgere	
	B	z	B	z
Kjønn (mann=1)	-0,05	-8,03	-0,01	-2,09
Alder	0,00	-0,67	-0,26	-30,69
Gift (=1)	0,12	20,21	0,12	17,65
Inntekt (skala fra 1 til 6)	0,09	14,64	0,16	21,82
Videregående utdanning	0,08	11,94	0,16	20,32
Høyere utdanning	0,12	18,65	0,22	31,17
Vestlig innvandrerbakgrunn	-0,05	-7,75	-0,05	-8,26
Ikke-vestlig innvandrerbakgrunn	-0,07	-11,70	-0,12	-15,43
Konstant	-1,08	-27,90	-1,07	-23,39
Pseudo-R²	0,03		0,09	

N: Mobiliserte papirvelgere – 15 024, Mobiliserte internettvelgere – 9574, Permanente hjemmesittende – 25 012

Tabell 2-8 viser på samme måte som i Tabell 2-7 stor grad av overlapp mellom analysemodellene, med unntak av aldersvariablen. For modellen som analyserer forskjeller mellom mobiliserte papirvelgere og de som velger å ikke stemme finner vi ingen effekt av alder. Denne sammenhengen er den eneste som ikke er signifikant på 5 prosents nivå

i Tabell 2-8. For de mobiliserte internettvelgere ser vi derimot en sterk negativ effekt som indikerer at internettstemmegivning mobiliserte særlig de yngre hjemmesitterne fra 2011. Dette ser vi særlig tydelig når vi regner ut de predikerte sannsynlighetene for aldersvariabelen sin effekt av mobilisering, se Figur 2-10.

Figur 2-10. Predikert sannsynlighet for å ha blitt mobilisert/ imobilisert etter alder

I Figur 2-10 ser vi hvordan graden av papirmobilisering er jevnt fordelt etter alder, mens sjansen for å gå fra hjemmesitting til å stemme over Internett reduseres drastisk med alderen.

Analysene av manntallsdata peker stort sett i retning av at det er lite som skiller internettvelgerne fra papirvelgerne. Den eneste variabelen som skiller seg ut er aldersvariabelen. Internettstemmegiving har en større appell til den yngre delen av velgermassen enn blant de eldre. Hvorvidt dette skyldes en livsfaseeffekt eller en generasjonseffekt, kan vi ikke på grunnlag av disse data svare på. Til det har vi for få måletidspunkt (se også kapittel 4 for en drøfting av betydningen av alder). Det neste steget i analysen blir å undersøke hvorvidt vi kan spore forskjeller i holdninger, kompetanse og bruk av IKT blant de ulike gruppene i velgermassen. For å gjøre det må vi benytte oss av surveydata.

Empirisk analyse – surveydata

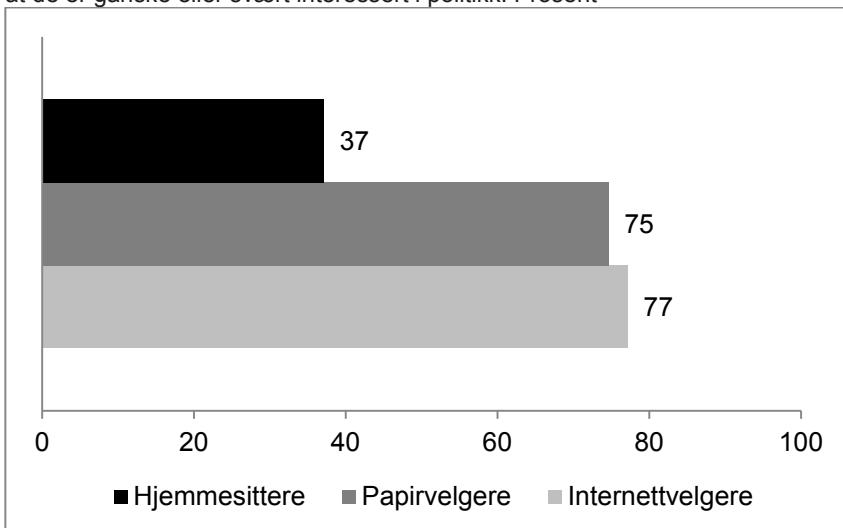
Den store fordelen med å bruke registerdata er at de gir oss detaljert og konkret informasjon om hva som kjennetegner papirvelgerne, internettvelgerne og hjemmesitterne. Videre har registerdataene den fordelen at de inneholder informasjon om samtlige personer som er registrert i manntallet. Det er med andre ord lite usikkerhet knyttet til den faktiske fordelingen av hvordan og om folk stemte hold opp mot deres sosiale bakgrunnskarakteristika. Begrensningen med registerdata er på den andre siden at den ikke sier noe om subjektive holdninger knyttet til for eksempel forsøksordningen med internettstemmautgivning som sådan. Vi skal i denne delen nettopp se på hvordan holdninger til internettvalg, tillit til valgavviklingen, politisk interesse, IKT-kompetanse og internettbruk påvirker hvordan og om man stemte.

Her skal vi først se på hvordan politisk interesse, IKT-kompetanse og internettbruk fordeler seg blant de spurte, før vi deretter ser på en multivariat analyse der vi undersøker sammenhengen mellom de ulike bakgrunnsvariablene og stemmavgiingsmetoden. Når det gjelder holdninger til internettvalg og tillit til valgavviklingen blir dette gjennomgått i detalj i kapittel 4.

Bivariat analyse av surveydata

Vi starter denne analysen med å se på politisk interesse. Figur 2-11 viser hvordan den politiske interessen er fordelt blant de ulike de velgergruppene.

Figur 2-11. Andelen hjemmesittere, papirvelgere og internettvelgere som oppgir at de er ganske eller svært interessert i politikk. Prosent

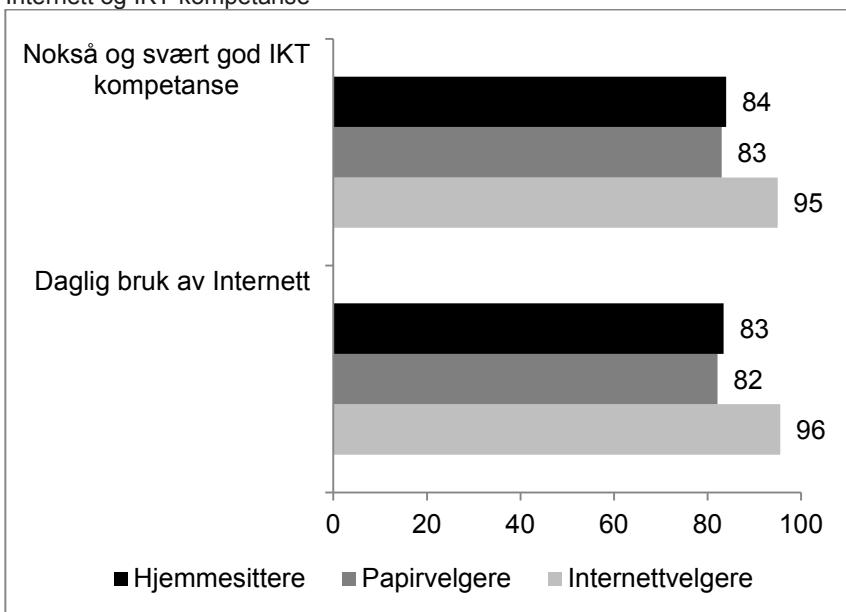

N: Internettvelgere – 621, Papirvelgere – 786, Hjemmesittere – 49

Hjemmesitterne er ikke overraskende de som markerer seg mest ved å ha en ganske lav interesse for politikk. 37 prosent av disse oppgir at de er ganske eller svært interessert i politikk. Fordelingen blant dem som stemte er nokså lik. 3 av 4 som papirstemte oppgir at de er ganske eller svært interessert, mens 77 prosent av internettvelgerne oppgir det samme. Her ser vi altså at internettvelgerne og papirvelgerne har tilnærmet likt nivå når det gjelder politisk interesse, mens hjemmesitterne skiller seg ut ved å være mindre interessert i politikk. Hvordan er det så med bruk av Internett spesielt og IKT-kompetanse generelt? Hvilken betydning har dette for velgeratferd?

Figur 2-12 viser hvordan bruken av Internett og respondentens egenvurdering av IKT-kompetanse fordeler seg langs de forskjellige velgergruppene.

Figur 2-12. Internettvelgerne, papirvelgerne og hjemmesitternes bruk av Internett og IKT-kompetanse

N IKT-kompetanse: Internettvelgере – 770, Papirvelgере – 875, Hjemmesittere – 112.

N Daglig bruk av Internett: Internettvelgере – 774, Papirvelgере – 866, Hjemmesittere – 111

På områdene knyttet til bruk av Internett og IKT-kompetanse ser vi for det første at innen alle tre velgertypene sier det store flertallet at de bruker Internett daglig og at de nokså eller svært god IKT-kompetanse. Men internettvelgerne, kanskje ikke overraskende, skiller seg allikevel noe fra mengden ved at så å si samtlige (hhv. 95 og 96 prosent) oppgir at de bruker Internett hver dag og rapporterer at de har svært eller nokså god IKT-kompetanse. For papirvelgере og hjemmesittere varierer tilsvarende andeler mellom 82 og 84 prosent av de spurte.

Samlet sett kan vi si at disse bivariate sammenhengene bekrefter det man kunne forvente. De som stemmer er i større grad politisk interesserte enn de som ikke stemmer, og de som stemmer over Internett ser ut til å bruke Internett mer, og oppfatte sin IKT-kompetanse som svært god. Det neste steget i analysen er å kople disse variablene sammen i en multivariat analyse og kontrollere for effekten av de ulike variablene.

Multivariat analyse av surveydata

Foruten politisk interesse, bruk av Internett og selvoppfattet IKT-kompetanse vil vi i denne analysemødellen også ta inn variabler som omfatter holdninger til internettvalg som sådan, tillit til valgavviklingen og hvorvidt en stemte ved lokalvalget i 2011. Som for analysen av manntallsdata, skiller vi mellom dem som stemte på papir versus hjemmesitterne i den første modellen, og dem som stemte over Internett versus hjemmesitterne i den andre, se Tabell 2-9.

Tabell 2-9. Stemmegivning på papir og stemmegivning over Internett (sammenliknet med hjemmesitting), som en funksjon av tidligere stemmegivning, politisk interesse, holdninger, internettbruk og IKT-kompetanse. Standardiserte logistiske regresjonskoeffisienter, med tilhørende standardfeil.

	Papir		Internett	
	B	(s.e.)	B	(s.e.)
Stemte 2011 (1=ja)	0,25***	0,24	0,22***	0,25
Politisk interesse (skala 0-3, 3=svært interessert)	0,40***	0,17	0,38***	0,19
Valgtillit (skala 1-5, 5=valget gikk riktig for seg)	0,00	0,12	0,12**	0,13
IKT-kompetanse (Skala 1-4, 4=Svært god)	-0,18**	0,18	-0,01	0,20
Internettbruk (Skala 0-4, 4=daglig bruk)	-0,01	0,16	0,04	0,20
Holdning til internettvalg (skala 1-4, 4= helt enig i at de bør være mulig å stemme via Internett ved valg i Norge)	0,07	0,14	0,19***	0,19
Konstant	0,25	0,90	0,22***	1,19
Pseudo-R²		0,19		0,21
N		1087		884

*** p<0,001 ** p<0,001, * p<0,05

Om vi sammenlikner modellene (papirvelgerne versus hjemmesitterne på den ene siden og internettvelgerne versus hjemmesitterne på den andre) ser vi i Tabell 2-9 at retningene på de ulike sammenhengene går i samme retning med unntak av variabelen internettbruk. Her ser vi en negativ sammenheng for papirvelgerne, mens den er positiv for internettvelgerne. Likevel, sammenhengen med internettbruk er ikke signifikant i noen av modellene.

Ved å standardisere koeffisientene kan vi si noe om styrkeforholdet mellom de ulike uavhengige variablene. Vi kan med andre ord identifisere hvilke variabler som forklarer mest av variasjonen på den avhengige variabelen kontrollert for effekten av de andre uavhengige variablene. Vi ser at de to modellene at politisk interesse er den desidert viktigste variablen. Retningen er positiv, hvilket betyr at desto mer politisk interessert en er desto mer tilbøyelig er en til å stemme på papir eller over Internett kontra det å sitte hjemme på valgdagen. Deretter kommer valgdeltagelsen i 2011 inn som den nest viktigste variablen. Denne er også positiv og indikerer dermed at dersom en stemte ved valget i 2011, er en også tilbøyelig til å gjøre det i 2013. Den tredje viktigste variablen fordeles derimot noe ulikt mellom modellene. Her ser vi at IKT-kompetanse er viktig for papirvelgerne. Retningen er negativ, hvilket betyr at desto mindre IKT-kompetanse en har desto mer tilbøyelig er en til å stemme på papir. For internettvelgerne er holdning til internettvalg en viktig forklaringsvariabel (denne er ikke signifikant for papirvelgerne). Resultatet tilsier at dess mer positiv en er til at det bør være mulig å stemme over Internett i Norge, desto mer sannsynlig er det at en stemmer over Internett istedenfor å ikke stemme. Den fjerde og siste variablen som er signifikant for internettvelgerne, men ikke for papirvelgerne, er tillit til valgavviklingen. Sammenhengen er positiv og betyr at dersom en har høy tillit til valgavviklingen så stemmer en i større grad over Internett framfor å ikke stemme.

Samlet sett peker resultatene i denne tabellen på at det er mye som sammenfaller mellom papirvelgerne og internettvelgerne når det gjelder hva som er viktig for at en skal stemme. Både politisk interesse og tidligere valgdeltagelse er viktige variabler for å forstå stemmemønsteret. Fremfor alt blir dette en bekreftelse av funnene fra manntallsdata om at det ikke er så mye som ser ut til å skille papirvelgere fra internettvelgere.

Oppsummering

I dette kapitlet har vi sett på hvordan valgdeltagelsen og velgeratferden ble påvirket av muligheten til å stemme over Internett i de 12 forsøkskommunene ved stortingsvalget 2013. Vi har først sett på i hvilken grad velgerne benyttet seg av muligheten, deretter om dette har påvirket valgdeltagelsen. Videre har vi studert de ulike velgergruppene sosiale og demografiske karakteristika før vi avsluttet med å se på sammenhenger mellom holdninger og valgdeltagelse og

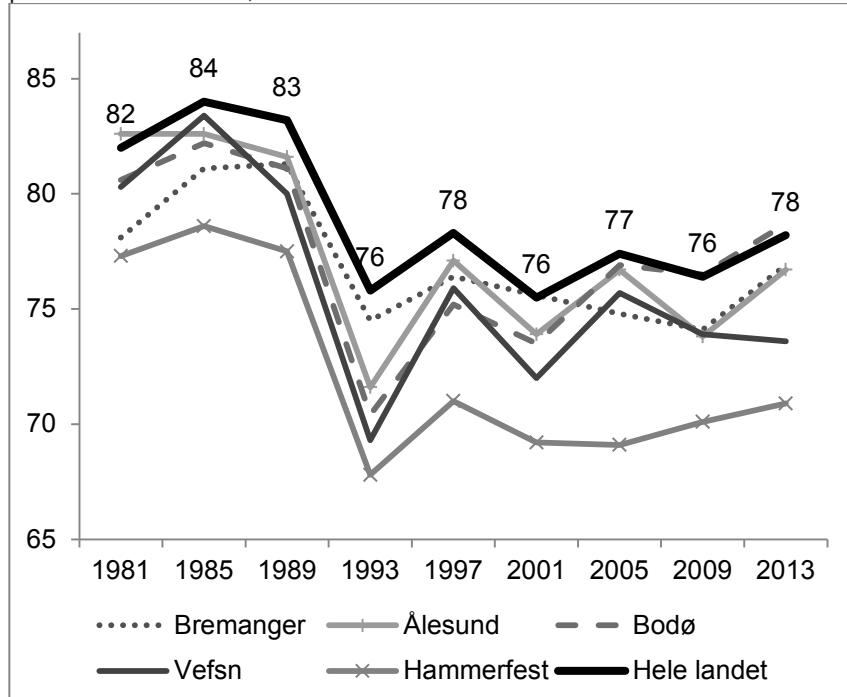
stemmegivningsmetoder. I denne oppsummeringen trekker vi frem seks punkter:

- For det første ser vi at det var stor oppslutning om internettstemmegivning. Henholdsvis 37 og 33 prosent av de tellende stemmene i de gamle og nye forsøkskommuner var gitt over Internett. Dette er en økning fra 2011 (hvor det tilsvarende tallet var 26 prosent). Det virker som om nivået på andelen tellende internettstemmer er høyt når vi sammenlikner det med tall for Estland. Her utgjorde internettstemmene 24 prosent av de avgitte stemmene ved siste parlamentsvalg.
- For det andre retter internettvelgerne i større grad enn papirvelgerne på valglistene ved stortingsvalg. Både nivået på rettingen og forskjellene i listeretting mellom internettstemmer og valgtingstemmer er overraskende gitt den minimale betydningen denne muligheten har. Vi finner ikke tilsvarende forhold for kommunevalgene.
- For det tredje ser vi at valgdeltakelsen ikke endrer seg utover nasjonale trender. I tråd med tidligere forskingsresultat finner vi heller ikke denne gangen av forsøket med stemmegiving over Internett fører til økt valgdeltakelse.
- Vi ser for det fjerde av analysene av manntallsdata at det er lite som skiller papirvelgere fra internettvelgere når det gjelder sosiale og demografiske bakgrunnsvariabler.
- Når det gjelder overgangene mellom 2011 og 2013 så ser vi at mange forblir i den samme kategorien i 2013 som for 2011. Størst variasjon er det knyttet til de som var hjemmesittere i 2011. 30 prosent av disse går over til å stemme på papir i 2013, mens 19 prosent går fra å la være å stemme i 2011 til å stemme over Internett i 2013. Når vi analyserer de sosiale og demografiske kjennetegnene ved de som gikk fra å ikke stemme til å stemme på papir eller over Internett finner vi små eller ingen forskjeller, utenom at Internett er mer populært blant de yngre.
- Til slutt ser vi at resultatene fra surveydata bekrefter mye av funnene fra manntallsdata om at det ikke er så mye som ser ut til å skille papirvelgere fra internettvelgere.

Appendiks. Valgdeltakelse ved stortingsvalg i de enkelte forsøkskommunene

Her presenteres tallene for valgdeltakelse ved stortingsvalg i de enkelte forsøkskommuner. For å gjøre det oversiktlig tar vi fem av de gamle forsøkskommunene av gangen, før vi til slutt tar for oss de to nye forsøkskommunene. Kommunene deles inn etter valgdeltakelse ved tidligere valg. Figur 2-13 viser valgdeltakelsen i perioden 1981 til 2013 i de gamle forsøkskommunene som historisk sett har hatt lavest deltagelse. Det er Hammerfest, Vefsn, Bodø, Ålesund og Bremanger. Tallene sammenliknes med deltagelsen i landet som helhet.

Figur 2-13. Deltakelse i stortingsvalget i fem av de gamle forsøkskommunene i perioden 1981 til 2013, sammenliknet med landet som helhet

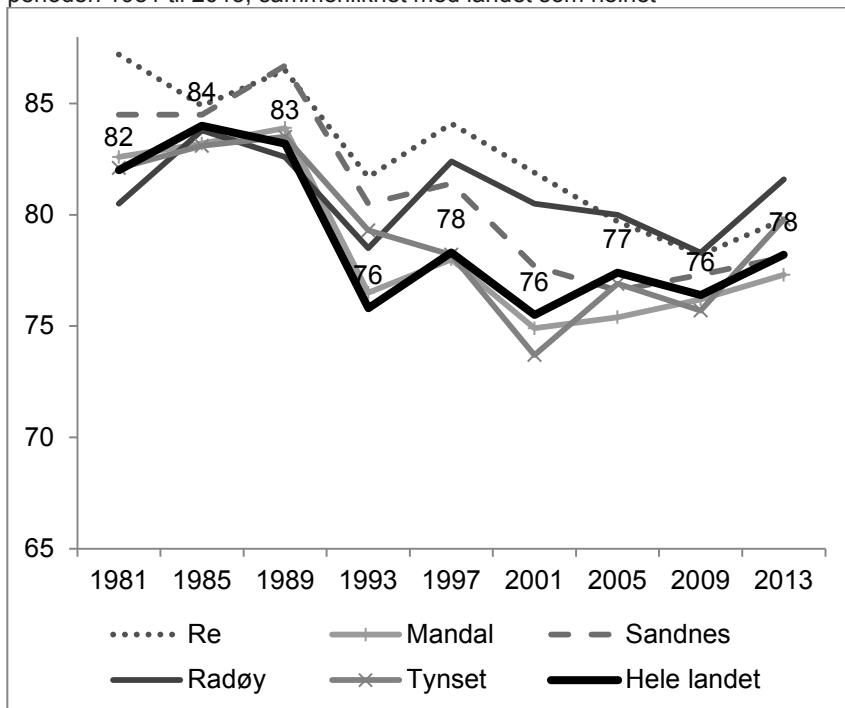

Ser vi figuren under ett ser vi at de fem kommunene stort sett ligger under landsgjennomsnittet i hele perioden. Vi ser også at kommunene, riktig nok med noen unntak, stort sett følger de samme svingningene i valgdeltakelse som på landsbasis. Det vil si at når den gjennomsnittlige valgdeltakelsen på landsbasis går ned, går også valgdeltakelsen i

kommunene ned. Den kommunen som skiller seg mest ut ved å ha en valgdeltakelse vesentlig under landsgjennomsnittet er Hammerfest. Gjennom hele perioden fra 1919 til 2013 ligger Hammerfest mellom 5 og 8 prosentpoeng under landsgjennomsnittet. I 2013 økte valgdeltakelsen i Hammerfest med 0,8 prosentpoeng, men ligger fortsatt godt bak landsgjennomsnittet med en forskjell på 7,3 prosentpoeng. Av alle forsøkskommunene er det kun Vefsn kommune som opplever en tilbakegang i valgdeltakelsen fra 2009 til 2013. Her går valgdeltakelsen ned 0,3 prosentpoeng fra 73,9 til 73,6. Vefsn og Hammerfest er også blant de forsøkskommunene som har lavest andel av internettstemmer av forhåndsstemmene (henholdsvis 68 og 67 prosent). For de andre kommunene ser vi blant annet at Ålesund og Bremanger stort sett ligger under landsgjennomsnittet gjennom hele perioden (unntaket er for Ålesund i 1981, hvor de lå 0,6 prosentpoeng over landsgjennomsnittet). Til slutt ser vi at Bodø øker sin valgdeltakelse med rundt 2 prosentpoeng og passerer landsgjennomsnittet i 2013 med en deltagelse på 78,7 prosent.

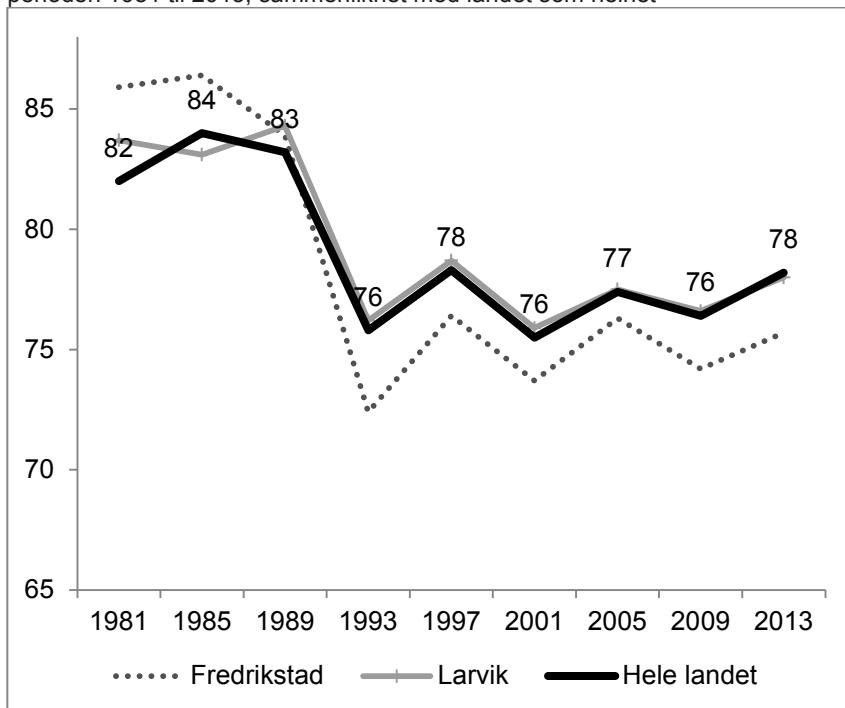
I Figur 2-14 ser vi på den gjennomsnittlige valgdeltakelsen for de fem kommunene som har en historisk sett høyere valgdeltakelse enn de fem foregående kommunene som vi har gjennomgått.

Figur 2-14. Deltakelse i stortingsvalget i fem av de gamle forsøkskommunene i perioden 1981 til 2013, sammenliknet med landet som helhet

For de fem forsøkskommunene med en historisk sett høyere valgdeltakelse sammenliknet med de øvrige forsøkskommunene, ser vi at de stort sett følger landsgjennomsnittet. Det starter med en valgdeltakelse på godt over 80 prosent på gjennom hele 1980-tallet, for deretter å synke til under 80 prosent på 1990 og 2000-tallet. For alle kommunene ser vi (i likhet med landet som helhet) at det er en økning i valgdeltakelsen fra 2009 til 2013. Tynset er den kommunen som har størst framgang i valgdeltakelsen fra 2009 til 2013 med 4,1 prosentpoeng. Radøy kommer på andre plass med sine 3,3 prosent.

Figur 2-15. Deltakelse i stortingsvalget i de to nye forsøkskommunene i perioden 1981 til 2013, sammenliknet med landet som helhet

For de nye forsøkskommunene, Larvik og Fredrikstad, ser vi i Figur 2-15 at også de følger mønsteret for landet som helhet i utviklingen av valgdeltakelsen. Vi ser riktignok at Fredrikstad ligger over landsgjennomsnittet gjennom hele 1980-tallet, men under fra 1993 til 2013. Larvik ligger på sin side hele tiden i nærheten av landsgjennomsnittet. Begge kommunene opplever en framgang på rundt 1,5 prosentpoeng fra 2009 til 2013. Dette er noe under framgangen for landet sett under ett som var på 1,8 prosentpoeng.

3 Valgets tilgjengelighet

Et formål med forsøket med å la velgerne kunne stemme over Internett, er å «øke tilgjengeligheten for velgerne generelt og spesielt velgergrupper som i dag ikke har full tilgjengelighet» (KRD 2011). Fra evalueringen av forsøket med E-valg i 2011 konkluderte en med at:

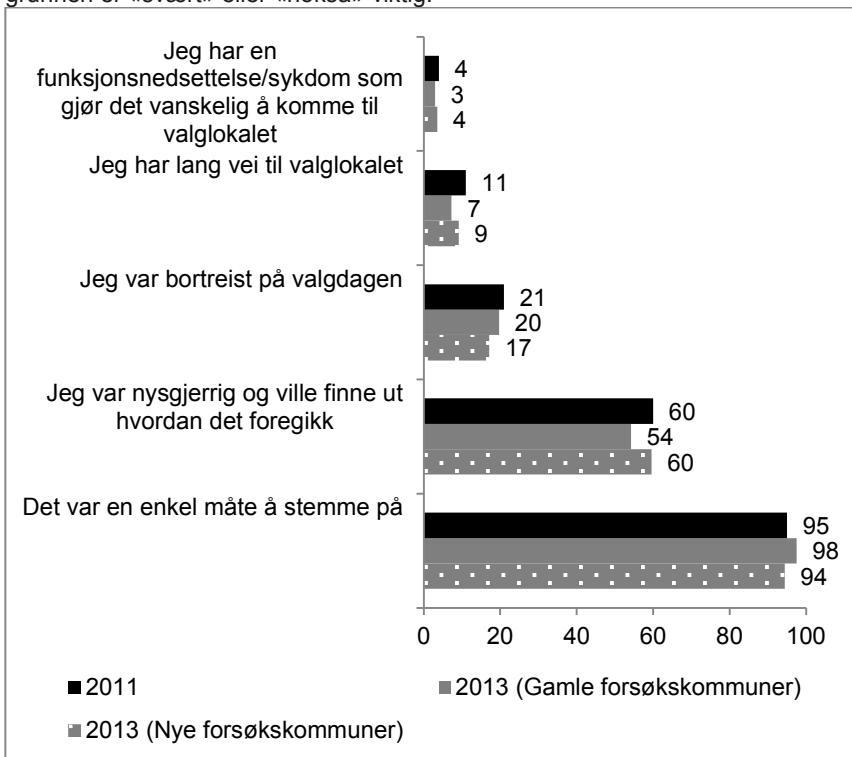
Stemmegivning via Internett ikke endrer valgets tilgjengelighet på en måte som påvirker ens tilbøyelighet til å delta. Det er grunn til å tro at norske valg allerede er lett tilgjengelige, og at manglende deltagelse i realiteten ikke skyldes praktiske hindringer (Bergh 2012b:83).

I dette kapitlet følger vi opp disse funnene, og undersøker om det samme er tilfelle for deltagelsen og oppfattelsen av tilgjengeligheten ved stortingsvalget i 2013. Vi starter først med å se på hva slags grunner internettvelgerne hadde for å stemme over Internett og hvor lett/vanskelig det ble oppfattet å være. Deretter ser vi på papirvelgernes vurderinger av tilgjengeligheten og hva slags grunner de oppgir for ikke å stemme over Internett. Deretter ser vi på stemmemetodene og holdningene til de respondentene som oppgir at det er vanskelig å komme til valglokalet og/ eller har problemer med å avgive sin stemme på papir (for eksempel på grunn av funksjonshemminger eller lesevansker).

Internettvelgernes vurderinger av tilgjengeligheten

I Figur 3-1 finner vi resultatene for internettvelgernes grunner til å stemme over Internett. Vi sammenlikner svarfordelingene mellom respondenter fra de gamle og nye forsøkskommunene, og vi tar også med svarfordelingene fra 2011 (kun for de gamle forsøkskommunene).

Figur 3-1. Grunner til å stemme over Internett. Prosentandeler som oppgir at grunnen er «svært» eller «nokså» viktig.

N 2013 Nye forsøkskommuner – 250, 2013 Gamle forsøkskommuner – 570, 2011 – 891. Flere svar mulig. 2011-data er vektet for kommunestørrelse, vekt_kommune (unntatt N).

Som vi ser av figuren er det mye samsvar i hvordan internettvelgerne begrunnet sin stemmeatferd, både når vi ser på endringer fra 2011 til 2013 og sammenligner nye og gamle forsøkskommuner. 98 prosent av de spurte i de gamle forsøkskommunene oppgir at «Det var en enkel måte å stemme på» som svært eller nokså viktig grunn til å stemme over Internett. Vi ser at det er noe mindre andel av internettvelgerne i de gamle forsøkskommunene som oppgir nysgjerrighet som grunn til å stemme over Internett. Tilbakegangen på 6 prosentpoeng (fra 60 prosent i 2011) er strengt tatt ikke overraskende da flere av de spurte nok har erfaringer fra forrige gang de hadde muligheten til å stemme over Internett. Det er likevel interessant å merke seg at svarfordelingen i de nye forsøkskommunene er identisk med svarfordelingen for de gamle forsøkskommunene i 2011 (60 prosent). Mellom 17 og 20 prosent oppgir i 2013 at de var bortreist på valgdagen, mens 7-9 prosent oppgir lang vei til valglokalet som svært eller nokså viktig grunn til å stemme over Internett. En liten andel (3-4 prosent) oppgir nedsatt

funksjonsevne eller sykdom som viktig grunn til å stemme over Internett.

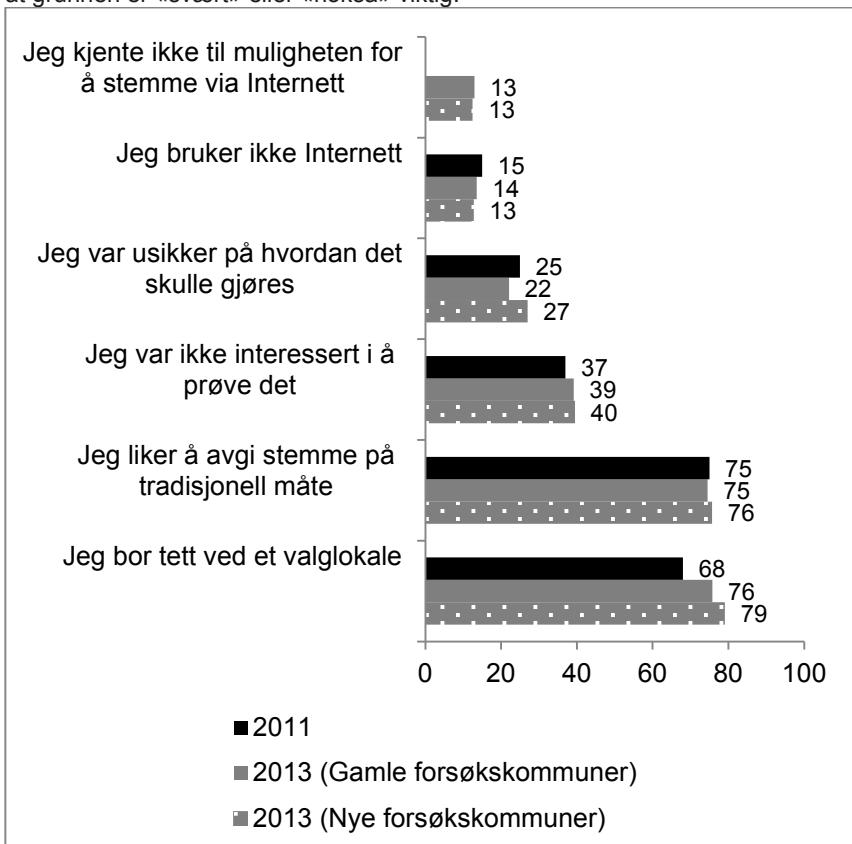
Som vist i evalueringen av forsøket med E-valg i 2011 var det svært mange som synes at det å stemme over Internett var en enkel affære. Det samme er tilfelle i 2013. I tillegg til at «Det er en enkel måte å stemme på» er den klart viktigste grunnen for å internettstemme, svarer 99 prosent av respondentene i både de gamle og de nye forsøkskommunene at de synes at det var nokså eller svært lett å avgide stemme via Internett, mens bare 1 prosent synes det var nokså eller svært vanskelig.

Samlet sett viser resultatene fra spørreundersøkelsen i 2013 lite nytt når det gjelder internettvelgernes vurderinger av tilgjengeligheten hold opp mot de samme vurderingene i 2011. Det er først og fremst enkelheten ved stemmegivingsmetoden som lokker internettvelgerne til å stemme over Internett. Deretter følger nysgerrigheten på internettvalg på andre plass. Her ser vi også at nysgerrigheten avtar i de gamle forsøkskommunene, mens nivået på nysgerrigheten i de nye forsøkskommunene er likt nivået til de gamle forsøkskommunene i 2011.

Papirvelgernes vurderinger av tilgjengeligheten

For papirvelgerne var spørsmålsstillingen og svaralternativene annerledes enn for internettvelgere. Her var spørsmålet om hvilke grunner en hadde for ikke å stemme over Internett. Som for svarfordelingene for internettvelgerne skiller vi her mellom papirvelgere i gamle og nye forsøkskommuner og sammenlikner resultatene med undersøkelsen i 2011, se Figur 3-2.

Figur 3-2. Grunner til ikke å stemme over Internett. Prosentandeler som oppgir at grunnen er «svært» eller «nokså» viktig.

N: 2013 Nye forsøkskommuner – 360, 2013 Gamle forsøkskommuner – 669, 2011 – 188. Flere svar mulig. 2011-data er vektet for kommunestørrelse, vekt_kommune (unntatt N).

Som i 2011 var det å bo tett ved et valglokale og det å avgjøre sin stemme på en tradisjonell måte de viktigste grunnene til at en ikke stemte over Internett i 2013. Nivået på de som oppgir de liker å avgjøre stemme på tradisjonell måte som viktig grunn ligger stabilt på 75 prosent både i 2011 og 2013, mens vi ser at det er en del flere som oppgir nærhet til valglokale i 2013 sammenliknet med 2011. Rundt 40 prosent i både gamle og nye forsøkskommuner oppgir manglende interesse for å prøve som viktig grunn til ikke å stemme over Internett. Omtrent 1 av 4 oppgir usikkerhet knyttet til internettstemmegivning som viktig grunn til ikke å stemme over Internett. Her ser vi også en viss forskjell mellom de gamle og nye forsøkskommunene på henholdsvis 22 og 27 prosent. Det er relativt få, men det er noen, som oppgir at de ikke bruker Internett eller hadde manglende kjennskap til muligheten for å stemme via Internett som viktig grunn til ikke å stemme over Internett.

Også papirvelgerne sine vurderinger knyttet til tilgjengeligheten i 2013 er påfallende likt med fordelingene for 2011. Den mest markerte endringen er at flere papirvelgere oppgir nærhet til valglokalet som viktig grunn til at en ikke stemmer over Internett. Som i 2011 handler det for papirvelgere dels om hva som er praktisk og dels at de liker den tradisjonelle stemmegivningen på papir.

Tilgjengelighet for personer med spesielle behov

I surveyundersøkelsen 2013 hadde vi denne gangen spørsmål om respondentene hadde problemer med å komme seg til valglokalet eller problem med å avgi stemmer på papir for eksempel på grunn av en fysisk funksjonshemmning eller lesevansker. I undersøkelsen stilte vi to separate spørsmål om dette. Det første handlet om problemer med å komme seg til valglokalet: «For noen kan det være vanskelig å komme seg til et valglokale på valgdagen eller for å forhåndsstemme. Hvordan er det for deg, vil du si at det er svært vanskelig, nokså vanskelig, nokså lett eller svært lett?» Det andre spørsmålet handlet om problemer med å avgi stemmer på papir: «For noen kan det være vanskelig å avgi stemme på papir, for eksempel på grunn av en fysisk funksjonshemmning eller lesevansker. Hvordan er det for deg å stemme på papir, vil du si at det er svært vanskelig, nokså vanskelig, nokså lett eller svært lett?». 132 personer oppgav at det var svært eller nokså vanskelig å komme seg til valglokalet. Dette utgjør 6,7 prosent av de spurte. 58 personer, 2,9 prosent av de spurte, oppgav at det var svært eller nokså vanskelig å avgi en stemme på papir. Godt over halvparten av de sistnevnte (36 personer) hadde også problemer med å komme seg til valglokalet. I Tabell 3-1 ser vi på hvordan disse gruppene fordeler seg på de ulike velgergruppene.

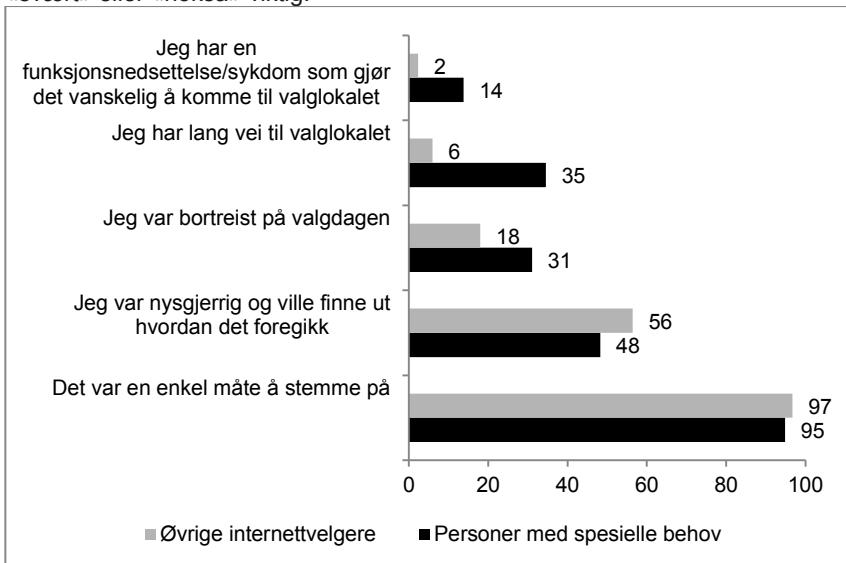
Tabell 3-1. Personer med spesielle behov etter velgertype. Prosent

	Personer som har problem med å komme til valglokalet	Personer med problem med å avgi stemme på papir
Internettvelger	40	25
Papirvelger	44	53
Hjemmesitter	15	23
Sum	99	101
N	131	57

Utvalget av respondenter med utfordringer knyttet til stemmegivning er lite, og vi må derfor ta noen forbehold i tolkningen av resultatene. Men ut fra tabellen ser det ut til at de som har problemer med å komme seg til valglokalet i større grad foretrekker å stemme over Internett, sammenliknet med de som har problemer med å avgi stemmer på papir. Likevel er papirstemmegivning den mest foretrukne valgmetoden blant begge gruppene.

I de neste to figurene ser vi på hvilke grunner disse personene som har vanskeligheter gir for å stemme enten på papir eller over Internett. Vi sammenligner svarfordelingene med gjennomsnittet for de øvrige respondentene. Ettersom det er snakk om en ganske liten andel av respondentene, har vi valgt å slå sammen de to kategoriene «Personer som har problem med å komme til valglokalet» og «Personer med problem med å avgi stemme på papir» til en kategori kalt ”Personer med spesielle behov». Vi starter med å se på grunner til å stemme over Internett i Figur 3-3.

Figur 3-3. Grunner til å stemme over Internett blant internettvelgere generelt og personer med spesielle behov. Prosentandeler som oppgir at grunnen er «svært» eller «nokså» viktig.

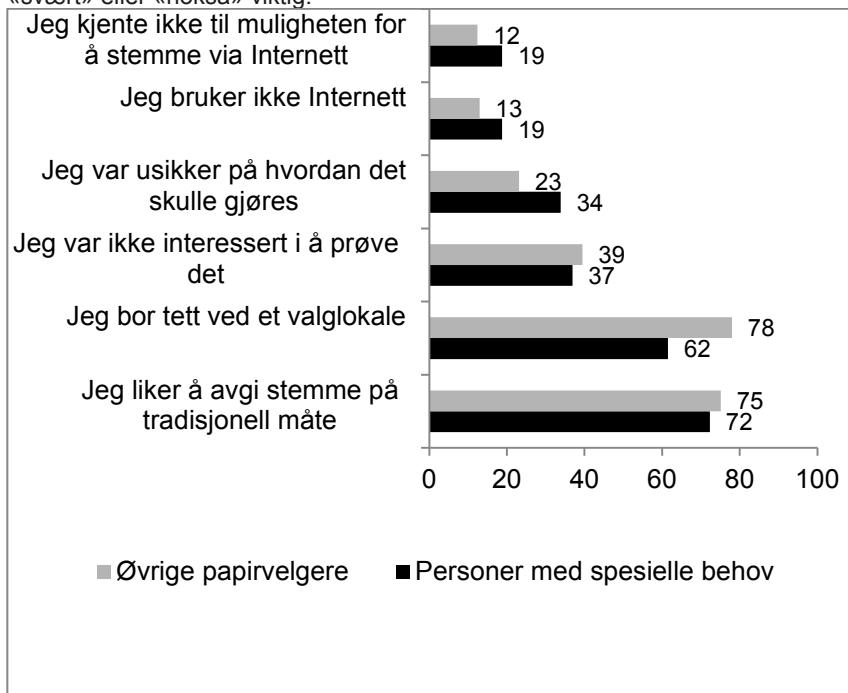
N: Personer med spesielle behov – 58, Øvrige respondenter – 752. Flere svar mulig

Som vi ser av Figur 3-3 er det stort samsvar mellom de ulike gruppene av internettvelgere når det gjelder den begrunnelsen som får høyest oppslutning. Den viktigste grunnen til å stemme over Internett er at det er en enkel måte å stemme på. Vi ser at det er flere av de øvrige respondentene som oppgir nysgjerrighet som viktig grunn til å stemme over Internett sammenliknet med personer med spesielle behov. For de tre neste svaralternativene ser vi at avstanden øker mellom denne gruppen av internettvelgtere og de øvrige. Det er flere av personer med spesielle behov som var bortreist på valgdagen eller har lang vei til valglokalet sammenliknet med de øvrige internettvelgerne. Det er også flere av de med spesielle behov som har en funksjonsnedsettelse eller sykdom som gjør det vanskelig å komme til valglokalet sammenliknet med de øvrige.

Samlet sett ser vi at forskjellene mellom personer med spesielle behov og øvrige internettvelgtere sine begrunnelser for å stemme over Internett stort sett dreier seg om forhold knyttet til avstand til valglokalet. Alle forskjellene mellom personer med spesielle behov og øvrige internettvelgtere for de tre svaralternativene som gjelder tilgjengelighet til valglokalene er signifikante. Dette i motsetning til de to første alternativene om nysgjerrighet og enkelheten ved stemmegivningsmetoden hvor forskjellene er små og ikke signifikante.

I Figur 3-4 ser vi på papirvelgere sine grunner til å ikke stemme over Internett og skiller igjen mellom personer med spesielle behov og øvrige papirvelgere.

Figur 3-4. Grunner til ikke å stemme over Internett blant papirvelgere generelt og personer med spesielle behov. Prosentandeler som oppgir at grunnen er «svært» eller «nokså» viktig.

N: Utsatte personer – 67, Øvrige respondenter – 991. Flere svar mulig.

Det er få signifikante forskjeller mellom papirvelgere med spesielle behov og øvrige papirvelgere i deres begrunnelser for å ikke stemme over Internett. For papirvelgere med spesielle behov er det i likhet med de øvrige papirvelgerne den tradisjonsbundne handlingen ved stemmegivningen og nærhet til valglokalet som er de viktigste grunnene for å ikke stemme over Internett. For de andre svaralternativene er det færre som oppgir dette som viktige grunner. 37 prosent av de med spesielle behov oppgir manglende interesse, mens 34 prosent oppgir usikkerhet knyttet til hvordan det skulle gjøres som nokså eller svært viktig grunn til ikke å stemme over Internett. Dette er noe høyere enn for de øvrige respondentene, der 23 prosent oppgir dette

som en viktig grunn. Deretter følger manglende kunnskap og ingen bruk av Internett som viktige grunner (19 prosent).

Personer bosatt i utlandet og internettstemmegivning

En gruppe personer som stemmegivning via Internett kan tenkes å ha en særlig appell til er stemmeberettigede som oppholder seg i utlandet. Disse kan vanligvis enten stemme hos en stemmemottaker, f.eks. ambassader, generalkonsulater og konsulater, eller en kan brevstemme. I forbindelse med forsøket med internettstemmegivning fikk stemmeberettigede som var registrert bosatt i utlandet, og manntallsført i forsøkskommunene, muligheten til å stemme over Internett og de fikk tilsendt valgkort til registrert bostedsadresse. Øvrige velgere bosatt i utlandet fikk ikke valgkort. Ordinært sendes nemlig ikke valgkort til velgere bosatt i utlandet, dette er kun gjort i forbindelse med forsøkene med stemmegivning via Internett. Valgkortet ble sendt til hver enkelt velger og inneholdt informasjon om når og hvordan en kunne avgive stemme. Totalt dreide det seg om 2174 personer fra de 12 forsøkskommunene. I Tabell 3-2 viser vi internettstemmegivningen i denne gruppen.

Tabell 3-2. Internettstemmegivning blant personer bosatt i utlandet

	Forsøkskommuner	Landet som helhet
Antall stemmeberettigede bosatt i utlandet	2174	36 687
Valgdeltakelse (prosent)*	30	20
Andel internettvelgere (prosent)	66	-

Kilde: KMD (2014). * Valgdeltakelse inkluderer også stemmer avgitt i Norge (både forhåndsstemmer og valgtingsstemmer).

Som det går frem av Tabell 3-2 var internettvalg populært blant personer bosatt i utlandet og som var manntallsført i en forsøkskommune. 66 prosent av dem som stemte ved stortingsvalget i 2013 i denne gruppen, valgte å benytte seg av denne muligheten. Vi ser også at det for denne gruppen er en høyere valgdeltakelse enn for landet som helhet med en forskjell på 10 prosentpoeng. Vi vet imidlertid ikke om dette skyldes at denne gruppen fikk en ekstra påminnelse ved at de fikk valgkort, eller at ordningen med internettvalg har en mobiliserende effekt for stemmeberettigede som er bosatt i utlandet.

Et moment som kan trekkes inn i denne sammenheng, selv om det nok er tvilsomt hvor bevisste velgerne er om dette, er at en ved å stemme over Internett er sikker på at stemmen kommer frem i tide og blir godkjent (gitt at en får kvittering for at stemmen er korrekt avgitt). Dette i motsetning til ordningen med brevstemmegivning¹⁶ fra utlandet som er avhengig av vanlig postgang og der stemmer blir forkastet om de ikke når frem i tide. For å bli godkjent, må stemmegivningen være kommet frem til valgstyret innen valgdagen før valglokalene stenger, noe velgerne ikke selv har mulighet for å kontrollere.

Oppsummering

I dette kapitlet har vi rettet søkelyset mot valgets tilgjengelighet. Rent konkret har vi sett på hva slags grunner internettvelgerne hadde for å stemme over Internett og hva slags grunner papirvelgerne oppga for ikke å stemme over Internett. Vi har også sammenliknet svarene med tilsvarende tall for 2011-undersøkelsen. Deretter undersøkte vi de tilsvarende begrunnelsene blant det vi kan kalle personer med spesielle behov. Dette er en gruppe av personer som oppgir at de har problemer med å komme seg til valglokalet på valgdagen og/eller problemer med å avgi sin stemme på papir for eksempel på grunn av en fysisk funksjonshemning eller lesevansker. Vi vil trekke fram fem hovedfunn i dette kapitlet:

- For det første er det stor grad av overlapp mellom de gamle og nye forsøkskommunene, og mellom tallene fra 2011 og 2013, når det gjelder internettvelgernes vurderinger av tilgjengeligheten. Det er først og fremst enkelheten ved stummegivningsmetoden som lokker internettvelgerne til å stemme over Internett. Deretter følger nysgjerrigheten på internettvalg, hvor vi også ser at nysgjerrigheten avtar i de gamle forsøkskommunene fra 2011 til 2013.
- For det andre ser vi at det er små eller ingen forskjeller for papirvelgerne sine vurderinger av tilgjengeligheten i 2013 sammenliknet med 2011. Den mest markerte endringen er at flere

¹⁶. Brevstemmegivning viser her til den ordning for stummegivning som er et tilbud til stemmeberettigede i utlandet hvor det ikke er mulig å oppsøke en stemmemottaker, se valgforskriften § 28 og Valghåndboken avsnitt 11.3 for flere detaljer (KRD 2013b).

papirvelgere i 2013 oppgir nærhet til valglokalet som viktig grunn til at en ikke stemmer over Internett. Det er heller ingen nevneverdige forskjeller mellom papirvelgernes vurderinger i de nye og de gamle forsøkskommunene.

- For det tredje ser vi at forskjellene mellom personer med spesielle behov som stemte via Internett og øvrige internettvelgere sine begrunnelser for å stemme over Internett stort sett dreier seg om forhold knyttet til avstand til valglokalet. Alle forskjeller mellom disse to gruppene som gjelder tilgjengelighet til valglokalene er signifikante. Dette i motsetning til grunner som omhandler nysgjerrighet og enkelheten ved valgmetoden hvor forskjellene er små og ikke signifikante.
- For det fjerde er det få signifikante forskjeller mellom personer med spesielle behov som papirstemte og øvrige papirvelgere i deres grunngivelser for å *ikke* stemme over Internett. Den eneste signifikante forskjellen er for svaralternativet «Jeg bor tett ved et valglokale». Dette var en viktig grunn for flere av de øvrige papirstemmerne, enn for personene med spesielle behov.
- For det femte så vi at valgdeltakelsen for personer bosatt i utlandet og med mulighet for å internettstemme (manntallsført i forsøkskommunene) var 9 prosentpoeng høyere sammenliknet med landet som helhet. 66 prosent av stemmene fra utenlandsbosatte personer manntallsregistrert i forsøkskommunene ble gitt over Internett. Det er imidlertid to forhold som kan ha bidratt til dette: i tillegg til muligheten for internettstemmamegivning, fikk disse velgerne (i motsetning til øvrige utenlandsboende) også personlig rettet informasjon gjennom tilsendt valgkort.

4 Holdninger og tillit til internettvalg

Det er en utbredt kjensgjerning at nordmenn utmerker seg i internasjonal målestokk ved å ha høy tillit. Det gjelder systemtillit, som tillit til myndighetsorganer og politiske institusjoner og prosesser, så vel som mellommenneskelig tillit (se for eksempel Wollebæk 2011). Resultatene fra evalueringen av forsøket med e-valg i 2011 avviker da heller ikke nevneverdig fra dette, idet de mest entydige konklusjonene i den evalueringen var at nordmenn flest er overveldende positive til forsøket, de mener at internettvalg bør være mulig i Norge og at de stort sett utviser høy grad av tillit til teknologien bak systemet. Allikevel ble det også observert en litt mindre tillit til valggjennomføringen generelt i forsøkskommunene enn i landet for øvrig. Dette ble i evalueringen forklart med at forsøket i seg selv stimulerte til «en økt offentlig oppmerksamhet om valggjennomføringen, noe som kan vekke en kritisk sans hos velgere som ellers ikke er opptatt av dette temaet» (Bergh 2012a: 177). Det bør her legges til at tilliten til valggjennomføringen i Norge over tid har vært på et høyt nivå, og at tilliten i 2011-forsøkskommunene fortsatt er på et høyt nivå. Det var med andre ord ikke noe dramatisk avvik mellom forsøkskommunene og landet for øvrig.

I dette kapittel følger vi opp og utdyper de sentrale analysene av velgernes tillit og holdninger til internettvalg fra 2011-evalueringen. Spørsmålet vi stiller er: *Er det skjedd noen merkbare endringer i velgernes tillit og holdninger til internettvalg og valggjennomføringen generelt?*

I forbindelse med forsøket med internettvalg i 2013 er det ikke meldt noen store skandaler eller forhold som tilsier at vi skal finne dramatiske endringer i negativ retning. For selv om det oppsto enkelte tekniske problemer knyttet til kryptering av internettstemmer i siste uke av forhåndsstemmeperioden og internettvalgstyret ble koblet inn i saken (KRD 2013a), var dette ikke en sak som fikk omfattende oppmerksamhet i mediene eller offentligheten generelt. Saken kan derfor ikke forventes å ha påvirket velgernes holdninger og tillit.

Samtidig er det også vanskelig å forestille seg en dramatisk positiv endring fra 2011 til 2013 gitt at velgernes holdninger i 2011 var overveiende veldig positive og at tilliten var på et ganske høyt nivå. Vi forventer derfor ikke noen særlig endring, hverken i positiv eller negativ retning. Et underliggende spørsmål som også vil bli belyst er hvordan folk i de to nye forsøkskommunene – Larvik og Fredrikstad – plasserer seg i dette bildet.

For å svare på spørsmålene vil vi først se på tilliten til valggjennomføring mer generelt. Her sammenligner vi over tid, stemmeberettigede i forsøkskommunene med stemmeberettigede i hele landet, samt ulike velgergrupper. Dernest undersøker vi oppslutningen om forsøket som sådan, før vi ser nærmere på folks holdninger til internettvalg i lys av ulike motargumenter. Kapitlet avsluttes med en utdypende analyse av spørsmålet om elektoratet mener at internettvalg bør være mulig i Norge.

Datagrunnlaget for analysene er spørreundersøkelsene i forsøkskommunene 2011 og 2013 samt de to landsrepresentative spørreundersøkelsene i regi av henholdsvis Lokaldemokratiundersøkelsen 2011 og Stortingsvalgundersøkelsen 2013. For nærmere beskrivelse av datagrunnlaget vises det til kapittel 1.

Tillit til valggjennomføringen

For å undersøke folks tillit til valggjennomføring generelt har vi stilt et spørsmål om i hvilken grad de vurderer at valg i Norge går riktig for seg.

I Tabell 4-1, som viser stemmeberettigedes tillit til valggjennomføring i 2011 og 2013, skiller vi mellom nye og gamle internettvalgkommuner og hele landet. Hovedinntrykket fra tabellen er at det er stor tillit til valggjennomføringen i Norge, og at forskjellene mellom år og mellom kommuner er forholdsvis små.

Det viser seg likevel at noen flere stemmeberettigede i internettvalgkommunene svarer alternativ 1 – altså det høyeste tillitsnivået – i 2013 enn i 2011. Ser vi på de ti gamle forsøkskommunene, er økningen i tillit statistisk signifikant. Det er ingen signifikant forskjell mellom de nye og de gamle internettvalgkommunene, når det gjelder tilliten til valggjennomføring.

Resultatet – at tilliten til valggjennomføring er høyere i 2013-forsøkskommunene (og spesielt i de gamle internettvalgkommunene) enn i 2011-forsøkskommunene, indikerer en normalisering av

tillitsnivået over tid. Vi ser nemlig tydelig at tillitsnivået i forsøkskommunene og spesielt i de gamle kommunene ligger på nær sagt samme nivå som for hele landet i 2013, jf. gjennomsnittsverdiene. Resultatet styrker samtidig 2011-evalueringens antakelse om at når et forsøk igangsettes første gang vil det i seg selv stimulere til oppmerksamhet og (sunn) kritisk refleksjon som altså reflekteres i mindre, men fortsatt høy tillit. At tilliten på denne måten normaliseres, er nok snarere et uttrykk for at vi i Norge har sterkt tendens til å stole på myndighetene, enn at de stemmeberettigede i de gamle forsøkskommunene reelt har fått høyere tillit til valggjennomføringen. For på samme måte som den mindre (men fortsatt høye) tilliten i 2011 kunne tolkes som uttrykk for mer kritisk refleksjon og bevissthet om at noe kunne gå galt, så er den høyere tillitten i 2013 kanskje omvendt uttrykk for mindre tilstedsvarsel av slik bevissthet og refleksjon.

For de to nye kommunene, Fredrikstad og Larvik, er forsøket på en måte det man kan kalte «forsøk med gammelt nytt». Forsøket var nytt for velgerne i de to kommunene, men var samtidig allerede utprøvd og kjent og er i den forstand gammelt. Det innebærer at konteksten for forsøket i de to nye kommunene er annerledes enn konteksten var for forsøkskommunene i 2011. - Oppmerksamheten fra mediene så vel som offentligheten mer generelt har nok ikke vært så markant i 2013 som i 2011. Vi har ikke studert mediedekningen systematisk, men et enkelt søk på Atekst etter ordene «internettvalg», «internettval», «e-val» eller «e-valg» gir 175 treff for 2011 og 75 treff for 2013. Videre har befolkningen i de nye kommunene også i større grad kunnet hvile på tiltroen til at valggjennomføringen ville gå riktig for seg, idet erfaringen jo tilsa dette. Det var jo ingen skandaler knyttet til forsøket i 2011. Denne forskjellen i kontekst kan (delvis) forklare hvorfor de stemmeberettigede i de to nye kommunene i 2013 uttrykker noe høyere tillit til valggjennomføringen, enn de stemmeberettigede i forsøkskommunene gjorde i 2011.

Tabell 4-1. Tillit til valggjennomføring* i gamle og nye forsøkskommuner og landet som helhet. 2011 og 2013. Prosent og gjennomsnitt.

	Internettvalgkommuner			Hele landet	
	2011	Gamle 2013	Nye 2013	2011	2013
1 Riktig for seg	76	81	81	86	79
2	12	12	10	6	14
3	7	3	4	5	4
4	3	2	3	1	2
5 Ikke riktig for seg	3	2	3	2	2
Sum	101	100	101	100	101
Gjennomsnitt	1,44	1,32	1,37	1,26	1,33
Standardavvik	0,935	0,779	0,883	0,758	0,772
N	3123	1323	652	1737	1704

Spørsmål: «I noen land mener folk at valgene går riktig for seg. I andre land mener folk at valgene ikke går riktig for seg. Hvis du tenker på det siste valget i Norge, hvor vil du plassere din oppfatning på skalaen fra 1 til 5 der 1 betyr at siste valg gikk riktig for seg og 5 betyr at siste valg ikke gikk riktig for seg?»

2011-data er vektet for kommunestørrelse, vekt_kommune.

«Vet ikke/ubesvart»-svar er definert som missing verdi og tatt ut av analysen.

Følgende gjennomsnittsforskjeller er signifikante på 5%-nivå: internettkommuner 2011 – gamle internettkommuner 2013, hele landet 2011 – hele landet 2013.

Ser man på landet som helhet er det skjedd en liten signifikant endring i negativ retning. Det ses av gjennomsnittet, men samtidig ses det også at endringen i overveiende grad skyldes forflytning fra svaralternativ 1 til 2. Det er ingen dramatisk endring og tilliten til valggjennomføringen er fortsatt veldig høy på landsbasis. Vi skal ikke her spekulere mye på årsaken til endringen, men bare nevne at en slik liten endring muligvis kan forklares med skandalepregede medieoppslag. – I forbindelse med valget i 2013 var det i landsdekkende medier blant annet oppslag om at det i et valglokale i Oslo stod en uforseglet stemmeurne og at dette «kan gi rom for manipulering av valgresultatet» (NRK 2013b). Osloordfører Stang varslet full krise i hovedstadens opptellingssystem (se f.eks. NRK 2013b). Men en slik liten endring kan også ha noe med konteksten å gjøre, lokalvalg versus stortingsvalg. Velgere betrakter generelt stortingsvalg som viktigere enn lokalvalg (mer står på spill), og svarfordelingen kan kanskje reflektere det.

I Tabell 4-2 avgrenser vi fokuset til forsøkskommunene og tar et nærmere blikk på de tre velgertypene, internettvelger, papirvelger og hjemmesitter. Tabellen viser at det i 2013 sammenlignet med 2011 er

en større andel av internettvelgerne og papirvelgerne som svarer alternativ 1, mens andelen blant hjemmesittene er nærmest stabil. Ytterligere analyser viser imidlertid at det bare er blant internettvelgeree at endringen i tilliten til valggjennomføringen er signifikant: Internettvelgere i 2013 har altså en tendens til å ha høyere tillit til valggjennomføringen enn internettvelgerne i 2011.

Tabell 4-2. Tillit til valggjennomføring* blant internettvelgeree, papirvelgeree og hjemmesittene i forsøkskommunene 2011 og 2013. Prosent og gjennomsnitt.

	Internettvelger		Papirvelger		Hjemmesitter	
	2011	2013	2011	2013	2011	2013
1 Riktig for seg	76	84	77	80	70	70
2	12	10	11	11	11	16
3	6	2	7	4	8	7
4	2	3	3	2	6	4
5 Ikke riktig for seg	3	1	2	2	5	3
Sum	99	100	100	99	100	100
Gjennomsnitt	1,42	1,28	1,41	1,35	1,63	1,54
Standardavvik	0,909	0,739	0,897	0,837	1,135	1,007
N	866	805	1884	1045	374	124

Spørsmål: «I noen land mener folk at valgene går riktig for seg. I andre land mener folk at valgene ikke går riktig for seg. Hvis du tenker på det siste valget i Norge, hvor vil du plassere din oppfatning på skalaen fra 1 til 5 der 1 betyr at siste valg gikk riktig for seg og 5 betyr at siste valg ikke gikk riktig for seg?»

2011-data er vektet for kommunestørrelse, vekt_kommune (unntatt N).

«Vet ikke/ubesvart»-svar er definert som missing verdi og tatt ut av analysen.

Følgende gjennomsnittsforskjeller er signifikante på 5%-nivå: internettvelger 2011 – internettvelger 2013, internettvelger 2013 – hjemmesitter 2013, papirvelger 2013 – hjemmesitter 2013, internettvelger 2011 – hjemmesitter 2011, papirvelger 2011 – hjemmesitter 2011.

Når det gjelder forskjellene i tillit til valggjennomføringen mellom velgergruppene i 2013, er forskjellen mellom internettvelgeree og papirvelgeree forholdsvis ubetydelig, mens begge disse gruppene har signifikan høyere tillit til valggjennomføringen enn hjemmesitterne. Det er med andre ord de som *ikke* deltar i valget som har lavest tillit.

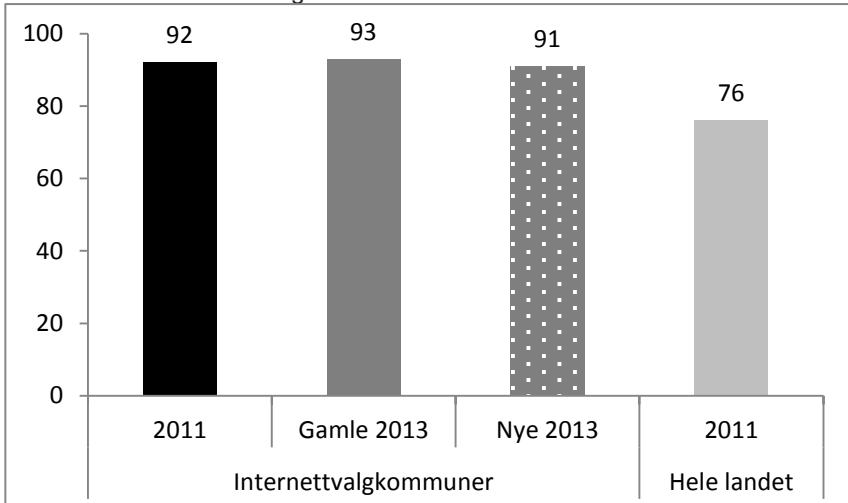
Hovedkonklusjonen i analysene av de stemmeberettigede tillit til valggjennomføringen er at den generelt er høy, og faktisk litt høyere enn i 2011.

Opinionen om internettvalg

Folk flest har altså ganske stor tillit til hvordan valg gjennomføres i Norge. De mener at ting går riktig for seg. Spørsmålet man kan stille seg er om de også har tillit til valg når stemmegivning gjøres via Internett. Er det slikt at befolkningen er positiv til internettvalg, eller har de så sterke motforestillinger at de mener at internettvalg ikke bør innføres? En analyse av folks holdninger og tillit til internettvalg vil belyse dette spørsmålet.

Erfaringene fra forsøket skal kunne brukes som grunnlag for en politisk beslutning om internettvalg skal bli en permanent ordning, som supplement til ordinær papirbasert stemmegivning. Som det fremgår av Figur 4-1 er det en overveldende positiv oppslutning om forsøket i forsøkskommunene. Oppslutningen er på samme nivå i nye og gamle forsøkskommuner samt i 2011 og 2013: Litt flere enn 90 prosent av de stemmeberettigede i forsøkskommunene er svært eller nokså positive til forsøk med stemmegivning via Internett. Holdningen på landsbasis i 2011 var litt mer avdempet, men oppslutningen var allikevel ganske stor idet omtrent tre av fire uttrykte en svært eller nokså positiv holdning til forsøket. I 2013-evalueringen bruker vi de landsrepresentative dataene fra 2011 for å belyse holdningen til forsøket i hele landet. Gitt at det ikke har vært spesielle hendelser – og særlig skandaler – forbundet med gjennomføringen av forsøket med internettvalg i 2013, er det nemlig lite trolig at folks holdning til forsøket på landsbasis har endret seg i negativ retning siden 2011.

Figur 4-1. Prosentandeler som er «svært» eller «nokså positive til «at det ble gjennomført et forsøk med internettvalg», i gamle og nye forsøkskommuner og landet som helhet*. 2011 og 2013.

Spørsmål: «Hva synes du om forsøket med internettvalg? Er du svært positiv, nokså positiv, nokså negativ eller svært negativ?»

N: Gamle 2013 - 1298, Nye 2013 - 640, internettvalgkommuner 2011 - 3083, Hele landet 2011 - 1773

Data for internettkommuner 2011 er vektet for kommunestørrelse, vekt_kommune (unntatt N).

«Vet ikke/ubesvart»-svar er definert som missing verdi og tatt ut av analysen.

Resultatene i Figur 4-1 kan også tolkes som at en forholdsvis liten andel av de stemmeberettigede i forsøkskommunene er negative til forsøket. Gruppen utgjør mindre enn 10 prosent.

En ting er naturligvis holdning til internettvalg som et forsøk, en annen ting er holdning til internettvalg mer generelt og som en mulig realitet. I Tabell 4-3 har vi satt opp noen påstander som respondentene i internettvalgkommunene har tatt stilling til ved å si om de er helt eller nokså enig eller helt eller nokså uenig. Undersøkelsen inneholdt også påstander som handler mer direkte om hemmelig valg. Disse presenteres i neste kapittel, i Tabell 5-1.

Tabell 4-3. Holdninger til internettvalg i forsøkskommunene. Prosent

		Helt enig	Nokså enig	Nokså uenig	Helt uenig	N
Det bør være mulig å stemme via Internett i Norge	2011	78	14	3	6	3123
	2013	84	10	2	4	1968
Dagens teknologi er sikker nok til at man kan stole på internettvalg	2011	50	30	11	9	2865
	2013	50	33	9	8	1849
Prinsippet om hemmelig valg er så viktig at internettvalg ikke bør innføres	2011	11	12	22	56	2992
	2013	9	10	20	61	1893
Internettvalg er en trussel mot personvernet	2011	6	12	22	60	2931
	2013	7	11	20	62	1883
Det å stemme i valglokalet har en verdi i seg selv	2011	40	24	15	19	3125
	2013	40	23	14	22	1954

Spørsmål med rotering: Jeg vil nå nevne noen påstander om valg og internettvalg spesielt. Vil du fortelle hvem påstand angir om du er helt enig, nokså enig, nokså uenig eller helt uenig i påstanden?

«Vet ikke/ubesvart»-svar er definert som missing verdi og tatt ut av analysen.

2011-data er vektet for kommunestørrelse, vekt_kommune (unntatt N).

Når man ser på alle stemmeberettigede i forsøkskommunene under ett og sammenligner svarfordelingene fra 2011 med 2013, er det overordnede inntrykket at her er det ikke skjedd store endringer. Og i de tilfellene der det er en (liten) forskjell, er det «i favør» av internettvalg.¹⁷ Det gjelder synet på om «det bør være mulig å stemme via Internett», hvor det er en økning på seks prosentpoeng som svarer «helt enig» (men fire prosentpoeng færre som svarer nokså enig). Det gjelder likeså oppfatningen av om «dagens teknologi er sikker nok til at man kan stole på internettvalg», hvor litt flere enn i 2011 svarer «nokså

¹⁷. De tre endringene som nevnes i det følgende er alle signifikante på 5%-nivå.

enig», mens andelen av «helt enige» er stabil på 50 prosent. Endelig er det en liten endring i synet på at «prinsippet om hemmelig valg er så viktig at internettvalg ikke bør innføres». Her er andelen som er uenig litt lavere i 2013 enn i 2011.

Mer substansielt er det altså fortsatt i 2013 slik at det store flertallet av de stemmeberettigede i forsøkskommunene er enig i at det bør være mulig å kunne avgive sin stemme via Internett. 94 prosent mener dette. Mer enn 8 av 10 uttrykker videre så stor tillit til teknologien at de mener at man kan stole på internettvalg, og selv når et grunnleggende prinsipp som hemmelig valg nevnes, er det mer enn 80 prosent som mener at dette ikke er en god nok grunn til ikke å innføre internettvalg. Omrent samme andel er også uenig i at internettvalg er en trussel mot personvernet.

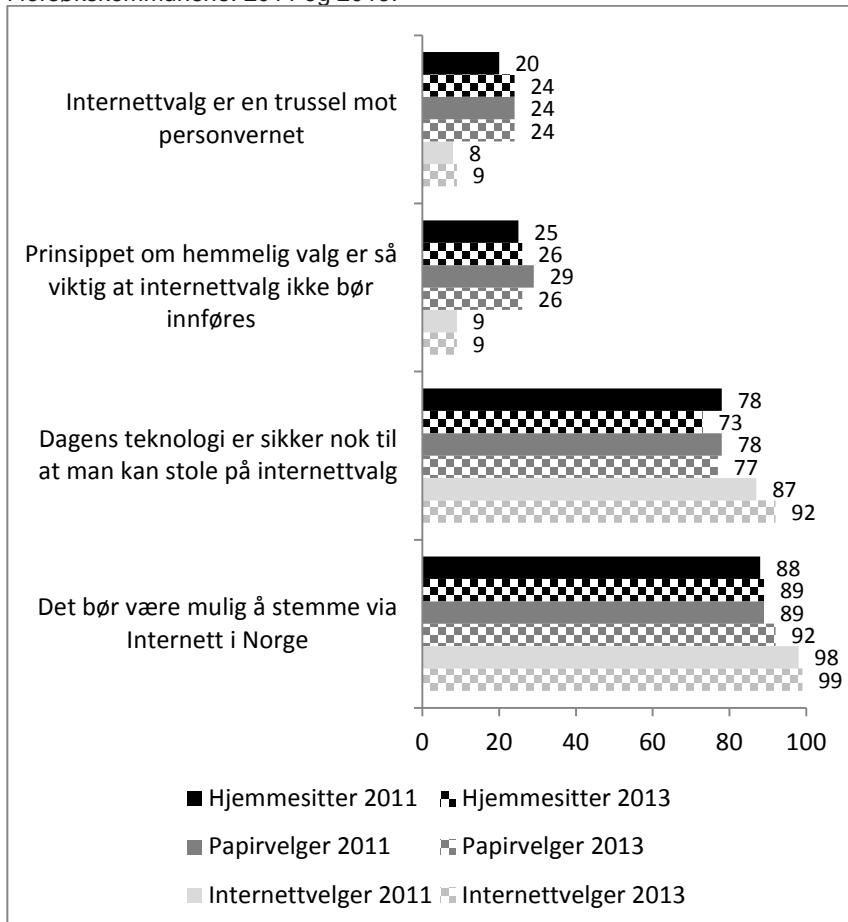
Det er blant folk flest altså liten motvilje mot internettvalg. Samtidig sees det at nesten tre av fire er enig i at «Det å stemme i valglokalet har en verdi i seg selv. Hvorvidt det i dette utsagnet ligger en motvilje mot internettvalg kan jo diskuteres, men at flertallet av de stemmeberettigede har en «normativ» forkjærlighet for tradisjonell stemmegivning i valglokalet er det ingen tvil om. Kanskje handler dette om det høytidelige og seremonielle aspektet ved å delta i valg uten at man av den grunn er imot internettvalg, slik Ødegård fant var tilfellet blant de yngste velgerne i 2011 (se Ødegård 2012).

Nå kan det innvendes at det ikke er sikkert at folk flest faktisk har tilstrekkelig kompetanse til å vurdere den tekniske sikkerheten og heller ikke tilstrekkelige forutsetninger for å vurdere konsekvensene av internettvalg for personvern og hemmelig valg. Og som det senere vil bli vist, er det langt fra sikkert at folk flest har samme forståelse av prinsippet om hemmelig valg som den juridiske forståelsen (loven). Allikevel er det interessant å belyse folks oppfatning av dette, særlig fordi deres oppfatninger også kan tolkes som uttrykk for deres tillit til at ting går riktig for seg. En slik tillit er helt avgjørende for systemets og mer spesifikt internettvalgs legitimitet.

En annen innvending er at påstandene kanskje i noen grad legger opp til «ja-siing». I spørreundersøkelsjer er det ofte slik at de som svarer, alt annet likt, lettere sier seg enig enn uenig i en påstand. Dette er et metodisk forbehold som man må ta med når resultatene i Tabell 4-3 tolkes, men bare to av de fem spørsmålene er utformet slik at eventuell ja-siing øker oppslutningen om internettvalg. Uansett hvordan spørsmålene utformes, er hovedtendensen klar: Det er liten motvilje mot internettvalg blant det store flertallet av de stemmeberettigede i

forsøkskommunene. Ser man på utviklingen fra 2011 til 2013, har en eventuell «ja-siing»-effekt ingen betydning da denne er lik for begge undersøkelser.

Figur 4-2. Holdninger til internettvalg. Prosentandeler som er «helt» eller «nokså» enig i påstanden blant internettvelgere, papirvelgere og hjemmesittere i forsøkskommunene. 2011 og 2013.

Spørsmål: Se Tabell 4-3.

N 2013: Internettvelger – 778-807-, Papirvelger – 953-1037, Hjemmesitter – 117-123.

N 2011: Internettvelger – 871, Papirvelger – 1908, Hjemmesitter – 418.

2011-data er vektet for kommunestørrelse, vekt_kommune (unntatt N).

«Vet ikke/ubesvart»-svar er definert som missing verdi og tatt ut av analysen.

Er det så noen sammenheng mellom velgeratferd – om man deltar og eventuelt hvordan man deltar – og holdning til internettvalg? Dette spørsmålet følger vi opp i Figur 4-2 der vi undersøker hvordan holdningene til internettvalg varierer med velgertype.

Figur 4-2 viser helt overordnet at det ikke er skjedd noen store forandringer i de tre velgertypenes syn på de fire påstandene fra 2011 til 2013, men at det allikevel på ett område kan skimtes litt ulike utviklingstrekk.

Det er på samme måte som i 2011 i særlig grad de som har avgitt sin stemme via Internett som er mest positive til internett, når de sammenlignes med papirvelgere og hjemmesittere. Faktisk er det blant internettvelgerne unison enighet (99 prosent) om at det bør være mulig å stemme via Internett. Men også i de to andre velgergruppene er rundt 90 prosent enige i dette.

I neste påstand hvor respondentene blir spurta om de er enig i at «dagens teknologi er sikker nok til at man kan stole på internettvalg», registrerer vi for det første at det store flertallet i alle tre gruppene sier seg enig. Men samtidig ser vi også at utviklingen fra 2011 til 2013 i synet på dette varierer mellom velgergruppene. Mens utdypende analyser viser at det i 2013 er signifikanter flere blant internettvelgerne som er enig, er forskjellen fra 2011 og 2013 i synet på denne påstanden ikke signifikant blant papirvelgere og hjemmesitterne. Dertil kommer at andelen av papirvelgere og hjemmesittere som er enig i at «dagens teknologi er sikker nok til at man kan stole på internettvalg» er markant lavere enn blant internettvelgerne, henholdsvis 77 og 73 prosent versus 92 prosent.

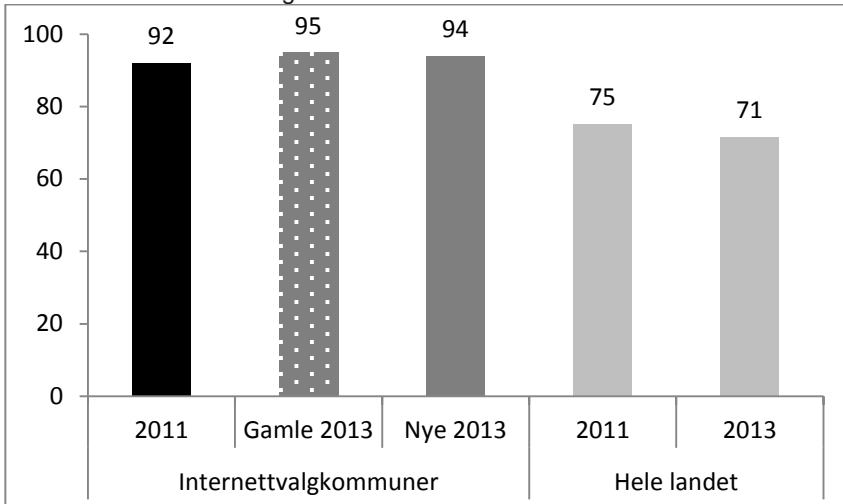
Når det gjelder de to siste kritiske påstandene som indikerer at internettvalg kan være i strid med personvernet og prinsippet om hemmelig valg, ser vi ikke store endringer fra 2011 til 2013 i de tre velgergruppene syn. Internettvelgerne er fortsatt ganske lite enig i påstandene (9 prosent) og uttrykker på den måten stor tillit til internettvalg selv når sentrale (mot)hensyn trekkes inn. Derimot finner påstandene noe større støtte blant hjemmesitterne og papirvelgerne. I 2013 sier mellom 24 og 26 prosent av hjemmesitterne og papirvelgerne seg enig, mens tilsvarende tall i 2011 var mellom 20 og 29 prosent.

På samme måte som i 2011, er det altså en gjennomgående forskjell mellom internettvelgere og andre i forsøkskommunene. I den grad de kritiske påstandene finner støtte, er det hos papirvelgerne og hjemmesitterne. Hovedinntrykket er likevel – også i 2013 – at det er en utbredt oppslutning om internettvalg.

Vi så tidligere at synet på forsøket med internettvalg, varierer med om de stemmeberettigede bor i en forsøkskommune eller ikke. Den samme variasjonen kan man forestille seg i holdningen til

om «det bør være mulig å stemme via Internett». Figur 4-3 viser om det er tilfellet.

Figur 4-3. Prosentandeler som er «helt» eller «nokså» enig i at det «bør være mulig å stemme via Internett i Norge», i gamle og nye forsøkskommuner og landet som helhet. 2011 og 2013.

Spørsmål: Se Tabell 4-3

N: Nye 2013 – 648, Gamle 2013 – 1320, Internettvalgkommuner 2011 – 3123, Hele landet 2011 – 1773, Hele landet 2013 - 1708

Data for internettkommuner 2011 er vektet for kommunestørrelse, vekt_kommune (unntatt N).

«Vet ikke/ubesvart»-svar er definert som missing verdi og tatt ut av analysen.

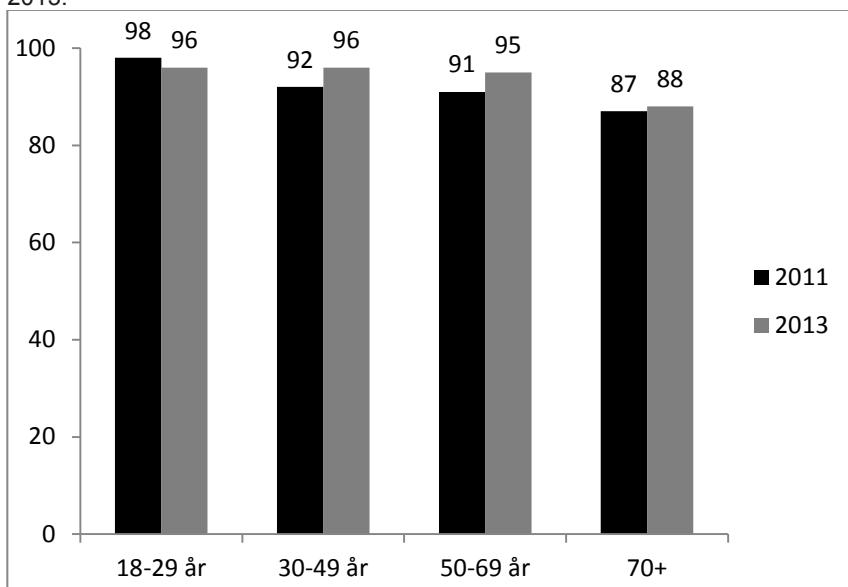
Følgende (utvalgte) forskjeller er signifikante på 5%-nivå: hele landet 2011 – hele landet 2013, internettvalgkommuner 2011 – gamle internettvalgkommuner 2013, gamle/nye internettvalgkommuner 2013 – hele landet 2013, internettvalgkommuner 2011 – hele landet 2011.

Figur 4-3 bekrefter at det er en signifikant forskjell mellom stemmeberettigedes holdning til om det bør være mulig å avgive stemme via Internett alt etter om de bor i en forsøkskommune eller ikke. I 2013 er det i landet som helhet 71 prosent som er helt eller nokså enig i at internettvalg bør være mulig, mens det i de nye og gamle forsøkskommunene er henholdsvis 94 og 95 prosent. Funnet avviker ikke fra det vi fant i 2011-evalueringen. Det som faktisk er skjedd er en endring i hele landet: Signifikant færre (4 prosentpoeng) er enig at det bør være mulig å stemme via Internett, og dermed er forskjellen mellom forsøkskommunene og landet som helhet blitt forsterket siden 2011. Allikevel, også på landsbasis er det et flertall som er for internettvalg; syv av ti er nemlig enig i utsagnet. Videre ser vi også av figuren at det ikke er noen særlig forskjell mellom synet til de stemmeberettigede i de nye og gamle forsøkskommunene. Samlet sett er det i 2013 litt større oppslutning om at internettvalg bør være mulig

enn tilfellet i 2011. – Økningen er på tre prosentpoeng og signifiktant i de gamle forsøkskommunene sett under ett.

I litteraturen om ny teknologis demokratiske potensial, er det en utbredt hypotese at alder – eller kanskje snarere «generasjon» – har stor betydning for om dette potensialet realiseres (for en drøftelse av dette i norsk kontekst, se for eksempel Enjolras & Segård 2011 og Enjolras, Karlsen, Steen-Johnsen & Wollebæk 2013). Det forventes at yngre folk i større grad enn eldre tar i bruk ny teknologi, og det gjelder også i en politisk, demokratisk kontekst. I et slikt perspektiv kan man forvente at synet på internettvalg og om det bør være en reell mulighet i Norge, også er betinget av alder. Figur 4-4 gir en indikasjon på om det er tilfellet i forsøkskommunene.

Figur 4-4. Prosentandeler som er «helt» eller «nokså» enig i at det «bør være mulig å stemme via Internett i Norge» etter alder i forsøkskommunene. 2011 og 2013.

Spørsmål: Se Tabell 4-3

N: 2013: 18-29 – 330, 30-49 – 724, 50-69 – 722, 70+ – 192

N: 2011: 18-29 – 478, 30-49 – 1050, 50-69 – 1185, 70+ – 410

Pearson R: -0,082 (2013) og -0,130 (2011) hvor begge er signifikante på 1%-nivå.

2011-data er vektet med kommunestørrelse, vekt_kommune (unntatt N).

«Vet ikke/ubesvart»-svar er definert som missing verdi og tatt ut av analysen.

Figuren viser først og fremst at det i alle aldersgrupper også i 2013 er stor oppslutning om at det bør være mulig å kunne avggi sin stemme via Internett i Norge. Mellom 88 og 96 prosent av hver aldersgruppe er helt eller nokså enig i dette utsagnet. Videre er det bare skjedd små

endringer siden 2011: Det er kun i de to mellomste aldersgruppene at endringen er signifikant, og denne endringen er forholdsvis beskjeden i favør av internettvalg. Samtidig viser analysen også at det er en signifikant tendens til at de eldste stemmeberettigede er litt mindre enige enn de yngre. På denne måten bekreftes forventningen om at alder har en betydning. Men spørsmålet er allikevel om det er alderen i seg selv som har en betydning, eller om dette snarere er et generasjonsfenomen. Dersom det er et generasjonsfenomen vil effekten av alder «forsvinne» over tid, og man kan forvente at også de eldste stemmeberettigede vil bli mer enige i utsagnet om at internettvalg bør bli mulig i Norge. Selv om det nok er flere forhold som kan tale for en slik utvikling og at det er vanskelig å forestille seg hva det er ved «alder» som skulle endre ens holdning på dette punktet, er det ikke mulig i denne evalueringen å belyse dette nærmere. Dertil trengs longitudinelle data, det vil si data som er samlet inn over en lengre tidsperiode.

Oppsummering

I dette kapittelet har vi sett på de stemmeberettigedes tillit og holdninger til stemmegivning via Internett og valggjennomføring generelt. Vi finner:

- Det er fra 2011 til 2013 skjedd en økning i folks tillit til valggjennomføringen i de ti gamle forsøkskommunene. Tillitsnivået legger nå nesten på nivå med hele landet. Dette kan tolkes som uttrykk for en normalisering, hvilket kan ses i lys av at forsøket er kjent fra før og dermed ikke på samme måte som i 2011 vekker offentlig oppmerksamhet og velgernes kritiske sans. Det er i 2013 ingen signifikant forskjell i tilliten til valggjennomføringen mellom de gamle og de to nye forsøkskommunene.
- Internettvelgerne har i 2013 en tendens til å ha høyere tillit til valggjennomføringen enn det internettvelgerne i 2011 hadde. I 2013 har hjemmesittere signifikant lavere tillit enn både papir- og internettvelgere.
- Når det gjelder holdninger til internettvalg i forsøkskommunene, er det overordnede inntrykket at det ikke er skjedd store endringer fra 2011 til 2013. Det er fortsatt stor oppslutning om stemmegivning via Internett, det gjelder også når det trekkes inn motargumenter som hensyn til personvern, prinsippet om hemmelig valg og

teknologisk sikkerhet. Generelt er det liten motvilje og forholdsvis stor tillit til internettvalg i befolkningen.

- I spørsmålet om det bør være mulig å stemme via Internett i Norge, er det også i 2013 mer enn ni av ti stemmeberettigede i forsøkskommunene som enige i dette, mens det på landsbasis er litt mindre oppslutning; syv av ti er enige.

5 Hemmelig stemmegivning – praksis og oppfatning

Prinsippet om hemmelig valg står sentralt i et demokratisk styresett. Hvis man ikke har mulighet til å avlegge sin stemme usett, uten at andre kan kontrollere hva man stemmer på, er ikke valget lenger fritt. Hvordan begrepet «hemmelig valg» skal forstås, kan imidlertid diskuteres. I debatten finnes ulike meninger om hemmelig stemmegivning kun bør forstås som en rett velgerne har, eller om det også er en plikt. Her varierer også praksis mellom ulike demokratiske land. I debatten foran det første forsøket med internettvalg i 2011 kunne vi se ulike forståelser av hvor strengt kravet til hemmelig valg skal tolkes. Dette lå bak ulike syn på spørsmålet om internettvalg og hemmelig valg er forenlig (se Saglie 2012 for en nærmere presentasjon av argumenter og problemstillinger). Den samme diskusjonen kom opp før det nye forsøket ved stortingsvalget i 2013, som nevnt i kapittel 1.

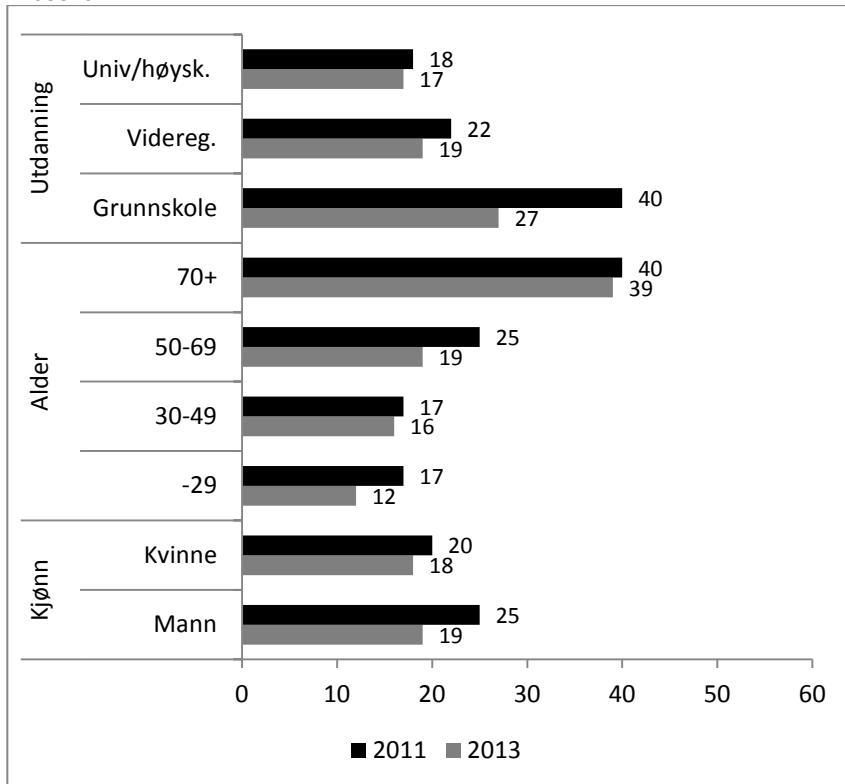
Her skal vi ikke gå inn på de normative vurderingene av internettvalg, men i stedet se på velgernes holdninger og handlinger. Vi begynner med å videreføre analysene av holdninger til internettvalg fra forrige kapittel, men koncentrerer oss her om syn på forholdet mellom internettvalg og hemmelig valg. Deretter går vi videre til spørsmålet om stemmegivningen skal foregå usett, og spør om dette er en norm som har festet seg hos velgerne. Neste trinn i analysen er å se på hvordan stemmegivningen foregikk: stemte internettvelgerne usett, og i hvilken grad følte de seg presset eller påvirket av andre? Her tar vi også opp en annen innvending mot internettvalg: spørsmålet om kjøp og salg av stemmer. Til slutt ser vi på forsøkets mekanismer for å sikre hemmelig valg, og spør i hvilken grad velgerne kjente til disse.

Er hemmelig valg og internettvalg forenlig?

I forrige kapittel kartla vi elektoratets holdninger til internettvalg generelt, og viste at folk i det store og hele var positivt innstilt til denne måten å stemme på. Som i 2011 (Saglie 2012), sank oppslutningen om internettvalg noe når prinsippet om hemmelig valg ble satt opp som et eksplisitt motargument. Det er likevel bare et mindretall som mener at

prinsippet om hemmelig valg bør stå i veien for internettvalg. Som Tabell 4-3 viser, er 19 prosent enig i påstanden om at «Prinsippet om hemmelig valg er så viktig at internettvalg ikke bør innføres». Figur 4-2 viser at internettvelgerne – rimelig nok – er mindre enig i dette utsagnet enn både papirvelgere og hjemmesittere.

Figur 5-1. Andel som er enig i at prinsippet om hemmelig valg er så viktig at internettvalg ikke bør innføres, etter utdanning, alder og kjønn. 2011 og 2013. Prosent.

Spørsmål, se Tabell 4-3. Signifikans 2011/13: Utdanning 0,00/0,03; alder 0,00/0,00; kjønn 0,00/0,45.
N 2011/13: Univ/høysk. 1324/1004; videregående 1278/706; grunnskole 390/163; 70+ 269/176; 50-69 1122/686; 30-49 1081/707; -29 520/324; kvinne 1412/878; mann 1580/1015.
Ikke sikker/ubesvart er utelatt fra beregningene.

Hvordan oppfattes avveiningen mellom hemmelig valg og internettvalg i ulike sosiale og demografiske grupper? Figur 5-1 bekrefter for det første at få endringer har skjedd fra 2011 til 2013. I motsetning til i 2011, er det ingen statistisk signifikante kjønnsforskjeller i 2013. Det er fremdeles i den eldste aldersgruppen – de over 70 – at flest er villig til å prioritere hemmelig valg framfor internettvalg. Men også her er det et klart mindretall som er enig i påstanden. Videre viser figuren at det er

de med lavest utdanning som oftest mener at hemmelig valg er så viktig at internettvalg ikke bør innføres.

I innledningskapitlet trakk vi fram at den offentlige kritikken mot internettvalg ofte har kommet fra den politiske og akademiske eliten, mens både forsøkskommunene og innbyggerne virker fornøyde. Figur 5-1 viser imidlertid at skepsis til internettvalg ikke er noe elitefenomen når vi ser på befolkningen som helhet, men tvert imot mest utbredt blant de eldre og lavt utdannede.

Når både alder og utdanning har betydning, skyldes det ikke bare at lav utdanning er mest utbredt i de eldre generasjonene. Bakgrunnsmaterialet viser at forholdsvis mange i den eldste aldersgruppen prioriterer hemmelig valg høyere enn internettvalg, uansett om de har høy eller lav utdanning.

Usett stemmegivning – en norm?

I den norske politiske debatten er det stor enighet om at den enkelte velger har en *rett* til å stemme slik at ingen – verken familie, valgfunksjonærer eller andre – kan finne ut hvilket parti man har stemt på. Det som kan diskuteres, er om velgeren også har en *plikt* til å skjule sin stemme. Rettlig sett er spørsmålet avklart: Forskriften om forsøk med internettstemmautgivning (§ 16 (1)) slår fast at «Velgeren skal selv påse at stemmegivningen gjennomføres usett av andre». Hva befolkningen oppfatter som normativt riktig, kan likevel være en annen sak. Man kan mene at hemmelig stemmegivning bør være en rett, men ikke en plikt, og for eksempel spørre: hvorfor skal ikke en familie sitte sammen i sofaen hjemme og stemme, så lenge det ikke forekommer tvang, press eller stemmekjøp? I evalueringen av det forrige forsøket med internettvalg (Segaard m.fl. 2012) omtalte vi dette som en «gråsonen» mellom handlinger som oppfyller prinsippet om hemmelig valg og handlinger som rammes av straffelovens forbud mot stemmekjøp og utilbørlig påvirkning. Her vil vi utforske denne gråsonen nærmere.

Ved stemmegivning i valglokalet eller ved forhåndsstemmautgivning på papir oppstår ikke denne problemstillingen. Velgeren må gå inn i et fysisk avlukke for å velge stemmeseddel og eventuelt gi personstemmer. Man er per definisjon usett, uansett om man selv ønsker det eller ikke. Det er myndighetenes oppgave å utforme stemmeavlukket slik at ingen kan snoke i andres stemmegivning, og valgfunksjonærernes oppgave å påse at ingen blir med inn i avlukket.

Dersom en person med funksjonsnedsettelse er avhengig av hjelp til å stemme, må det være en valgfunksjonær som gir denne hjelpen, enten i valglokalet eller i det private hjem. Ved stemmegivning på internett forandres denne situasjonen. Staten kan ikke kontrollere om stemmegivningen går riktig for seg, når den foregår hjemme i folks stuer. Ansvaret for å sikre at stemmen avlegges usett faller dermed på velgeren. Forskriftens bestemmelse om at velgeren skal stemme usett kan lett bli en papirbestemmelse, dersom dette ikke er en norm som velgerne slutter opp om.

I Tabell 5-1 ser vi at et stort flertall av de stemmeberettigede er enig i at stemmegivning på nettet skal foregå usett. Det er likevel 18 prosent som sier seg helt eller nokså uenig i påstanden om at «når man stemmer via Internett bør det gjøres usett av andre». Til tross for stor oppslutning om normen om usett stemmegivning, finnes altså også en gruppe som ikke synes dette er så nøyne.

Tabell 5-1. Holdninger til internettvalg. Prosent

		Helt enig	Nokså enig	Nokså uenig	Helt uenig	N
Når man stemmer via Internett bør det gjøres usett av andre	2013	63	19	10	8	1912
Det er ikke den enkelte velgeren, men staten som må sikre at valget er hemmelig	2011	58	23	10	9	2950
	2013	58	22	9	11	1864

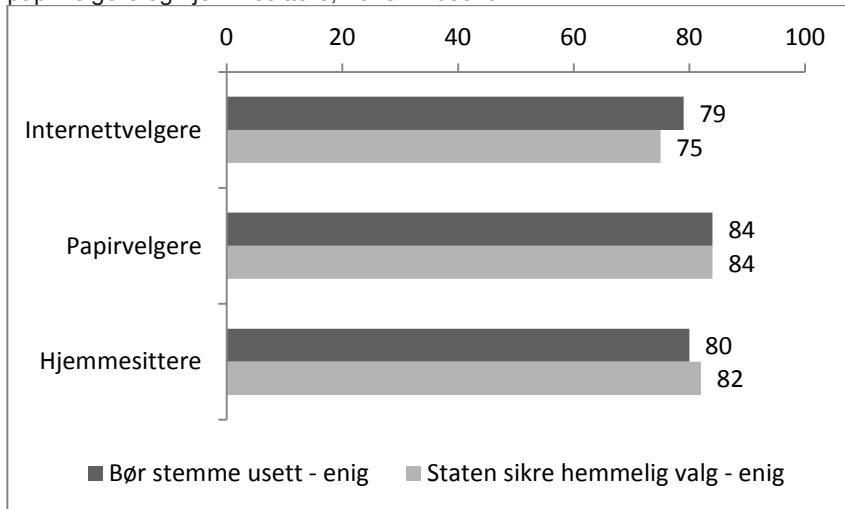
«Vet ikke/ubesvart»-svar er definert som missing verdi og tatt ut av analysen.
2011-data er vektet for kommunestørrelse, vekt_kommune (unntatt N).

Et litt annet inntak til spørsmålet om ansvar for hemmelig valg, finner vi ved å se på holdninger til påstanden «Det er ikke den enkelte velgeren, men staten som må sikre at valget er hemmelig». Et stort flertall – 80 prosent – sier seg enig i det. Det er kanskje ikke så rart; i Norge er vi vant til å tenke at valggjennomføring er statens ansvar. Men svarfordelingen antyder likevel at velgere flest ikke har noe gjennomtenkt forhold til at internettvalg også innebærer at velgeren selv må ta ansvar, juridisk sett.

Er det så forskjell mellom velgertypene, med hensyn til disse to spørsmålene? Internettvalg kan sies å utfordre både statens eansvar for hemmelig valg og prinsippet om usett stemmegivning. I *Internettvalg*

utgangspunktet er det dermed grunn til å forvente at papirvelgerne, i større grad enn internettvelgerne, sier seg enig i disse to påstandene. Figur 5-2 viser at dette stemmer, og at hjemmesitterne plasserer seg mellom de to andre velgertypene. Men selv om forskjellen går i forventet retning, og den er statistisk signifikant, er den ikke særlig stor. Hovedbildet er det samme for alle tre grupper.

Figur 5-2. Holdninger til ansvar for hemmelig valg, blant internettvelgere, papirvelgere og hjemmesittere, 2013. Prosent.

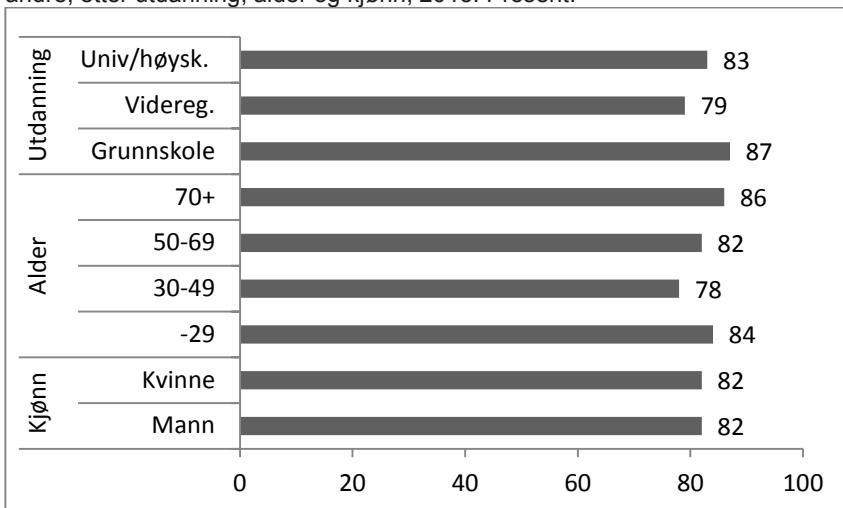
Spørsmål, se Tabell 5-1. Signifikans: Bør stemme usett 0,01; staten sikre hemmelig valg 0,00.

N: Bør stemme usett: Internettvelgere 781; papirvelgere 1008; hjemmesittere 122. Staten sikre hemmelig valg: Internettvelgere 758; papirvelgere 988; hjemmesittere 117.

Ikke sikker/ubesvart er utelatt fra beregningene.

Forskjeller etter kjønn, alder og utdanning er heller ikke særlig tydelige. I Figur 5-3 ser vi hva ulike sosiale og demografiske grupper mener om spørsmålet om stemmegivning på Internett bør foregå usett. Her er det ingen forskjeller mellom menn og kvinner. For alder og utdanning er forskjellene uregelmessige (med lavest oppslutning i midtkategoriene), og om de er statistisk signifikante avhenger av hvordan dette testes (dvs om man forutsetter lineære sammenhenger).

Figur 5-3. Andel som mener at stemmegivning via Internett bør gjøres usett av andre, etter utdanning, alder og kjønn, 2013. Prosent.

Spørsmål, se Tabell 5-1. Signifikans (korrelasjoner): Utdanning 0,66; alder 0,01; kjønn 0,79.

Signifikans (kjikkvadrat): Utdanning 0,02; alder 0,15; kjønn 0,98.

N: Univ/høysk. 1003; videregående 714; grunnskole 175; 70+ 186; 50-69 701; 30-49 700; -29 325; kvinne 891; mann 1021.

Ikke sikker/ubesvart er utelatt fra beregningene.

Det generelle holdningsspørsmålet i Tabell 5-1 gir likevel begrenset informasjon om velgernes innstilling til hemmelig valg. Vi har sett at en gruppe velgere ikke synes det er så farlig om andre ser hva man stemmer på. Men i hvilke situasjoner oppfattes det som akseptabelt å se hvordan andre stemmer?

Som nevnt er vi opptatt av «gråsonen» mellom hemmelig valg og straffbare handlinger. For å utforske befolkningens syn på denne gråsonen nærmere, utviklet vi et spørsmålsbatteri med ulike scenarier. De som var med i undersøkelsen, ble presentert for sju forskjellige situasjoner som kan oppstå når man stemmer via Internett. Spørsmålet var så om de mente de ulike situasjonene var akseptable eller ikke. Én av disse situasjonene rammes av straffelovens forbud mot stemmekjøp, mens to situasjoner oppfyller kravet i forskriften om internettvalg – altså at velgeren skal påse at stemmegivningen gjennomføres usett. De øvrige fem situasjonene ligger i det vi har kalt gråsonen. Rettslig er det klart at disse situasjonene ikke er i tråd med lovverket, men de rammes heller ikke av straffeloven. Spørsmålet er nå om disse situasjonene er sosialt akseptert.

To av situasjonene viser ikke direkte til internettvalg, og kan oppstå også når stemmen avgis på papir. Svarene bør likevel forstås ut

fra at spørsmålene er stilt i en internettvalgkontekst, slik at de som svarer har internettvalg i tankene. Svarfordelingene er presentert i Tabell 5-2, som er sortert etter hvor mange som har svart at situasjonen er «helt akseptabel».

Tabell 5-2. Oppfatninger om hvor akseptable ulike situasjoner er, 2013.
Prosent.

	Helt akseptabel	Delvis akseptabel	Delvis uakseptabel	Helt uakseptabel	N
Mannen hjelper sin svaksynte kone med å stemme via Internett og dermed ser han hva konen stemmer	61	24	6	9	1949
To venner sitter sammen og stemmer via Internett. Begge ser hva den andre stemmer på	40	22	11	27	1961
Moren hjelper sin sønn med å stemme via Internett og dermed ser hun hva sønnen stemmer	36	27	14	23	1945
Datteren viser sin gamle far hvordan han skal stemme på et bestemt parti via Internett*	35	22	15	28	1929
Datteren spør sin mor hvilket parti hun bør stemme på, og moren anbefaler et parti*	28	31	17	25	1946
Mannen spør sin kone om hun vil gå inn på Internett og stemme på hans vegne. Konen gjør det	26	16	13	45	1963
En velger får 1000 kr for å stemme på partiet til sin arbeidskollega	1	1	2	97	1990

Spørsmål: Jeg vil nå lese opp noen situasjoner som kan forekomme i forbindelse med valg og internettvalg. Vil du for hver situasjon angi om du synes situasjonen er helt akseptabel, delvis akseptabel, delvis uakseptabel eller helt uakseptabel?

Ikke sikker/ubesvart er utelatt fra beregningene.

* Tillatt i henhold til forskriften.

Én av situasjonene i tabellen oppfattes som helt uakseptabel av så godt som alle: at en velger selger sin stemme for 1000 kroner. Norske velgere godtar ikke den situasjonen som rammes av straffeloven: stemmesalg. Når det gjelder de seks andre påstandene, er oppfatningene imidlertid mer delte – og ikke nødvendigvis i samsvar med lovverket.

Et betydelig flertall – 85 prosent – mener det er akseptabelt at en mann hjelper sin svaksynte kone med å stemme via Internett, og dermed ser hva hun stemmer. Over 60 prosent mener dette er helt

akseptabelt. Det er lett å forstå hvorfor folk mener dette er i orden. Her dreier det seg om en person med nedsatt funksjonsevne, som er avhengig av hjelp for å stemme. Mange mener nok at det er bedre at hun får hjelp av ektefellen enn av en tilfeldig valgfunksjonær. Men dette er faktisk ikke tillatt i henhold til dagens regelverk.

Heller ikke de to neste situasjonene – som altså oppfattes som de nest mest og tredje mest akseptable – er tillatt. Likevel mener et flertall at det er akseptabelt at to venner sitter og stemmer sammen, og at en mor hjelper en sønn med å stemme og dermed ser hva han stemmer på. En slik vurdering kan i utgangspunktet synes uforenlig med den sterke oppslutningen om normen om usett stemmegivning, som vi så i Tabell 5-1. Forklaringen er nok at disse situasjonene beskrives som relativt uproblematiske, uten noen åpenbar form for press eller påvirkning.

Går vi til situasjon nummer fire og fem i tabellen, finner vi de to eneste situasjonene som faktisk er tillatte. Likevel er det altså færre som godtar disse to enn de tre første, selv om det også her er et flertall som mener at de er akseptable. I denne gruppen finner vi situasjonen der datteren viser faren hvordan han skal stemme på et bestemt parti via Internett. Dette er tillatt så lenge datteren ikke ser at stemmen faktisk blir avgitt – og slik situasjonen blir beskrevet, sies det ikke noe om at datteren ser dette. Videre er det ikke mer enn 59 prosent som mener det er akseptabelt at datteren spør moren hvilket parti hun bør stemme på, og at moren gir en anbefaling. Dette burde i prinsippet være uproblematisk, siden det er datteren som tar initiativ til å spørre og moren ikke vet om datteren følger rådet. At 25 prosent svarer at dette er helt uakseptabelt, er derfor overraskende høyt. En mulig forklaring er at respondentene intuitivt oppfatter dette som en form for påvirkning fra morens side. I så fall kan dette ha skapt skepsis til denne situasjonen.

Den sjette situasjonen, der mannen ber sin kone om å gå inn på Internett og stemme for ham (og hun gjør det) blir oppfattet som uakseptabel av et flertall. Å overlate stemmegivningen til andre, er tydeligvis noe opinionen er mer skeptisk til. Men likevel er det 42 prosent som sier dette er akseptabelt – kanskje fordi det ikke ligger noen form for tvang eller press i denne situasjonen.

Innvendinger kan rettes mot denne formen for spørsmål. Utvalget blir stilt overfor en rekke situasjoner som de må ta stilling til på kort tid i et telefonintervju. Dette kan ofte være problemstillinger som de ikke har hatt noen grunn til å tenke gjennom tidligere. Svarene er nok derfor mer preget av «magefølelse» enn av gjennomtenkte standpunkter. Den

samstemte avvisningen av stemmekjøp viser likevel at svarene ikke er tilfeldige.

Vi tror uansett at dette spørsmålsbatteriet kan peke på et vesentlig poeng: Det generelle prinsippet om usett stemmegivning står seg ikke alltid like godt, i møtet med konkrete situasjoner der det blir satt på prøve. Velgerne er skeptiske til forsøk på påvirkning, eller å overlate sin stemme til andre. Men så lenge situasjonen ikke inneholder slike elementer, er mange villige til å godta en stemmegivning som blir sett av andre. Dette betyr ikke nødvendigvis at de *selv* ville la andre se hva de stemmer på, men at dette normbruddet i liten grad vil bli møtt av sosiale sanksjoner. Og at man ikke skal kunne hjelpe sin funksjonshemmede ektefelle med å stemme, ser folk ikke ut til å ha noen forståelse for.

Den sosiale konteksten for stemmegivning – atferd og opplevelse

Fra å se på normer, går vi nå over til hvordan stemmegivningen faktisk finner sted. Internettvalg bringer opp nye spørsmål om den sosiale konteksten for stemmegivning: Følger velgerne forskriften som sier at man skal påse at stemmen avgis usett av andre? Vi er her ikke bare opptatt av om man stemmer usett, men av omstendighetene rundt stemmegivningen mer generelt. Derfor har vi også spurt om folk var alene i rommet da de stemte via Internett.

I Tabell 5-3 ser vi øverst hvor stor andel av internettvelgerne som ikke var alene i rommet. Spørsmål om de nærmere omstendighetene rundt stemmegivningen ble bare stilt til dem som ikke var alene. De øvrige prosentene i tabellen er dermed beregnet med grunnlag i dem som ikke var alene.

For det første ser vi at 27 prosent av internettvelgerne – både i 2011 og i 2013 – sier at de ikke var alene i rommet. I denne gruppen finner vi altså et potensial for påvirkning i stemmeøyeblikket. 18 prosent av dem som ikke var alene fikk hjelp av andre tilstedeværende. Dette betyr ikke nødvendigvis at den andre så hvordan man stemte – det kan like gjerne være teknisk hjelp til f.eks. innlogging. Færre svarer at de fikk slik hjelp i 2013 enn i 2011, muligens fordi de har mer erfaring i å stemme på nettet og i mindre grad trenger hjelp.

I motsetning til i 2011-undersøkelsen, ble det denne gangen stilt direkte spørsmål om noen så hva man stemte. 27 prosent av dem som ikke var alene i rommet svarte ja på dette. Dette utgjør 7 prosent (0,27 x

0,27) av alle internettvelgerne. Om dette er mye eller lite, er et skjønnsspørsmål. På den ene siden stemmer det store flertallet av internettvelgerne usett. Men på den annen side finnes en gruppe som lar andre se hvordan man stemmer – og som ikke er helt ubetydelig.

Tabell 5-3. Andel som ikke var alene i rommet da de stemte via Internett, og omstendighetene rundt stemmegivningen, 2011 og 2013. Prosent av internettvelgerne, og prosent av de internettvelgerne som ikke var alene i rommet.

	Prosent av internett-velgerne		Prosent av dem som ikke var alene		N	
	2011	2013	2011	2013	2011	2013
Ikke alene i rommet	27	27			874	795
Tilstede-værende:						
Ektesfelle eller samboer			79	82	229	213
Eget/egne barn			7	12	229	213
En venn/bekjent			9	4	229	213
Foreldre eller foresatte			3	4	229	213
Personer som jeg ikke kjenner			2	1	229	213
Hjemmesyke-pleier eller lignende (ikke familie)			1	1	229	213
Andre			7	3	229	213
Fikk hjelp av de/den som var til stede			27	18	229	212
Noen så hva en stemte på				27		209
Noen forsøkte å påvirke stemmegivningen				2		213

Spørsmål (til dem som stemte på Internett) «Var du alene i rommet da du stemte via Internett?» Hvis nei: «Hvem var til stede da du avgja din stemme via Internett?» (Det var mulig å oppgi flere alternativer); «Fikk du hjelp av noen som var til stede da du skulle stemme?» (i 2011: «... av denne personen/de personene..»; «Var det noen som så hva du stemte, da du avgja din stemme via Internett?»; «Opplevde du at noen som var til stede forsøkte å påvirke din stemmegivning?» Usikker/ubesvart er utelatt fra beregningene. Veide tall (unntatt N) fra 2011, vekt_kommune.

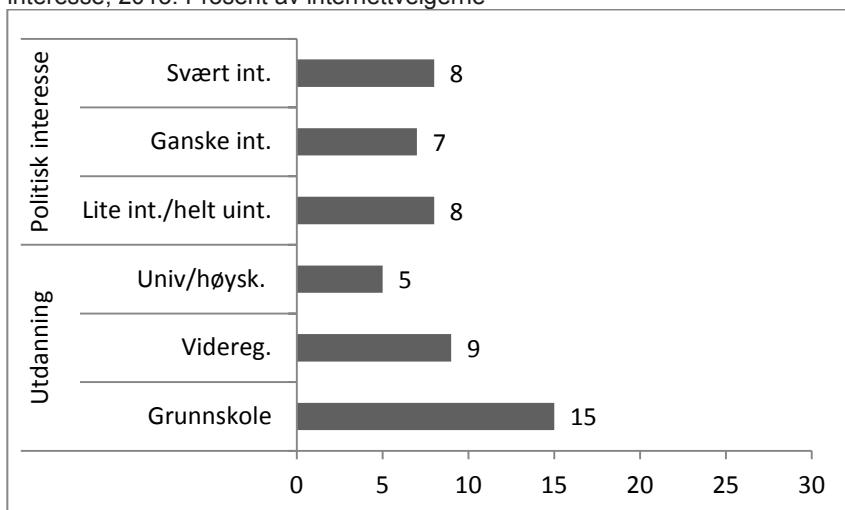
At man lot andre se hva man stemte, behøver imidlertid ikke bety at man lot seg presse på noe vis. Nederst i Tabell 5-3 ser vi at bare to prosent av dem som ikke var alene i rommet, oppgir at de tilstedevarende forsøkte å påvirke stemmegivningen. Det utgjør 0,5

prosent av internettvelgerne ($0,27 \times 0,02$). Vi må understreke at dette er små tall, som ikke utgjør grunnlag for noe nøyaktig anslag.

I evalueringen av forrige forsøk med internettvalg (Segaard m.fl. 2012) diskuterte vi det vi kalte «sårbare velgere»: de som kan være særlig utsatt for utilbørlig påvirkning, og ikke nødvendigvis kan benytte sikkerhetsmekanismene som er bygd inn i ordningen. For å utforske dette nærmere, er det interessant å se hvilke grupper som ikke stemte usett. I Figur 5-4 og Figur 5-5 ser vi hvordan dette varierer med politisk interesse, utdanning, alder og kjønn. Bare én av disse sammenhengene er statistisk signifikant: høyt utdannede stemte i større grad usett enn lavt utdannede. Vi ser også at den eldste aldersgruppen sjeldnere stemte usett. Men siden det er relativt få eldre internettvelgere, blir dette tallet mer usikkert – noe som kan bidra til å forklare at sammenhengen med alder ikke er signifikant.¹⁸

^{18.} Det er for få eldre internettvelgere i utvalget til at det er grunnlag for å dele opp materialet etter både alder og utdanning,

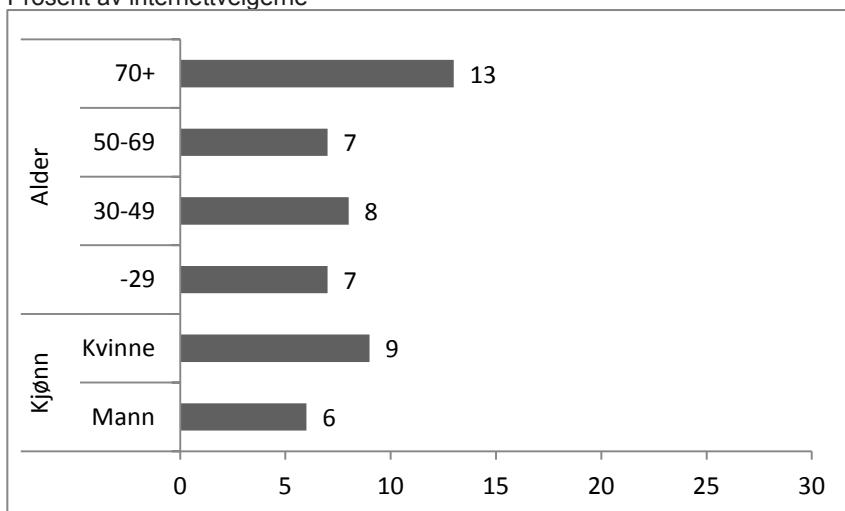
Figur 5-4. Andel som ikke stemte usett av andre, etter utdanning og politisk interesse, 2013. Prosent av internettvelgerne

Prosentandel internettvelgere som ikke var alene i rommet, og dessuten svarte at noen så hva man stemte. Se Tabell 5-3 for spørsmål. Signifikans: Politisk interesse 0,86; utdanning 0,00.

N: Svært interessert 88; ganske interessert 516; lite interessert/helt uinteressert 182; Univ/høysk. 444; videregående 286; grunnskole 54.

Figur 5-5. Andel som ikke stemte usett av andre, etter alder og kjønn, 2013. Prosent av internettvelgerne

Prosentandel internettvelgere som ikke var alene i rommet, og dessuten svarte at noen så hva man stemte. Se Tabell 5-3 for spørsmål. Signifikans: Alder 0,68; kjønn 0,20.

N: 70+ 32; 50-69 276; 30-49 332; -29 151; kvinne 338; mann 453.

Som nevnt i kapittel 1, vil politisk interesse være særlig interessant når man skal si noe om sårbare velgere. Tanken er at de politisk interesserte i større grad vil kjenne til sikkerhetsmekanismene (muligheten til å stemme på nytt), og i større grad være motivert til å bruke denne muligheten hvis de skulle bli utsatt for utilbørlig press. I Figur 5-4 er det imidlertid ingen sammenheng mellom usett stemmegivning og politisk interesse. Bakgrunnsmaterialet viser likevel at den manglende sammenhengen er et resultat av to forhold, som går i hver sin retning og dermed utligner hverandre. De politisk interesserte var oftere alene i rommet da de stemte. Men blant de politisk interesserte som *ikke* var alene i rommet, var det færre som stemte usett.

Forsøk på å overtale andre til å stemme på et bestemt parti – både på tilbørlig og utilbørlig vis – kan selvsagt også forekomme blant papirvelgerne. Vi har derfor stilt et generelt spørsmål, både i undersøkelsen i forsøkskommunene og i den riksdekkende stortingsvalgundersøkelsen: «I hvilken grad opplevde du et press fra familie eller venner og bekjente i forbindelse med valget ditt av parti?» Svarfordelingen er presentert i Tabell 5-4.

Tabell 5-4. Andel som opplevde et press ved valg av parti, i forsøkskommunene og landet som helhet, 2013. Prosent av de som stemte ved valget.

	Forsøkskommunene	Landet som helhet
I svært stor grad	1	1
I nokså stor grad	2	4
I nokså liten grad	7	11
I svært liten grad	90	83
Ingen mening, vet ikke	0	1
N	1869	1529

Spørsmål: «I hvilken grad opplevde du et press fra familie eller venner og bekjente i forbindelse med valget ditt av parti?»

Dersom internettstemmegivning øker faren for slikt press, ved at stemmen ikke avlegges i et avskjermet valglokale, kunne man vente at internettvelgerne var mer utsatt. Vi ser imidlertid at de aller fleste respondentene, både i forsøkskommunene og resten av landet, oppgir at de ikke var utsatt for press. I landet som helhet svarte 83 prosent at de opplevde press i svært liten grad, mens bare fem prosent opplevde press i svært eller nokså stor grad. I forsøkskommunene ble presset opplevd som enda svakere, og de tilsvarende tallene er henholdsvis 90 og tre prosent. Tallene tyder altså ikke på at internettvalg fører med seg et generelt større press i forbindelse med partivalg.

Et annet inntak til det samme spørsmålet får vi ved å sammenligne internett- og papirvelgerne i forsøkskommunene. Her er det ingen nevneverdige forskjeller: to prosent av internettvelgerne og tre prosent av papirvelgerne sier de har opplevd et slikt press. Det er ingen signifikante sammenhenger mellom opplevd press på den ene siden, og kjønn, utdanning eller politisk interesse på den andre. For alder finner vi derimot en statistisk signifikant sammenheng: de yngste opplever mest press. Heller ikke her er det snakk om store tall, men 5 prosent i aldersgruppen under 30 svarte at de hadde opplevd press – mot nesten ingen i den eldste aldersgruppen.

De få som svarte at de var utsatt for press i nokså eller svært stor grad, fikk et oppfølgingsspørsmål der de ble spurta: «Opplevde du dette presset som utilbørlig, altså upassende eller ubehagelig?». Andelen som sier at de opplevde utilbørlig press er enda mindre: 0,4 prosent av dem som stemte ved valget.

Stemmer til salgs?

Et sentralt tema i debatten om internettvalg har vært muligheten for kjøp og salg av stemmer. Argumentet er at når stemmen avgis i et stemmeavlukke, vil det ikke være mulig for «kjøperen» å kontrollere om «selgeren» virkelig har stemt slik han eller hun har sagt. Dermed kan et marked for kjøp og salg av stemmer vanskelig oppstå. Ved internettvalg er denne beskyttelsen ikke lenger til stede, siden kjøperen kan forlange å være til stede når stemmen avgis på Internett.

Nå er stemmekjøp og -salg uansett ansett som sosialt uakseptabelt (som vi så i Tabell 5-2), og dessuten straffbart. Det ligger i sakens natur at det er vanskelig å kartlegge omfanget nøyaktig. Vi har derfor stilt spørsmål om man har opplevd at noen forsøkte å kjøpe ens stemme, og om man kjenner til at noen forsøkte å kjøpe andres stemme. Dermed spør vi ikke folk direkte om de har gjort noe straffbart.

Tabell 5-5. Andel som oppgir at noen forsøkte å kjøpe egen eller andres stemme, blant internettvelgere, papirvelgere og hjemmesittere i forsøkskommunene. 2011 og 2013. Prosent.

	Internett- velgere		Papir- velgere		Hjemme- sittere		Samlet		Signifikans	
	2011	2013	2011	2013	2011	2013	2011	2013	2011	2013
Opplevde at noen forsøkte å kjøpe ens stemme	2	1	1	1	3	3	2	1	0,08	0,07
Kjenner til at noen forsøkte å kjøpe andres stemme	2	1	3	2	2	4	3	2	0,12	0,14
N – ens stemme	871	810	1905	1058	416	131	3192	1999		
N – andres stemme	869	799	1902	1033	414	127	3185	1997		

Spørsmål: «Opplevde du at noen forsøkte å få kjøpe din stemme, dvs å tilby en motytelse for en stemme til et parti (i 2011: parti eller kandidat)?; Kjenner du til at noen forsøkte å kjøpe andres stemme?»

Ikke sikker/ubesvart er utelatt fra beregningene. Veide tall (unntatt N) fra 2011, vekt_kommune

Ut fra resultatene i Tabell 5-5 er omfanget svært begrenset: én prosent svarte at de opplevde at noen forsøkte å kjøpe ens stemme, mens to prosent svarte at de kjenner til at noen forsøkte å kjøpe andres stemme. Svarmønstrene fra 2013 er ikke vesentlig forskjellig fra det vi så i 2011. Resultatene tyder ikke på at stemmekjøp er spesielt forbundet med internettvalg. Det er ingen statistisk signifikante forskjeller mellom de tre velgertypene: internettvelgere, papirvelgere og hjemmesittere.

Vi vil advare mot å tolke dette som et nøyaktig uttrykk for problemets omfang. Det er ikke forsvarlig å bruke disse tallene til å

beregne hvor mange som har gjort dette i den stemmeberettigede befolkningen som helhet. Dette er små tall, der tilfeldigheter (f.eks. en feilregistrering av svar i telefonintervju) kan få betydelige utslag.

Sikkerhetsmekanismene for hemmelig valg

Stemmegivning i ukontrollerte omgivelser – altså uten at myndighetene kontrollerer at ingen får innsyn i stemmegivningen – vil alltid innebære en viss risiko. Det er umulig å fullt ut garantere at prinsippet om hemmelig valg i dets juridiske forståelse opprettholdes i praksis. Det samme gjelder også forbudet mot utilbørlig påvirkning eller salg og kjøp av stemmer, som det er umulig å gardere seg fullstendig imot når stemmegivningen foregår i ukontrollerte omgivelser. Dette er tilfellet når stemmegivningen foregår offline så vel som online. I den norske internettvalgløsningen er det lagt inn en rekke sikkerhetsmekanismer for å imøtekomme disse spesifikke utfordringene (se innledningen for nærmere detaljer). To av de mest sentrale sikkerhetsmekanismene er 1) Velgeren kan avgive flere stemmer via Internett og det vil da være den siste avgitte stemmen som er tellende i valgoppgjøret og 2) Velgeren kan stemme både på Internett og papir i forhåndsstemmeperioden eller på valgdagen og det vil være papirstemmen som er den tellende.

For å belyse om sikkerhetsmekanismene fungerer etter hensikten, vil vi her først belyse i hvilket omfang de faktisk ble benyttet av internettvelgerne ved stortingsvalget i 2013, og dernest undersøke i hvilken grad de stemmeberettigede egentlig kjenner til hvordan disse mekanismene fungerer.

Når det gjelder i hvilket omfang internettvelgerne faktisk benyttet seg av muligheten for å avgive flere stemmer, viser Tabell 5-6 noen reelle tall fra 2013 som belyser dette. I den forbindelse gjøres det oppmerksom på at det i tabellen skiller mellom «velger» og «stemmer», der «velger» viser til personen som stemte, mens «stemmer» viser til «stemmeseddel». En velger kan altså avgive flere stemmer, men kun en stemme vil telle.

Tabell 5-6. Velgernes stemmeatferd og kjennetegn ved avgitte stemmer 2013

Forklaring	Totalt
Antall avgitte internettstemmer 2013	72 969
Antall unike internettvelgere	70 622
Antall duplike internettstemmer	2 347
Antall velgere som har stemt både elektronisk og papir	528
Andel internettvelgere som også har stemt på papir	0,75 %
Antall stemmer inn til cleansing	72 969
Antall internettstemmer annullert av papirstemmer	594
Antall internettstemmer annullert av senere internettstemmer	2 281
Velger ikke i manntall på valgdagen	4
Antall stemmer etter cleansing	70 090

Kilde: Kommunal- og regionaldepartementet 2013

Tabellen over viser at det er noen, men ikke mange internettvelgere som har avgitt mer enn en stemme. 528 velgere – tilsvarende 0,75 prosent av alle som stemte via Internett – stemte også på papir. Noen av disse stemte flere ganger via nettet, slik at det totalt var 594 internettstemmer som ble annullert av en papirstemme. Samtidig var det 2.281 internettstemmer som ble annullert av en senere avgitt internettstemme. Tall fra surveyundersøkelsen i forsøkskommunene indikerer at andelen av internettvelgerne som stemte flere ganger via Internett også utgjorde en forholdsvis liten andel. I 2011 anslo departementet at andelen av alle som avgå stemme via Internett som valgte å avgå flere stemmer (på papir eller via Internett) var rundt 3 prosent. Det er ikke noe som tilsier at tilsvarende andel i 2013 avviker stort fra dette. Tallene her skal ses i sammenheng med at det totalt var 70.090 velgere som avgå en tellende internettstemme, mens antall stemmer avgitt via nettet var 72.969.

Omfanget av at en velger stemmer flere ganger – noe vi har valgt å kalle *gjenstemmegivning* – er altså forholdsvis begrenset. Det er i seg selv kanskje heller ikke det mest interessante. Mer interessant er det å vite hvorfor noen velgere stemte flere ganger. Dette har vi belyst i spørreundersøkelsen blant stemmeberettigede i forsøkskommunene. Men nettopp fordi gjenstemmegivning er lite utbredt blant dem som stemmer via Internett, er det vanskelig å fange opp disse i et tilstrekkelig stort antall i en utvalgsundersøkelse. Av samme grunn presenterer vi ikke resultatet i en tabell, da det gir liten mening å beregne prosenter. Det er nemlig bare 36 personer i utvalget som har stemt flere ganger, og 18 av disse begrunner dette med enten «Annен

grunn»¹⁹ eller «Ikke sikker/ubesvart». Så da står vi igjen med 18 personer hvorav 13 svarte «Jeg ombestemte meg» og fire personer oppgir at vedkommende gjorde feil ved tidligere stemmegivning eller at det var problemer med returkoden. Bare en enkelt person nevner ønsket påvirkning ved tidligere stemmegivning som grunn til å stemme igjen. Med forbehold om robustheten i datamaterialet, ser det ut til at andre grunner enn utilbørlig påvirkning er viktigst for at en velger benytter muligheten for å stemme flere ganger.

Det som tallene her altså indikerer er at noen velgere benytter seg av muligheten for å stemme flere ganger fordi de ombestemmer seg og angrer på det de tidligere har stemt. Det handler altså ikke om tekniske problemer eller ønsket påvirkning, men om politisk holdningsendring (eller stemningsendring) fra et tidspunkt til et annet og at den enkelte internettvelgeren kan ta konsekvensen av en slik endring. Dette i motsetning til velgeren som avgir en forhåndsstemme på papir. På denne måten tilfører internettvalg en ny dimensjon til politiske valg. Et relevant spørsmål i den forbindelse er derfor om internettvalg som supplement til papirstemmegivning vil forandre betydningen av og innholdet i den politiske valgkampen på sikt dersom det blir en permanent ordning.

Sikkerhetsmekanismene er som nevnt integrert i internettvalgløsningen for å støtte opp om prinsippet om at enhver tellende stemme skal avgis usett og uavhengig av andre enn velgeren selv. På mange måter kan man si at sikkerhetsmekanismene er sikkerhetsnettet og et hovedargument i begrunnelsen for at det norske forsøket med internettvalg vurderes i det store og hele å tilfredsstille internasjonale standarder inkludert prinsippet om hemmelig stemmegivning (se Segard, Baldersheim & Saglie 2012, Barrat i Esteve & Goldsmith 2012). Nå kan det jo innvendes at argumentet forutsetter at de stemmeberettigede faktisk har kunnskap om sikkerhetsmekanismene, og at de vet hvilken stemme som er tellende dersom de avgir flere stemmer. Fordi adgangen til å stemme flere ganger er så viktig for å sikre velgerne mot utilbørlig press, har vi i undersøkelsen forsøkt å måle hvorvidt de stemmeberettigede i

¹⁹. De som svarer «Annen grunn» spesifiserer at dette blant annet handler om at vedkommende er nysgjerrig, ønsker å lære, at det er lettvert, at hun/han også ønsker å stemme på valgdagen, at hun/han er redd for systemsvikt, eller at hun/han ønsker kvalitetssjekk av en valgfunksjonær i valglokalet.

forsøkskommunene vet hvilken stemme som teller. Nå vil det alltid være noen utfordringer knyttet til slike kunnskapsmålinger. En ting er at mange velgere ikke har planer om å stemme flere ganger, og derfor ikke interesserer seg for spørsmålet. Dessuten skal respondentene svare «på stående fot» i en intervju situasjon. Man må derfor ta høyde for at det er urealistisk at alle besitter denne kunnskapen.

I spørreundersøkelsen har vi bedt de stemmeberettigede i de tolv forsøkskommunene utpeke den tellende stemme dersom vedkommende hadde avgitt to forhåndsstemmer, én på Internett og én på papir. Som det ses i Tabell 5-7 ble respondentene presentert for fire svaralternativer, hvorav kun det ene svar er riktig: «Forhåndsstemmen på papir».

Tabell 5-7. Oppfatning av hvilken stemme som ville bli tellende, hvis én forhåndsstemme på papir og en på Internett ble avgitt, 2013. Prosent.

Forhåndsstemmen via Internett	6
Forhåndsstemmen på papir*	43
Den som ble avgitt først, uavhengig av om den var på papir eller på Internett	8
Den som ble avgitt sist, uavhengig av om den var på papir eller på Internett	32
Vet ikke	11
N	2003

Spørsmål: «I kommuner som deltok i forsøket med internettvalg var det mulig å stemme flere ganger. Tenk deg at du hadde avgitt to forhåndsstemmer, én på Internett og én på papir. Hvilken av dem tror du hadde blitt tellende i det endelige valgoppkjøret? Var det ...»

*Riktig svar.

Av Tabell 5-7 fremgår det at mindre enn halvparten – 43 prosent – av de stemmeberettigede i forsøkskommunene vet at «forhåndsstemmen på papir» er det riktige svaret. Omrent en tredjedel mener at den tellende stemme er «den som ble avgitt sist, uavhengig av om den var på papir eller på Internett». Dette svaret kan nok virke logisk for mange, men er under alle omstendigheter feil. Det er 11 prosent som uoppfordret svarer «vet ikke».

Summa summarum, 57 prosent av de stemmeberettigede i forsøkskommunene svarte ikke riktig på spørsmålet om hvilken stemme som vil være tellende hvis én forhåndsstemme på papir og en på Internett blir avgitt. At det er en forholdsvis stor gruppe som svarte den sist avgitte stemmen uavhengig om den var på papir eller Internett, indikerer at informasjonen om papirstemmens «overlegenhet» ikke er nådd helt frem, i motsetning til informasjonen om «tidsdimensjonen»

(jf. at hvis det var to internettstemmer, så ville den sist avgitte være tellende).

Spørsmålet om hvilken stemme som er den tellende er nok et spørsmål som mange neppe har tenkt gjennom på forhånd, før de ble stilt overfor det i telefonintervjuet. For mange vil hele denne problemstillingen være uaktuell, for eksempel hvis man er overbevist tilhenger av et bestemt parti og ikke ser for seg muligheten for å stemme på nytt når man først har stemt på sitt parti. Det vil også alltid være noen som ikke er godt nok informert eller som mangler kunnskap.

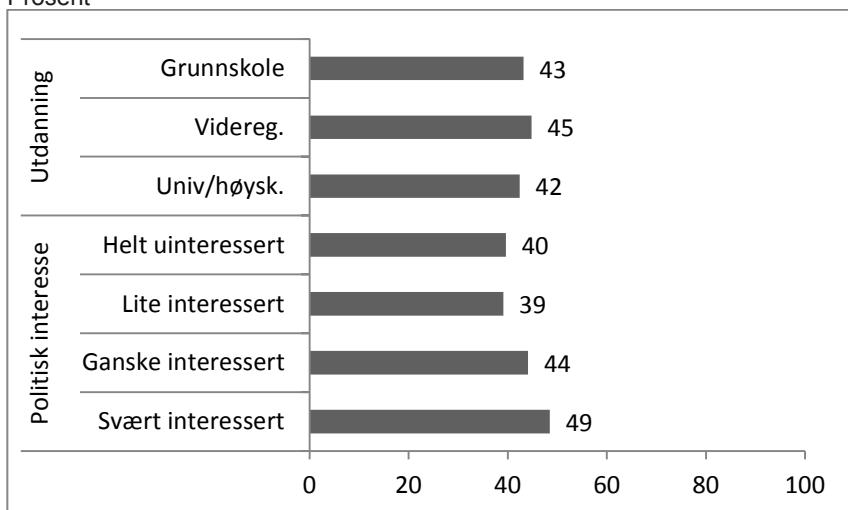
På den andre siden vil problemstillingen være aktuell for noen. I Tabell 5-7 betraktet vi alle stemmeberettigede under ett for å gi et generelt bilde av deres kunnskap om et sentralt aspekt ved sikkerhetsmekanismene. Men et slikt generelt bilde kan dekke over at noen velgere er bedre informerte enn andre. Av særlig interesse er den gruppen som vi har omtalt som sårbare velgere; de som utsettes for utilbørlig press eller som (u)frivillig har solgt sin stemme. I sluttrapporten for 2011-evalueringen nevnes det at det også nettopp er den gruppen av velgere som det nok er vanskeligst å nå frem til med informasjon (Segaard, Baldersheim & Saglie 2012). Det er et dilemma. Sårbare velgere er en marginal gruppe, og det kan være vanskelig å fange dem opp i en utvalgsundersøkelse slik denne evalueringen er basert på. Allikevel vurderer vi at det til dels er mulig å tilnærme seg problemstillingen knyttet til sårbare velgere ved å ta utgangspunkt i en hypotese om at sårbare velgere adskiller seg fra andre ved å være mindre *politisk interesserte*. Det bygger vi på en antakelse om at dersom en person ikke er politisk interessert, er det sannsynlig at han ikke er så opptatt av sin stemme. Av dette følger også at det er sannsynlig at vedkommende har mindre kunnskap om hvordan stemmeprosessen foregår. Vedkommende kan videre antas å ha mindre barrierer for å agere i strid med prinsippet om frie og hemmelige valg.²⁰

I Figur 5-6 ser vi at antakelsen om en sammenheng mellom politisk interesse og riktig svar på hva som er tellende stemme bekreftes. Det er en signifikant bivariat tendens til at personer med mindre politisk interesse i større grad avgir feil svar, enn det personer med større

²⁰. Vår tilnærming her belyser i større grad det man kan kalle det frivillige bruddet på prinsippet om frie og hemmelige valg, enn det som handler om tvang og ufrivillighet. For å belyse det sistnevnte kreves et annet analyseopplegg, enn det vi bruker her, for eksempel av mer kvalitativ art.

politisk interesse gjør. Det er åpenbart vanskeligere å nå frem med informasjon til personer med mindre politisk interesse. Det er egentlig ikke overraskende. Samtidig – og kanskje mer overraskende – viser det seg at utdanningsnivå ikke har noen vesentlig betydning for om respondenten svarer riktig eller feil. Det er ikke slik at personer med høyere utdanning er bedre informert enn personer med lavere utdanning.

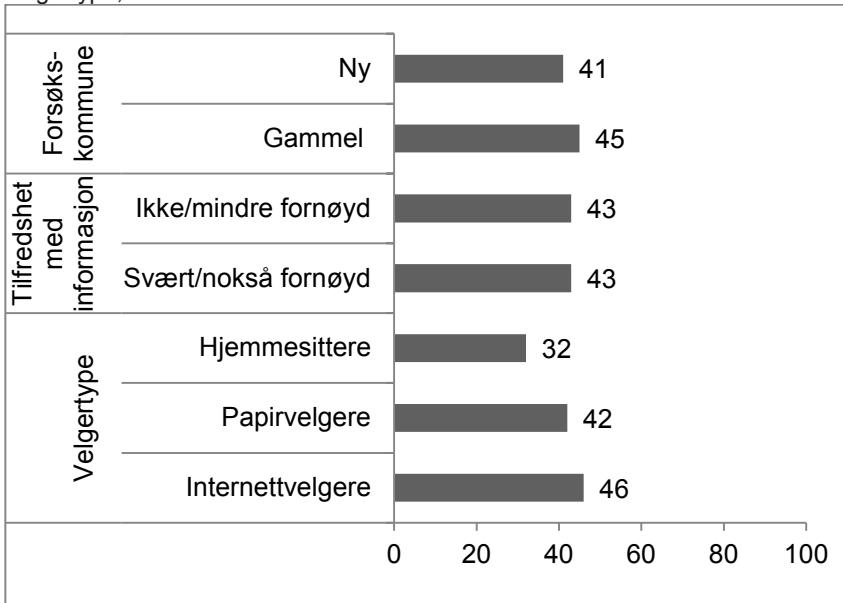
Figur 5-6. Andel som oppgir riktig svar - forhåndsstemmen på papir - om hvilken stemme som hadde blitt tellende, hvis én forhåndsstemme på papir og én på Internett ble avgitt, etter politisk interesse og utdanningsnivå, 2013.
Prosent

Spørsmål: se Tabell 5-7. Forhåndsstemme på papir er kodet som riktig svar, andre (inkl. vet ikke og ubesvart) er kodet som feil svar. Signifikans: Utdanning 0,496; politisk interesse 0,013.
N: Svært interessert 231, ganske interessert 1226, lite interessert 486, helt uinteressert 48, univ/høysk. 1052, videreg. 739, grunnskole 192.

Ved siden av politisk interesse og utdanningsnivå, kan man også forestille seg andre sammenhenger: De som er best informert og dermed i størst grad avgir riktig svar er 1) folk som deltar i valget, og i særlig grad de som avgir en (tellende) stemme via Internett, 2) folk som er mest tilfreds med informasjonen om forsøket med internettvalg i sin kommune og 3) folk som har hatt mulighet for å stemme via Internett ved flere valg. Disse tre antakelsene blir belyst i Figur 5-7.

Figur 5-7. Andel som oppgir riktig svar – forhåndsstemmen på papir – om hvilken stemme som hadde blitt tellende, hvis én forhåndsstemme på papir og én på Internett ble avgitt, etter forsøkskommune, informasjonstilfredshet og velgertype, 2013. Prosent.

Spørsmål: se Tabell 5-7. Forhåndsstemme på papir er kodet som riktig svar, andre (inkl. vet ikke og ubesvart) er kodet som feil svar. Signifikans: Forsøkskommune 0,41; tilfredshet med informasjon 0,97; velgertype 0,01

N: Ny forsøkskommune 662, gammel forsøkskommune 1341; ikke/mindre fornøyd 319; svært/nokså fornøyd 1561; hjemmesitter 134; papirvelger 1058; internettvelger 810.

Ubesvart/vet ikke er utelatt for tilfredshet med informasjonen.

Antakelsen om sammenheng mellom riktig svar og velgertype finner støtte i data fra spørreundersøkelsen blant stemmeberettigede i forsøkskommunene. Folk som har stemt – og i størst grad de som har gjort det via Internett – utmerker seg signifikanter fra hjemmesitterne ved å svare riktig.²¹ Lavest andel riktige svar er det blant hjemmesittere med 32 prosent, hvilket kanskje ikke er så overraskende. Flest riktige svar finner vi blant internettvelgerne, som også kommer signifikanter bedre ut enn papirvelgerne. Det er på et vis betryggende, siden det er denne gruppen av internettvelgerne som har størst behov for denne informasjonen. Når det er sagt, er det allikevel en kjensgjerning at selv blant internettvelgerne er det færre enn halvparten som avgir riktig svar (46 prosent). Og dette til tross for at alle internettvelgerne på et av de

²¹. Også forskjellen mellom internettvelgere og papirvelgere er signifikant.

første skjermbildene i stemmeprosessen blant annet fikk denne informasjonen:

**Valget skal være
hemmelig**

Pass derfor på at ingen andre
ser hva du stemmer.

Husk at du når som helst i
forhåndsstemmeperioden kan
stemme på nytt via Internett. Du
kan også stemme med
papirstemmeseddel i et
valglokale. En papirstemme
annullerer en internettstemme.

De to andre antakelsene får derimot ikke støtte. Det er riktignok noen flere riktige svar i de gamle forsøkskommunene, men denne forskjellen er ikke statistisk signifikant. Hvor fornøyd folk er med informasjonen ser ikke ut til å ha noen betydning for hvorvidt de svarer riktig eller feil på spørsmålet om tellende stemme.

Vi mener at denne typen kunnskapen om hva som er tellende stemme er av en annen type og viktighet enn informasjon om for eksempel valglokalers åpningstider. Riktig kunnskap om tellende stemme er viktig for så vel legitimiteten til forsøket med internettvalg som for den enkelte velgeren dersom problemstillingen blir aktuell. I lys av dette kan resultatet i Tabell 5-7 (og de to figurene) kun vurderes som nedslående, også når det tas høyde for de forbeholdene som tidligere er nevnt og at det ville være urealistisk å forvente at alle avgår riktig svar. Et helt sentralt premiss for forsøket med internettvalg i 2011 og 2013 er som nevnt at prinsippet om frie og hemmelige valg opprettholdes, og det er nettopp i den henseende at gjenstemmegivning betraktes som en hjørnestein i systemet. Når det nå viser seg at flertallet av de stemmeberettigede faktisk ikke vet hvilken stemme som er tellende dersom de avgir flere stemmer, kan man sette spørsmål ved om prinsippet reelt opprettholdes. Fra et system- og myndighetsperspektiv er det derfor all grunn til å stoppe opp og vurdere hvordan denne type kunnskapen kan formidles på en slik måte at den når frem.

Oppsummering

I dette kapittelet har vi sett på en rekke problemstillinger knyttet til hemmelig stemmegivning og prinsippet om hemmelig valg når valget foregår via Internett og i ukontrollerte omgivelser. Vi har belyst folks atferd, deres syn på ulike situasjoner som til dels er i strid med den juridiske forståelsen av prinsippet om hemmelig valg, og vi har undersøkt deres kunnskap om de sikkerhetsmekanismene som er ment å sikre ivaretakelsen av sikkert og hemmelig valg. Vi finner:

- Som vist i kapittel 4, er det generelt stor oppslutning om internettstemmegivning også når hensynet til hemmelig valg innføres som motargument. De eldste og de lavt utdannede har allikevel en større tendens til å sette hensynet til hemmelig valg først.
- Et stort flertall av de stemmeberettigede – 82 prosent – slutter opp om normen om at stemmegivning på Internett bør gjøres usett av andre. Her er det ingen betydelige forskjeller mellom internettvelgere, papirvelgere og hjemmesittere.
- Prinsippet om usett stemmegivning står seg likevel ikke like godt, i møtet med konkrete situasjoner der det blir satt på prøve. Når respondentene ble stilt overfor scenarier som beskrev ulike situasjoner, var det mange og i flere tilfeller et flertall som syntes at det var akseptabelt at andre så hvordan man stemte – så lenge det ikke foregikk ulovligheter som stemmekjøp. Dette betyr ikke nødvendigvis at de *selv* ville la andre se hva de stemmer på, men at dette normbruddet i liten grad vil bli møtt av sosiale sanksjoner.
- Situasjoner der en person *hjelper* en annen med å stemme og derfor muligvis ser hva vedkommende stemmer, blir i stor grad oppfattet som akseptable. Det gjelder særlig når situasjonen involverer en person med funksjonsnedsettelse.
- 27 prosent av internettvelgerne oppga at de ikke var alene i rommet da de stemte, mens 7 prosent sa at de ikke stemte usett. Det store flertallet av internettvelgere stemmer altså usett, men det finnes en ikke ubetydelig gruppe som lar andre se hvordan en stemmer.
- Svært få sier at de opplevde et press ved valg av parti. Internettvelgerne er ikke mer utsatt enn andre velgere.
- Det er også svært få som oppgir at noen forsøkte å kjøpe ens stemme, eller kjenner til at stemmekjøp foregikk. Det er ingen

signifikante forskjeller mellom internettvelgere og andre velgere i så måte.

- Omfanget av gjenstemmegivning – det at internettvelgere kan stemme flere ganger – er forholdsvis begrenset. Gjenstemmegivning er en sentral sikkerhetsmekanisme i internettvalgsystemet og er begrunnet ut fra forutsetningen om ivaretakelse av prinsippet om frie og hemmelige valg.
- Kunnskapen blant stemmeberettigede i forsøkskommunene om hvilken stemme som er tellende dersom de avgir én internettstemme og én papirstemme i forhåndsstemmeperioden er begrenset. Mindre enn halvparten kjenner det riktige svaret. Derfor kan man stille spørsmål ved om relevant informasjon er nådd frem til velgerne. Dette er kunnskap som berører forsøkenes forutsetning om ivaretakelse av prinsippet om frie og hemmelige valg.

6 Avslutning

Vi har i denne rapporten fulgt opp evalueringen av forsøket med stemmegivning via Internett i 2011, med en ny undersøkelse av det tilsvarende forsøket ved stortingsvalget i 2013. 12 kommuner deltok i 2013-forsøket, hvilket innebar at rundt 250.000 stemmeberettigede kunne velge om de ville avgis sin stemme via Internett i perioden før forhåndsstemmegivning eller om de ville gjøre det på papir; enten på eller forut for valgdagen. 10 av disse kommunene deltok også i 2011-forsøket, mens to var nye (Larvik og Fredrikstad).

Internettstemmegivning innebærer at stemmen avgis i såkalt ukontrollerte omgivelser utenfor det ordinære valglokalet. Dette er noe som bryter med vanlig praksis ved norske valg, bortsett fra de relativt få tilfellene der velgeren brevstemmer fra utlandet. At stemmegivning i ukontrollerte omgivelser blir innført via internettvalg, representerer noen nye utfordringer for prinsippet om frie og hemmelige valg, både i praksis og juridisk sett. I denne evalueringen har vi sett nærmere på den praktiske siden, idet vi dels har undersøkt hvor viktig elektoratet oppfatter dette prinsippet. Vi har både kartlagt opinionen rundt hemmelig valg generelt sett, og hvordan folk stiller seg til konkrete situasjoner der prinsippene settes på prøve. Vi har også undersøkt i hvilken grad internettvelgerne selv har håndhevet prinsippet. Men stemmegivning via Internett handler også om andre forhold. Spørsmålet som mange stiller seg er om bruken av ny teknologi kan mobilisere nye velgergrupper og dermed bidra til høyere valgdeltakelse. Og hva med velgeratferden, endres den? I tillegg til å belyse dette i nærværende rapport, har vi også undersøkt befolkningens holdninger og tillit til internettvalg og valggjennomføringen.

Hensikten har dels vært å belyse om det har skjedd noen endringer siden 2011 og dels å sammenligne den delen av elektoratet som kunne stemme via Internett med den delen som ikke hadde denne muligheten. Evalueringen har dermed belyst følgende fire temaer ut fra et praktisk perspektiv der velgernes atferd og holdninger er i fokus: *Valgdeltakelse og velgeratferd, valgets tilgjengelighet, holdninger og tillit til internettvalg samt hemmelig valg*.

Videre i dette avslutningskapitlet vil vi kort oppsummere utviklingen fra 2011 til 2013 i de temaene som denne evalueringen har tatt for seg. Deretter løfter vi frem noen problemstillinger som vi mener bør få særlig oppmerksom i det videre arbeidet med stemmegivning via Internett i Norge.

Fra 2011 til 2013 – er det skjedd noen endring?

Det enkle svaret på om det er skjedd noen endring fra 2011 til 2013 er «nei, ikke mye». Befolkningen i så vel forsøkskommunene som andre kommuner utviser fortsatt veldig stor tillit til valggjennomføringen generelt og internettvalg spesielt. Det er også fortsatt stor, nesten unison enighet om at internettvalg bør være mulig i fremtidens Norge. I den grad det er skjedd en endring på det praktiske planet er det i positiv retning: Oppslutningen i form av hvor mange som valgte å stemme via Internett har økt, også relativt i forhold til hvor mange som stemte totalt sett.

Den viktigste grunnen til å stemme via Internett er også i 2013 at velgerne vurderer dette som en enkel måte å stemme på. De som velger ikke å avgive en internettstemme, begrunner også dette dels med et praktisk argument – bor tett ved et valglokale – og dels med et mer nostalgisk argument; nemlig at de liker å stemme på den tradisjonelle måten. Det betyr at valg av stemmegivningsmetode i høy grad synes å være betinget av praktiske hensyn snarere enn prinsipielle oppfatninger om metodene, slik det også var i 2011. Når det gjelder prinsipielle normer finner vi at befolkningen støtter opp om det juridiske prinsippet om hemmelig valg, men at de i møtet med konkrete situasjoner der ulike hensyn gjør seg gjeldende ikke setter prinsippet like høyt. På samme måte som i 2011, mener vi at dette kan relateres til diskusjonen om prinsippet om hemmelig valg som en rett og/eller plikt. (se nærmere i etterfølgende avsnitt om veien videre).

På samme måte som i 2011 kan vi videre konstatere at forsøket med internettvalg har påvirket velgeratferden, idet mange flere velgere i forsøkskommunene har valgt å forhåndsstemme heller enn å stemme på valgdagen. Til tross for dette, er det heller ikke i 2013 noe som tyder på at nye velgergrupper i særlig grad er blitt mobilisert som konsekvens av muligheten for å avgive en internettstemme. Ei heller har den økte tilgjengeligheten til valg, som forsøket representerer, bidratt til høyere

valgdeltakelse sammenlignet med det man kunne forvente ut fra utviklingen i landet for øvrig.

Heller ikke når vi studerer overgangene mellom de ulike velgergruppene fra 2011 til 2013 finner vi noen særlige bevegelser som peker i retning av at internettvalg i seg selv fører til økt valgdeltakelse eller mobiliserer spesielle grupper av befolkningen.

Veien videre og noen sentrale problemstillinger

Internettvalgs fremtid i Norge er et politisk spørsmål, hvor svaret avhenger av hvilke hensyn som vurderes som viktigst. En ting er at resultatene i evalueringene kan tolkes i ulike retninger. Noen resultater taler for, mens andre taler mot en valgordning som inkluderer stemmegivning via Internett i ukontrollerte omgivelser. Noe annet er at vurderingen av internettvalgs fremtid også innebærer (eller bør innebære) vurderinger av forhold som berører andre forhold enn bare stemmegivningsprosessen. Evalueringen har vist og pekt på en rekke problemstillinger som oppstår i forbindelse med den praktiske gjennomføringen av internettvalg og som vi mener er relevant for diskusjonen om internettvalgs fremtid. Avslutningsvis vil vi her løfte frem fire av disse problemstillingene som i noen grad også kan betraktes som dilemmaer.

Stor oppslutning og tillit til internettvalg. Problemstillingen som vi her ønsker å løfte frem er hva som vil skje i de kommunene hvor velgerne har kunnet stemme via Internett ved de to valgene, dersom denne muligheten tas fra dem. Våre undersøkelser har vist at forsøket har påvirket velgeratferden idet andelen som forhåndsstemmer er økt kraftig i de deltagende kommunene sammenlignet med landet forøvrig. Samtidig finner vi også at forsøket med internettvalg ikke i nevneverdig grad har mobilisert nye velgergrupper eller bidratt til økt valgdeltakelse. Men dette sier ingenting om hva som skjer dersom velgerne i forsøkskommunene «fratas» muligheten til å stemme via Internett. Vi vet at de som avgår sin stemme via Internett, gjorde det fordi de syntes at det var en enkel måte å delta i valget på. Med andre ord betød muligheten for internettstemmegivning en økt opplevelse av tilgjengelighet til valget for denne velgergruppen. Det er derfor mulig at disse velgerne vil oppleve det som en forringelse av tilgjengeligheten til valget dersom det i fremtiden ikke er mulig å stemme via Internett. Hvorvidt det vil bety at noen av dem velger ikke å delta i valget, med lavere valgdeltakelse som konsekvens, kan kun fremtiden vise. Svaret

er ikke gitt på forhånd. Selv om valget bare foregår ved papirstemmegivning, er tilgjengeligheten god i Norge – det er mange valglokaler og lang periode for forhåndsstemmegivning – men hvorvidt denne tilgjengeligheten oppleves som tilstrekkelig for de som tidligere har sittet hjemme og stemt via Internett, er altså uviss.

Internettvalg mobiliserer til endring på stemmeseddelen.

Evalueringen av forsøket med internettvalg ved stortingsvalget i 2013, viste at internettvelgere i langt større grad valgte å endre på stemmeseddelen enn papirvelgere. Dette henger muligens sammen med internettlösningens brukergrensesnitt: Internettvelgeren blir på samme skjermbilde som kandidatlisten gjort eksplisitt oppmerksom på at «Du kan gjøre endringer på stemmeseddelen, eller velge å gå videre uten å gjøre endringer». Dessuten får velgeren umiddelbart på samme skjermbilde forklart hvordan det er mulig å endre rekkefølgen på og stryke kandidater. Tilsvarende informasjon ved papirvalg er ikke er så eksplisitt og gis dessuten på baksiden av stemmeseddelen i form av en veileding. Det viktigste er selvsagt at alle har lik mulighet til å endre på stemmeseddelen, og dette kravet er uansett oppfylt. Spørsmålet er likevel om det kan være problematisk at ulik utforming av papir- og internettlösningene i ulik grad leder velgerne i retning av å endre på stemmeseddelen. For selv om det naturligvis er den enkelte velger som selv avgjør om han/hun vil renummerere eller stryke kandidater på listen, så blir internettvelgeren på grunn av brukergrensesnittet tydeligere veiledet gjennom denne prosessen enn hva som er tilfellet med papirvelgere. Nå har dette ingen praktiske konsekvenser med den nåværende valgordningen for stortingsvalg, der endring av listene ikke har noen reell betydning for kandidatutvelgelsen. Ved lokalvalg er imidlertid dette et aktuelt spørsmål. Det samme gjelder stortingsvalg, hvis det blir innført en ny valgordning der personstemmer har reell betydning. Forsøket med internettvalg hadde likevel ikke en slik mobiliserende effekt på velgernes listeretting ved lokalvalget i 2011. En mulig forklaring på forskjellen mellom 2011 og 2013, er at «utenforliggende hensyn» – som utforming av stemmeseddelen – kan tenkes å ha mindre betydning for listeretting når personstemmene faktisk teller, slik det er ved kommunevalg. En annen mulig forklaring er at brukergrensesnittet var ulikt utformet ved de to valgene.

Manglende samsvar mellom prinsippet om hemmelig valg som sosial norm og juridisk prinsipp. Den juridiske forståelsen av dagens valglov er at velgeren både har en rett og en plikt til å avgj sin stemme usett av andre. Det gjelder både papirvelgeren og internettvelgeren. Vår

evaluering viser at befolkningen nok har en forståelse for at prinsippet om hemmelig valg er viktig, men at det finnes situasjoner hvor dette prinsippet skyves i bakgrunnen. Evalueringen peker derfor i retningen av at det blant de stemmeberettigede legges mer vekt på retten til å stemme hemmelig, enn plikten til å gjøre det. Det handler om gråsonen mellom hva loven definerer som ulovlig og hva som defineres som akseptabel atferd i lys av sosiale normer. Folk fleste mener for eksempel at det er akseptabelt å hjelpe sin svaksynte ektefelle med å stemme via Internett og i den situasjonen se hva vedkommende stemmer og mange mener at dersom to venner ser hva hverandre stemmer, er det også helt greit. Begge disse situasjonene er ifølge loven ikke tillatt. Problemstillingen er at det synes å være stor avstand mellom folks oppfatning av hva som er akseptabel atferd og hvordan lovens bokstav tolkes i juridisk forstand.

Manglende kunnskap om sikkerhetsmekanismene. Et helt sentralt premiss for forsøket med internettstemmegivning i både 2011 og 2013 var at forutsetningen om at prinsippet om frie og hemmelige valg ble opprettholdt. For å sikre dette prinsippet er det lagt inn en rekke sikkerhetsmekanismer i løsningen for internettvælg. Blant annet at velgerne kan avgive så mange internettstemmer de vil, men at bare den sist avgitte internettstemmen er tellende. Dessuten har internettvelgeren også mulighet for å papirstemme i perioden for forhåndsstemmegivning eller på valgdagen. Dersom det avgis slik en papirstemme, vil den annullere tidligere og senere avgitte internettstemmer – papirstemmen vil alltid være den tellende stemme. Vi mener at dette er viktige sikkerhetsmekanismer, og i stor grad det bærende argumentet for at det norske forsøket i lys av internasjonale standarder vurderes å oppfylle kravet om frie og hemmelige valg. Det er derfor foruroligende at kunnskapen om nettopp denne typen sikkerhetsmekanismer synes å være dårlig utbredt blant de stemmeberettigede, med tanke på den grunnleggende legitimiteten til forsøket og en ordning med stemmegivning via Internett spesielt. Og selv om internettvelgerne utmerker seg ved å være de best informerte, er det fortsatt under 50 prosent som kan gi riktig svar på spørsmålet om hvilken stemme som vil være tellende hvis én forhåndsstemme på papir og en på Internett blir avgitt. Men resultatet viser også hvor vanskelig det er å nå frem med viktig informasjon. Informasjonen ble gitt, men åpenbart kun i begrenset omfang tatt imot og forstått.

Litteratur

Barrat i Esteve, Jordi & Ben Goldsmith (2012). Compliance with International Standards. Norwegian E-vote Project. Washington/USA: International Foundation for Electoral Systems (IFES). Online: http://www.regjeringen.no/upload/KRD/Prosjekter/e-valg/evaluering/Topic7_Assessment.pdf (lesedato: 28.02.2014).

Bergh, Johannes & Dag Arne Christensen (2012). «Valgdeltagelse og bruk av internettstemmegivning. Har hvordan velgerne stemmer betydning for om de stemmer?» i Segaard & Saglie (red.) *Evaluering av forsøket med e-valg 2011. Tilgjengelighet for velgere, tillit, hemmelig valg og valgdeltagelse*. ISF Rapport 2012:3. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.

Bergh, Johannes (2012a). «Tillit til valggjennomføringen» i Segaard & Saglie (red.) *Evaluering av forsøket med e-valg 2011. Tilgjengelighet for velgere, tillit, hemmelig valg og valgdeltagelse*. ISF Rapport 2012:3. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.

Bergh, Johannes (2012b). «Valgets tilgjengelighet for velgere generelt» i Segaard & Saglie (red.) *Evaluering av forsøket med e-valg 2011. Tilgjengelighet for velgere, tillit, hemmelig valg og valgdeltagelse*. ISF Rapport 2012:3. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.

Christensen, Dag Arne & Tor Midtbø (2001). «Norsk valgdeltakelse i et makroperspektiv» i NOU (2001:3) *Velgere, valgordning, valgte*. Oslo: Norges offentlige utredninger.

Connolley, Steven (2012). «Arguments for and against the e-vote experiment in the local online newpapers» i Segaard & Saglie (red.) *Evaluering av forsøket med e-valg 2011. Tilgjengelighet for velgere, tillit, hemmelig valg og valgdeltagelse*. ISF Rapport 2012:3. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.

Enjolras, Bernard & Signe Bock Segard (2011). *Ungdommens politiske bruk av sosiale medier*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning. ISF Rapport 2011:6. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.

Enjolras, Bernard, Rune Karlsen, Kari Steen-Johnsen & Dag Wollebæk. *Liker - Liker ikke. #Sosiale medier, samfunnsengasjement og offentlighet*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.

Estonian National Electoral Committee (2014). *Statistics about Internet Voting in Estonia*. Online: <http://www.vvk.ee/voting-methods-in-estonia/engindex/statistics/> (lesedato 23.04.2014).

Eurostat (2013). *Internet use statistics – individuals*. Online: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Internet_use_statistics_-_individuals (lesedato: 23.04.2014).

Forskrift om forsøk med internettstemmaffording (2013). *FOR-2013-06-19-669*. Online: <http://lovdata.no/dokument/LTII/forskrift/2013-06-19-669> (lesedato: 24.01.2014).

- Franklin, Mark N. (1996). «Electoral Participation» i LeDuc, Niemi & Norris (red.) *Comparing Democracies. Elections and Voting in Global Perspective*. London: Sage.
- Franklin, Mark N. (2004). *Voter turnout and the dynamics of electoral competition in established democracies since 1945*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Goodman, Nicole J (2014). «Internet Voting in a Local Election in Canada» i Grofman, Trechsel & Franklin (red.) *The Internet and Democracy in Global Perspective*. Springer International Publishing.
- Gronke, P., E. Galanes-Rosenbaum, P. A. Miller & D. Toffey (2008). «Convenience voting». *Annual Review of Political Science* 11:437-455.
- Kelly, Sanja, Mai Truong, Maedline Earp, Laura Reed, Adrian Shahbaz, & Ashly Greco-Stoner (2013). *Freedom on the Net 2013 -A Global Assesment of Internet and Digital Media*. Online: <http://www.freedomhouse.org/> (lesedato: 25.04.2014).
- Kommunal- og moderniseringsdepartementet (KMD) (2014). *E-valgforsøket. Tall og statistikk. Andel av velgere som stemte via Internett (Excel)*. Online: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kmd/prosjekter/e-valg-2011-prosjektet.html?id=597658> (lesedato: 23.04.2014).
- Kommunal- og regionaldepartementet (KRD) (2009). *Prosjektdirektiv for e-valg 2011, datert februar 2009*. Oslo: Kommunal- og regionaldepartementet.
- Kommunal- og regionaldepartementet (KRD) (2011). *Prosjektdirektiv for e-valg 2011, datert januar 2011*. Oslo: Kommunal- og regionaldepartementet.
- Kommunal- og regionaldepartementet (KRD) (2012). *Nye forsøk med internettstemming i 2013*. Pressemelding 14.12.2012.
- Kommunal- og regionaldepartementet (KRD) (2013a). *Beskyttelse av internettstemmer*. (Sist oppdatert: 05.09.2013). Online: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kmd/prosjekter/e-valg-2011-prosjektet/nyttomevalg/nytt-om-e-valg/2013/beskyttelse-av-internettstemmer.html?id=735156> (lesedato: 24.01.2014).
- Kommunal- og regionaldepartementet (KRD 2013b). *Valghåndboken*. (Sist oppdatert: 24.juni 2013). http://www.regjeringen.no/upload/KRD/Kampanjer/valgportalen/valgmedarbeidere/Valghandbok/Valghandbok_2013_bm.pdf (lesedato: 19.05.2014)
- Madise, Úlle & Priit Vinkel (2011). «Constitutionality of Remote Internet Voting: The Estonian Perspective». *Juridica International* XVIII: 4-16.
- Menard, Scott (1995). *Applied logistic regression analysis*. Thousand Oaks, California: Sage.
- Midtbø, Tor (2007). *Regresjonsanalyse for samfunnsvitere: med eksempler i SPSS*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Norris, Pippa (2001). *Digital Divide. Civic Engagement, Information Poverty, and the Internet Worldwide*. Cambridge: Cambridge University Press.
- NRK (2013a). – *Internasjonalt er dette regnet som en grov feil*. Online: <http://www.nrk.no/ostlandssendingen/hadde-ikke-forseglet-stemmeurnen-1.11229641> (lesedato: 26.02.2014).
- NRK (2013b). *Fabian Stang: Full krise i stemmesystemet*. Online: http://www.nrk.no/valg2013/_-krise-i-teljesystemet-i-oslo-1.11227842 (lesedato: 26.02.2014).

Pammet, Jon H. & Nicole Goodman (2013). *Consultation and Evaluation Practices in teh Implementation of Internet Voting in Canada and Europe*. Research Study from X Election Canada. Online: http://www.elections.ca/res/rec/tech/consult/pdf/consult_e.pdf (lesedato: 25.04.2014).

Proposisjon til Stortinget (forslag til lovvedtak) (Prop. 52 L (2012-2013)). *Endringer i valgloven og kommuneloven (statlig ansvar for manntall, nye prosedyrer ved forhåndsstemmegivning mv.)*.

Respons Analyse (2014). *Evaluering av forsøket med Internettvalg i 2013. Dokumentasjonsrapport: Gjennomføring av datainnsamling 12.september – 2.desember. Oppdragsgiver: Institutt for samfunnfsforskning*. Bergen: Respons Analyse.

Saglie, Jo (2012). «Hemmelig valg», i Segard & Saglie (red.) *Evaluering av forsøket med e-valg 2011. Tilgjengelighet for velgere, tillit, hemmelig valg og valgdeltagelse*. ISF Rapport 2012:3. Oslo: Institutt for samfunnfsforskning.

Segard, Signe Bock & Jo Saglie (red.) (2012). *Evaluering av forsøket med e-valg 2011. Tilgjengelighet for velgere, tillit, hemmelig valg og valgdeltagelse*. ISF Rapport 2012:3. Oslo: Institutt for samfunnfsforskning.

Segard, Signe Bock, Harald Baldersheim & Jo Saglie (2012). *E-valg i et demokratisk perspektiv. Sluttrapport*. ISF Rapport 2012:5. Oslo: Institutt for samfunnfsforskning.

Stortinget (2013a). *Stortinget - Møte tirsdag den 30. april 2013 kl. 10. Referat*. Online: <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Referater/Stortinget/2012-2013/130430/1/#a8> (lesedato: 06.02.2014).

Stortinget (2013b). *Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om endringer i valgloven og kommuneloven (statlig ansvar for manntall, nye prosedyrer ved forhåndsstemmegivning mv.). Innst. 267 L (2012–2013). 2. Merknader fra komiteen*. Online: <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Innstillinger/Stortinget/2012-2013/inns-201213-267/2/> (lesedato: 06.02.2014).

Stortinget (2013c). *Voteringsoversikt for sak: Endringer i valgloven og kommuneloven*. Online: <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Saker/Sak/Voteringsoversikt/?p=55147&dnid=1> (lesedato: 06.02.2014).

Trechsel, Alexander H. & Kristjan Vassil (2011). *Internet Voting in Estonia. A Comparative Analysis of Five Elections since 2005*. Report for the Estonian National Electoral Committee. Firenze: European University Institute Online: http://www.vvk.ee/public/dok/Internet_Voting_Report_20052011_Final.pdf (lesedato: 25.04.2014).

Tsahkna, Anna-Greta (2013). «E-voting: lessons from Estonia». *European View* 12(1):59-66.

Vinkel, Priit (2012). «Internet Voting in Estonia» i Laud (red.) *Information Security Technology for Applications*. Berlin Heidelberg: Springer.

Winsvold, Marte & Gro Sandkjær Hanssen (2012). «Den lokale mediedekningen av e-valgforsøket. Lokale medier som opinionsdannende aktører» i Segard & Saglie (red.) *Evaluering av forsøket med e-valg 2011. Tilgjengelighet for velgere, tillit, hemmelig valg og valgdeltagelse*. ISF Rapport 2012:3. Oslo: Institutt for samfunnfsforskning.

Wollebæk, Dag (2011). «Norges sosiale kapital i nordisk og europeisk kontekst» i Wollebæk & Segard (red.) *Sosial kapital i Norge*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.

Ødegård, Guro (2012). «Tradisjonalister med teknologitillit. En casestudie av unge velgeres holdninger til stemmegivning på Internett» i Segard & Saglie (red.) *Evaluering av forsøket med e-valg 2011. Tilgjengelighet for velgere, tillit, hemmelig valg og valgdeltagelse*. ISF Rapport 2012:3. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.

Aardal, Bernt, Johannes Bergh & Atle Hennum Haugsgjerd (2014). *Velgervandringer og valgdeltakelse ved stortingsvalget 2013: De første resultater fra Valgundersøkelsen*. ISF-Notat 2014:04. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.

English summary

The main results from the empirical analyses are summarized in the following paragraphs.

Chapter 2: Voter turnout and the use of internet voting

In this chapter, voter turnout and voters' use of internet voting as well as paper ballot voting are analysed. We find that:

- Internet voting is popular among the voters in the trial municipalities. Between 37 per cent and 33 per cent of the ballots were cast online in the old and new trial municipalities respectively. This is an increase from 2011 when 26 per cent of the ballots were cast online. The number of ballots cast online in Norway seems high when compared to the general election in Estonia in 2011, where 24 percent of the ballots were cast online
- Internet voters make changes on the ballot to a greater degree than paper voters in national parliamentary elections. Both the level of changes made and the differences between internet votes and paper votes are surprising, given the minimal effect of this option. We do not find similar differences for the municipal elections in 2011.
- In line with previous research, our findings indicate that the trial with internet voting does not lead to increased turnout in elections. The change in voter turnout in the trial municipalities is in line with the changes seen for the country as a whole.
- Analysing registry data we find that internet voters are quite similar to paper voters when it comes to social and demographic background variables.
- As regards the differences between 2011 and 2013, we see that many voters remain in the same category in 2013 as in 2011. That is, most paper voters continue to cast their ballot on paper and most internet voters continue to cast their ballot online. The greatest variation is found among those who did not vote in 2011. Thirty per cent of these cast their ballots on paper in 2013, whereas 19 per

cent of the non-voters in 2011 cast their ballots online in 2013. When analysing the social and demographic characteristics of these mobilized voters, we find few if any differences between the paper voters and internet voters. The exception is that the Internet is more popular among the younger mobilized voters.

- The analysis of survey data confirms the findings from registry data that the differences between internet voters and paper voters are small.

Chapter 3: The accessibility of the election

In this chapter, voters' views on the accessibility of the election are analysed. We find that:

- There is a large degree of overlap between old and new trial municipalities, and between the results from 2011 and 2013 with regard to the internet voters' views on the accessibility of the election. The internet voters report that it was easy to cast a ballot over the Internet, and gave this as the main reason for their choice of this voting method. The second most important reason for casting a ballot online is curiosity about the trial. We see that this curiosity decreases in the old trial municipalities from 2011 to 2013.
- There are few or no differences in the paper voters' views on the accessibility in 2013 compared to 2011. The most marked change is that more paper voters in 2013 report proximity to the polling station as a main reason not to cast their ballot online. There are no marked differences in the paper voters' responses between the old and new trial municipalities.
- People with special needs (i.e. having problems with getting to the polling stations and/or problems with casting a ballot on paper) mostly report issues related to distances to the polling station as their main reason for casting their ballot online. On these issues people with special needs differed from the rest of the internet voters.
- Paper voters with special needs resemble the rest of the paper voters on their main reasons for not casting their ballot online.
- Voter turnout among citizens living abroad with the possibility to vote online (i.e. citizens living abroad who are registered in the trial

municipalities) is nine percentage points higher than for citizens living abroad registered in municipalities that were not taking part in the trial. Altogether 66 per cent of the ballots from citizens living abroad and registered in trial municipalities were cast online. Two factors may have contributed to this result. In addition to the possibility to vote online, these voters (unlike other citizens living abroad) were sent a polling card by post.

Chapter 4: Attitudes towards and trust in internet voting

In this chapter, attitudes towards internet voting – as well as trust in internet voting and the electoral process in general – are analysed. We find that:

- In the ten trial municipalities that also participated in the 2011 trial, trust in the electoral process increased somewhat from 2011 to 2013. The level of trust is now about equally high in the trial municipalities as in the rest of the country. This can be interpreted as normalization: the trial is now more familiar, has probably attracted less public attention, and may therefore not arouse critical attitudes to the same extent as it did in 2011. There is no significant difference between the ten old and the two new trial municipalities regarding trust in the electoral process.
- The 2013 internet voters had somewhat higher trust in the electoral process than the 2011 internet voters. In 2013, the non-voters had significantly less trust than either internet voters or paper ballot voters.
- Regarding attitudes towards internet voting, the main conclusion is that little has changed from 2011 to 2013 in the trial municipalities. Support for internet voting remains high, even when counter-arguments related to privacy, the secret ballot and technological security are introduced. In general, there is little resistance to and considerable confidence in internet voting among the citizens.
- More than nine out of ten citizens of the trial municipalities think that internet voting should be introduced in Norway, also in 2013. Support for internet voting is somewhat lower in the country as a whole, where seven out of ten agree with this statement.

Chapter 5: The secret ballot: principles and practice

This chapter deals with some research questions concerning the principle of the secret ballot, and how it is applied when votes are cast

via the Internet in a so-called ‘uncontrolled environment’. We have examined the context in which voters cast their votes, and how the citizens view different situations that may conflict with the legal understanding of the principle of the secret ballot. We have also mapped the citizens’ knowledge of the mechanisms that are supposed to ensure that ballots are cast in private. These are our main findings:

- As shown in Chapter 4, public support for internet voting is generally high, also when the principle of the secret ballot is explicitly mentioned as a counter-argument. Relatively speaking, however, the elderly and the least educated tend to give priority to the principle of the secret ballot.
- A large majority of the electorate – 82 per cent – supports the view that internet voting should be conducted in private. There are only minor differences between internet voters, paper voters and non-voters.
- When the principle of the secret ballot is applied to concrete situations, attitudes become more ambiguous. Our respondents were asked to consider some scenarios which described different situations that could arise when votes are cast via the internet. Many respondents – in several scenarios a majority of them – found it acceptable that others could see how a person voted, provided that nothing criminal (such as buying votes) took place. This does not necessarily mean that these respondents *themselves* would let others see how they voted, but that such behaviour might not be met with disapproval.
- Situations where somebody *helps* another person to cast his or her vote, and therefore may see how they vote, are largely perceived as acceptable. This applies especially when people with disabilities are involved.
- 27 per cent of the internet voters stated that they were not alone in the room when they voted, whereas 7 per cent stated that somebody saw how they voted. This means that a large majority of the internet voters cast their votes in private, but a not inconsiderable group is nevertheless willing to let others observe their voting.
- Very few stated that they experienced any pressure to vote for a specific party. Internet voters were not exposed to more pressure than others.

- Very few stated that others had tried to buy their vote, or that they knew about cases of vote-buying. There are no significant differences between internet voters and other voters in this respect.
- The extent of re-voting – internet voters casting more than one vote – is quite limited. The opportunity to vote more than once is intended to ensure that those voters who have been exposed to pressure should have the opportunity to cast a new vote. Accordingly, this is an important mechanism to protect the secrecy of the ballot.
- Which vote is valid if a voter casts both an internet vote and a paper ballot vote during the period of advance voting? Knowledge about this concerns the conditions for safeguarding the principle of the secret ballot. However, this knowledge is limited among the electorate of the trial municipalities. Less than half know the correct answer. We may therefore ask to what extent relevant information reached the voters.

Institutt for samfunnsforskning

2014:07

Forfatter/ Author	Signe Bock Segard, Dag Arne Christensen, Bjarte Folkestad og Jo Saglie
Tittel/Title	Internettvalg Hva gjør og mener velgerne?
Sammendrag	Rapporten presenterer funn og resultater fra en evaluering av forsøk med stemmegivning via Internett ved stortingsvalget i 2013. I evalueringen følger vi opp og utdypes noen av de temaene som var gjenstand for evaluering av tilsvarende forsøk ved lokalvalget i 2011. Evalueringen tilnærmer seg temaene ut ifra et praktisk perspektiv der velgerenes aferd og holdninger er i fokus. Mer presist ser rapporten nærmere på følgende fire temaer: Valgdeltakelse, valgets tilgjengelighet, holdninger og tillit til internettvalg samt hemmelig valg. Hovedkonklusjonen er at det ikke er skjedd store endringer siden 2011; det er fortsatt veldig stor oppslutning om internettvalg. Selv om forsøket har bidratt til en ytterligere økning i andel forhåndsstemmer, har det ikke bidratt til økt valgdeltakelse. Rapporten peker videre på en rekke problemstillinger som bør tas opp i det videre arbeid med internettvalg i Norge. Det gjelder blant annet manglende samsvar mellom dagens juridiske forståelse av prinsippet om hemmelig valg og befolkningens forståelse.
Emneord	Internettvalg (i-valg), elektronisk valg (e-valg), valgdeltakelse, velgeratferd, tilgjengelighet, tillit, hemmelig valg, Norge
Summary	The report presents results from an evaluation of the internet voting trial that was carried out in twelve municipalities at the 2013 Norwegian parliamentary election. The evaluation follows up the evaluation of the corresponding trial at the 2011 local elections, and expands on some of the themes, focusing on the behaviour and attitudes of the citizens. More precisely, we look into four main themes: turnout, accessibility, trust in internet voting, and the secret ballot. The main conclusion is that little has changed since 2011. There is still a high level of support for internet voting among the citizens. Even though the trial has contributed to a further increase in advance voting, this has not led to higher turnout. Furthermore, the report points to some challenges for internet voting in Norway, such as a lack of correspondence between the legal understanding and the popular understanding of the principle of the secret ballot.
Index terms	Internet voting (i-voting), electronic voting (e-voting), turnout, electoral behaviour, accessibility, trust, secret ballot, Norway

INTERNETTVÅLG

SIGNE BOCK SEGAARD, DAG ARNE CHRISTENSEN,
BJARTE FOLKESTAD OG JO SAGLIE

Rapporten presenterer funn og resultater fra en evaluering av forsøk med stemmegivning via Internett ved stortingsvalget i 2013. I evalueringen følger vi opp og utdypes noen av de temaene som var gjenstand for evaluering av tilsvarende forsøk ved lokalvalget i 2011. Evalueringen tilnærmer seg temaene ut ifra et praktisk perspektiv der velgernes atferd og holdninger er i fokus. Mer presist ser rapporten nærmere på følgende fire temaer: Valgdeltakelse, valgets tilgjengelighet, holdninger og tillit til internettvålg samt hemmelig valg. Hovedkonklusjonen er at det ikke er skjedd store endringer siden 2011; det er fortsatt veldig stor oppslutning om internettvålg. Selv om forsøket har bidratt til en ytterligere økning i andel forhåndsstemmer, har det ikke bidratt til økt valgdeltakelse. Rapporten peker videre på en rekke problemstillinger som bør tas opp i det videre arbeid med internettvålg i Norge. Det gjelder blant annet manglende samsvar mellom dagens juridiske forståelse av prinsippet om hemmelig valg og befolkningens forståelse.

Institutt for
samfunnsforskning

Institute for
Social Research

Munthes gate 31
PO Box 3233 Elisenberg
NO-0208 Oslo, Norway

T +47 23 08 61 00
samfunnsforskning.no

ISBN (trykk): 978-82-7763-436-4
ISSN (Online): 978-82-7763-437-1
ISSN: 0333-3671